ONS LAND EN VOLK SEDERT 1795.

EEN LEESBOEK VOOR SCHOLEN EN HUISGEZINNEN

DOOR

H. A. VAN DER MAST.

MET EEN INLEIDEND WOORD

VAN

H. BIJLEVELD,

DIRECTEUR DER GEREF. KWEEKSCHOOL TE AMSTERDAM.

MET 6 PORTRETTEN.

AMSTERDAM - H. A. VAN BOTTENBURG.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
27896155

9 024 658

ONS LAND EN VOLK SEDERT 1795.

Boek- en Kunstdrukkerij S. W. MELCHIOR, Amersfoort.

Ons land en volk sedert 1795.

EEN LEESBOEK VOOR SCHOLEN EN HUISGEZINNEN

DOOR

H. A. VAN DER MAST.

MET EEN INLEIDEND WOORD

VAN

H. BIJLEVELD,

DIRECTEUR DER GEREF. KWEEKSCHOOL TE AMSTERDAM.

MET 6 PORTRETTEN.

AMSTERDAM — H. A. VAN BOTTENBURG — 1910.

De kennis van hetgeen in ons land in de 19de eeuw voorviel laat over 't algemeen op onze scholen te wenschen over.

Zeker — van den slag bij Waterloo en van den Tiendaagschen Veldtocht weten de leerlingen der hoogste klasse U wel wat te vertellen en nu en dan blijkt zelfs ook, dat zij van den oorlog met Atjeh hebben vernomen. Maar vraag eens: „Wie was Da Costa?" „Wat weet gij van Groen van Prinsterer?" Helaas, dan zijn er maar weinig scholen, waar de antwoorden U bevredigen. Is het wonder, dat de Scheiding, het Réveil, de strijd voor het Christelijk Onderwijs, het Volkspetitionnement en de Doleantie onbekende zaken voor die leerlingen blijven?

Ik spreek hier in het algemeen, want er zijn ook zeer loffelijke uitzonderingen en vooral de kleinere scholen ten platten lande maken in den laatsten tijd, veel meer dan vroeger, werk van die historie. Maar globaal genomen is de belangstelling voor de 19de eeuw zeer gering.

En toch is het voor onze kinderen van zoo groot belang goed op de hoogte te zijn van de hoofdzaken, die in de vorige eeuw de geesten bezig hielden en van den schoonen strijd, door ons Christenvolk gevoerd: een strijd, die nog gedeeltelijk voortgaat, maar waarvan zij toch reeds de vruchten plukken. Straks worden die jongens jongelingen en mannen. Dan komen zij in aanraking met zooveel, dat de zaak des Heeren tegenstaat. Tegenstaat op allerlei terrein: op dat van den Staat, van de Maatschappij, van de Kerk.

Heerlijk, als ze dan van de school reeds *die* kennis meebrengen, die er hen toe brengt, al dien tegenstand te toetsen aan Woord en Belijdenis.

Dan moeten ze echter in de eerste plaats de geschie-

denis kennen van dien strijd, en daarom is de roeping onzer school mede, hun die kennis aan te brengen.

Dit boekje wil daartoe meewerken. Op verzoek van één mijner vrienden, die steeds groote belangstelling toont voor de zaak van het Christelijk onderwijs, nam ik kennis van het werk van den Heer van den Mast.

Het komt mij voor, dat de schrijver er in geslaagd is, den nadruk op de hoofdzaken te leggen. En die moeten we voor onze scholen hebben.

Het kan een leiddraad zijn voor den onderwijzer bij zijne behandeling van dit deel der historie, maar het kan ook den leerling in handen worden gegeven om òf thuis òf op school (als lees-leerboek) te herhalen wat hij heeft gehoord.

Ook komt het mij voor, dat Gereformeerde vaders en moeders goed zullen doen met dit boekje aan te schaffen en daaruit te zien, *wat* voor hunne kinderen vooral noodig is te weten en te onthouden.

Dat ook over de Zending wordt gesproken, vind ik eene groote aanbeveling voor dit werk.

Of ik alle hoofdstukken eveneens zou hebben behandeld?

Och, waarde lezer, waarschijnlijk niet, want ik ben een ander dan de schrijver.

Maar het boekje, zooals het daar ligt, heeft mijne volle sympathie. Ik beveel het zeer aan bij Besturen en Hoofden van onze Christelijke scholen.

Moge het er toe bijdragen, dat meer dan tot nu toe in onze kringen wordt ingezien, dat niet alleen in de 16de en 17de eeuw, maar ook in de 19de eeuw des Heeren oog geopend was over Nederland en Hij ook hier zijne „zeven duizend" bewaard heeft, die hunne knieën niet buigen voor den Baäl des tijds.

AMSTERDAM, 2 AUG. 1910.

H. BIJLEVELD.

EEN WOORD VOORAF.

Wanneer een schrijver zijn boekske, de vrucht zijner overdenkingen, de wereld inzendt, geeft hij gewoonlijk in „een woord vooraf" rekenschap, wat hem tot de uitgave van zijne pennevrucht bewogen heeft.

Indien dit werkelijk noodig moet geacht worden, dan is zulk een woord vooraf bij dit werkje gebiedend noodzakelijk.

Immers, het leesboek, dat hier voor school en huis wordt aangeboden, wijkt in menig opzicht van vele dergelijke boekjes af.

Vooreerst wordt hier slechts een gedeelte onzer schoone historie gegeven, niet veel meer bevattende dan de geschiedenis der laatste honderd jaren.

Dan is aan de kerkelijke beweging van dit tijdsbestek eene veel grootere plaats ingeruimd, dan in een leesboekje over de geschiedenis des vaderlands of een deel daarvan gewoonlijk geschiedt.

Ook is aan de Zending gedacht, aan de „inwendige" zoowel als aan de „uitwendige"; vooral is de aandacht gevestigd op hetgeen door de Gereformeerde Kerken en vereenigingen op dit terrein is tot stand gebracht.

Want dit boekske is voor onze Gereformeerde scholen en huisgezinnen bestemd, hoewel anderen het ook wel lezen mogen; — gaarne zelfs!

Wat mij bewogen heeft dit boekje te schrijven en de wereld in te zenden?

Waarlijk niet de zucht tot „boekenmakerij", waartegen trouwens de wijze Prediker voor bijna 3000 jaren geleden reeds waarschuwde.

Maar wat is 't geval?

Onze jongens en meisjes worden op onze Christelijke scholen in den regel flink op de hoogte gebracht met de voornaamste gebeurtenissen onzer schoone geschiedenis, ook in hun onderling verband, maar 't is, helaas! een feit, dat ze bitter weinig weten van den schoolstrijd en de kerkelijke beweging van 1834 en 1886.

Onze schoolboeken stippen deze voor ons volk zoo hoogst gewichtige gebeurtenissen slechts even aan of wijden er in het gunstigste geval enkele regels aan.

Door deze schoolboeken worden onze kinderen op dit gebied dus ook al niet veel wijzer.

Aan een werkje, waarin de genoemde feiten minder stiefmoederlijk bedeeld worden, is dus wel eenigszins behoefte, ook voor het huisgezin.

Toen mij van bevoegde zijde dringend verzocht werd zulk een boekje te schrijven, meende ik mij aan dezen plicht niet te mogen onttrekken en aarzelend gaf ik toe.

Of ik in mijne poging ook maar eenigermate geslaagd ben, moet de toekomst leeren, maar ik zal mijne moeite dubbel beloond achten, als dit boekske ook maar iets heeft bijgedragen om den bloei te verhoogen van dat onderwijs, hetwelk de liefde van mijn hart heeft.

Mijn dank aan hen, die mij met hun raad en voorlichting gediend hebben; van hunne aanwijzingen heb ik een dankbaar gebruik gemaakt.

In het bijzonder betuig ik mijn oprechten dank aan den Heer H. Bijleveld, den welbekenden Directeur onzer Gereformeerde kweekschool, voor de Inleiding, die hij voor dit werkje heeft willen geven. Hierdoor toch zal het boekske menige deur geopend vinden, die anders wellicht gesloten bleef.

Strekke dit eenvoudige boekje tot eere van des Heeren Naam en tot heil van het opkomend geslacht, dat de strijd der vaderen evenmin mag vergeten als de heerlijke uitkomsten, door God zoo dikwijls geschonken.

Gebiede Hij daartoe Zijn zegen op dezen geringen arbeid!

H. A. VAN DER MAST.

AMSTERDAM, 3 Augustus 1910.

INLEIDING.

Is de kennis van de geschiedenis onzes vaderlands voor ons allen van het grootste belang, niet minder geldt dit van de laatste twee tijdvakken onzer geschiedenis, dus de lotgevallen van ons land en volk sedert het jaar 1795.

Deze geschiedenis toch doet ons zien, in welk eene namelooze ellende ons land en volk verzonken was in de eerste jaren der negentiende eeuw, omdat ons volk den Heere verlaten had en geluisterd had naar de stemmen van volksverleiders, die spraken van vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Zij spreekt ons van verrassende uitkomst en redding, die God schonk na jaren van bangen druk.

Zij toont ons in het herboren Nederland, dat het beginsel des revolutie gehuldigd bleef; — en al zorgde men voor eene zeer gematigde toepassing dier beginselen, van een terugkeer in de paden van Gods Woord was geen sprake.

Zij leert ons, dat de Heere onze God nog in liefde en genade aan ons land en volk bleef gedenken en Hij mannen verwekte, die in Kerk en Staat en Maatschappij ijverden voor de eere Gods.

Zij doet ons zien, hoe na dagen van druk en lijden, de Gereformeerde Kerk weer langzamerhand tot bloei kwam; onze Christelijke scholen in aantal vermenigvuldigden en in beteekenis toenamen en ook in staatkundige en maatschappelijke kringen weer geijverd wordt voor het betrachten van de inzettingen des Heeren.

Maar ook toont zij ons, hoe een groot deel onzes volks steeds verder van de paden van Gods Woord afdoolt en daardoor steeds dieper in den poel van ongeloof en verzet tegen Goddelijke en menschelijke wetten wegzinkt. Ons ter waarschuwing!

Zoo leert ons ook de geschiedenis van deze belangrijke tijdvakken van ons volksleven, dat „gerechtigheid een volk verhoogt, maar de zonde een schandvlek der natiën is."

Vergeten we daarom nimmer de lessen, die de geschiedenis ons leert; vergeten we nimmer de zegeningen, die God aan ons land en volk ook in de laatste honderd jaren geschonken heeft. Doch óók mogen we niet vergeten de mannen, die de Heere als werktuigen heeft willen gebruiken om ons volk terug te roepen naar de paden Zijns Woords.

De beide tijdvakken, welke in dit boekje behandeld worden, bevatten de jaren van de Fransche overheersching en die van het herboren Nederland. Het gedenkwaardige jaar 1813 scheidt beide tijdperken.

I. Ons land onder de Fransche overheersching.

1795—1813.

---

§ 1. TERUGBLIK.

Groote dingen had de Heere aan ons volk in de zestiende en de zeventiende eeuw gedaan. De Hervorming had in ons land reuzenvorderingen gemaakt, niettegenstaande de hevige vervolging, waaraan de getrouwe belijders blootstonden. Ook hier te lande bleek het bloed der martelaren het zaad der Kerk te zijn.

Toen in het jaar 1568 de geweldige strijd begon voor gewetensvrijheid en verkregen rechten, scheen het aanvankelijk, of de overmacht van Spanje ons arme volk zou verpletteren, maar God was in dien tachtigjarigen worstelstrijd onze Helper en Bevrijder. Hij schonk ons het Stamhuis van Oranje, welks vorsten en helden in de kracht Gods aan de spits stonden en na bangen strijd ons volk tot eene nooit gedachte overwinning voerden. Met luister omstraald trad de Republiek in de rij van Europa's Staten en heerlijk werd aan ons land en volk de belofte des Heeren vervuld: „Die Mij eeren zal Ik eeren." Maar ook ondervonden onze vaderen de waarheid van het Schriftwoord: „De Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomenden levens" (1 Tim. 4 : 8b).

De schatten uit Indië vloeiden ons toe; handel en nijverheid bloeiden en rijk en machtig werden onze vaderen. Kunsten en wetenschappen werden niet alleen

beoefend, maar bereikten in de zeventiende eeuw eene vroeger nooit gekende hoogte. Onze oorlogsvloot werd gevreesd en ontzien en onze zeehelden als Tromp en De Ruyter werden als de schrik der zeeën geëerd.

In dagen van bangen nood waren het weer de vorsten uit het geliefde Stamhuis van Oranje, die de Heere gebruikte als weleer de richters in Israel om ons uit de hand van machtige vijanden te redden. Inderdaad, God schonk genade en eere!

Maar op die gouden eeuw onzer geschiedenis volgde na het jaar 1713 een tijd van inzinking en verval. Velerlei waren de oorzaken, die daartoe samenwerkten. In de eerste plaats moet daartoe gerekend worden de opkomst van sommige rijken en de meerdere bloei van andere. Hierdoor kwam onze Republiek, die voorheen in beteekenis eene zeer hooge plaats innam, meer op den achtergrond. Een tweede oorzaak was de achteruitgang van onzen handel, die door de geduchte oorlogen der zeventiende eeuw niet weinig geleden had. Een derde oorzaak was de achteruitgang der Oost-Indische Compagnie, vooral door het streven van hare ambtenaren om zichzelf zooveel mogelijk te verrijken. De hoofdoorzaak van het verval lag echter dieper: de geest van ons volk was veranderd; de oude veerkracht grootendeels verdwenen. Op de groote inspanning der laatste jaren, waartoe men door den loop der gebeurtenissen gebracht was, volgde een tijdperk der verslapping. Geld was er in overvloed, maar men verwaarloosde vloot en leger en liet de vestingen vervallen, omdat men het geld liever op zijn gemak te huis wilde verteren, dan het ten bate des vaderlands aan te wenden. Om dezelfde reden vermeed men angstvallig elke aangelegenheid, die wel eens een oorlog ten gevolge kon hebben, want dit zou geld kosten. Daarom lieten onze bewindhebbers ons land gewillig van de hooge plaats dringen, waarop het eertijds stond, opdat men in weelde den tijd gemakkelijk en rustig kon doorbrengen. Niet weinig werkte daartoe mede de toenemende invloed van Fransche begrippen onder de hoogere standen. De vroegere Hollandsche degelijkheid maakte plaats voor Fransche lichtzinnigheid en

't is te begrijpen, dat onder zulke omstandigheden het godsdienstig leven onzer vaderen er niet op vooruit kon gaan.

Wèl hield men uiterlijk aan de Gereformeerde belijdenis vast, maar het leven des geloofs taande en in plaats van een wandelen, waardig het Evangelie van Jezus Christus, heerschte er maar al te veel eene dorre rechtzinnigheid. Later werd het nog veel erger en het algemeen bederf sloop langzaam voort in alle kringen. De groote voorspoed had weelde, zorgeloosheid en verslapping ten gevolge, ook in leer en wandel. Gehechtheid aan de oude waarheid werd bekrompenheid genoemd; naar Gods Woord werd liever niet geluisterd, maar des te meer las men de nieuwe denkbeelden op godsdienstig en staatkundig gebied van de wijzen dezer wereld, die reeds lang met God en Zijn Woord hadden afgerekend. Vooral Frankrijk was rijk aan dergelijke schrijvers, en mannen als Voltaire en Rousseau brachten hunne verderfelijke leeringen tot alle standen. Met groote gaven toegerust, misbruikten zij die om de grondslagen van Kerk, Staat en Maatschappij te ondermijnen en nieuwe toestanden in het leven te roepen, waarin voor God geen plaats was. Eene vrijheid werd gepredikt, die tot losbandigheid moest leiden; eene gelijkheid, die den luien leeglooper gelijk stelde met den ijverigen huisvader en broederschap eischte tusschen den meest volleerden booswicht en de edelsten van ons geslacht. Sommigen ontkenden stoutweg het bestaan van God en noemden allen godsdienst bijgeloof en priesterbedrog, terwijl anderen een soort godsdienst van eigen maaksel verkondigden.

Met het geloof in God viel ook de gehoorzaamheid aan de machten, door Hem gesteld. Gezag heette dwingelandij en vorsten en heeren ontleenden, zoo leerde men, hunne macht niet aan God, maar aan het volk, dat daarom het volle recht had, de gehoorzaamheid aan hunne heeren op te zeggen.

Toen deze verderfelijke leeringen in ons land tot alle standen waren doorgedrongen, was de ondergang der Republiek nabij, want:

„Wat afvalt van den hoogen God
Moet vallen."

Twee partijen stonden in den lande tegenover elkander: de Patriotten, die geheel doordrongen waren van de revolutie-begrippen en die dweepten met alles, wat Fransch was, en de Prinsgezinden Laatstgenoemden waren trouwe aanhangers van het Oranjehuis, maar het ontbrak hun maar al te dikwijls aan eensgezindheid, waardoor zij aan de belangen van den Prins zoowel als aan hunne eigene belangen niet weinig nadeel toebrachten.

Willem V, de laatste Stadhouder, was een Godvreezend vorst, die vele goede hoedanigheden bezat; in velerlei kennis en wetenschap uitmuntte, doch die vastheid van wil, die doortastendheid miste, die een vorst altijd noodig heeft, maar die vooral in die woelige dagen onmisbaar was. Daarbij was hij besluiteloos, weifelend van karakter en te vreesachtig of te goedhartig om, als het noodig was, het zwaard te gebruiken, dat de Overheid niet tevergeefs draagt.

De Patriotten haatten den Stadhouder met een' volkomen haat en rustten niet, vóor ze van hem verlost waren.

In 1789 was in Frankrijk de omwenteling uitgebroken. De Staat werd aldaar ten onderste boven gekeerd; vele duizenden, waaronder de koning en de koningin, werden onthoofd; vrouwen, kinderen en grijsaards vermoord; een Schrikbewind ingesteld, dat den binnenlandschen tegenstand met geweld bedwong, den oorlog verklaarde aan elk wettig bewind en hulp beloofde aan alle opstandelingen.

Niet tevergeefs hoopten de Patriotten op den steun hunner Fransche vrienden. Vruchteloos streden de zonen des Stadhouders aan het hoofd hunner troepen vol dapperheid tegen de vreemde indringers: in Januari 1795 trokken de Franschen over de bevroren rivieren ons land binnen, jubelend ingehaald door de Patriotten.

Twee dagen vroeger had de Prins met de zijnen ons vaderland verlaten om naar Engeland te vertrekken; later vestigde hij zich in Brunswijk, waar hij in 1806 stierf. Roerend waren de woorden, die hij bij het afscheid tot zijne vrienden sprak, vóor hij het ondankbare vaderland verliet. „God," zoo zeide onze laatste Stadhouder, „heeft een twist met Nederland. De ware bron onzer

ongelukken ligt in de nationale zonde en ongerechtigheden. Wie zal oprichten als God nederwerpt!"

§ 2. Ons land onder Franschen invloed.

Met het vertrek van Oranje en de komst der Franschen was de lang gekoesterde wensch der Patriotten bevredigd, want nu zou, naar zij meenden, de gouden eeuw voor land en volk aanbreken. Vrijheid, gelijkheid en broederschap zouden voortaan overal gezien worden; men was thans bevrijd van de knellende banden eens dwingelands en als reddende engelen werden de Fransche troepen begroet. Optochten werden gehouden, hoogdravende redevoeringen uitgesproken en jong en oud, arm en rijk danste om den vrijheidsboom. Een geheel nieuwe Staat moest worden gesticht, door den wil van het geheele volk bestuurd. Opdat niets meer aan den ouden toestand zou herinneren, moest ook de naam veranderd worden: de Republiek der Vereenigde Nederlanden maakte plaats voor het Bataafsche Gemeenebest. Met de inzettingen Gods werd niet gerekend: aan menschelijke wijsheid meende men genoeg te hebben.

Binnen acht of tien dagen werden in Holland de Overheidspersonen vervangen door nieuwe, die „de rechten van den mensch" huldigden. Van allen, die een openbaar ambt bekleedden, werd een nieuwe eed gevorderd en wie dit weigerde, werd het land uitgebannen. Tot hen, die dit banvonnis ontvingen, behoorde ook Mr. Willem Bilderdijk, een man van buitengewone gaven, een groot dichter, een warm aanhanger van Oranje, een vinnig bestrijder der revolutie, een man, die beurtelings aantrok en afstootte, vol eigenaardigheden, maar in alle opzichten een buitengewoon man en vooral een strijder voor de eere Gods, al was zijn taal soms bijtend scherp. Als „een gevaarlijk sujet" uit het land gebannen, vertrok hij naar Engeland en daarna naar Duitschland, waar hij in tamelijk kommervolle omstandigheden leefde. Eerst later mocht hij in het vaderland terugkeeren.

Tot de eerste taak van het landsbestuur behoorde het

regelen van onze verhouding tot Frankrijk. Dit rijk erkende ons land als onafhankelijke mogendheid, maar voor deze erkenning hadden we aan Frankrijk honderd millioen gulden te betalen, Maastricht, Venlo en Staats-Vlaanderen aan dit rijk af te staan, den Franschen het recht toe te staan in Vlissingen bezetting te leggen en hun de vrije vaart op onze hoofdrivieren te vergunnen. Verder werd bepaald, dat ons land aan Frankrijk een aantal oorlogsschepen te leen zou aanbieden en wij eene Fransche bezetting van 25.000 man zouden onderhouden. Deze troepen kwamen hier half gekleed en uitgehongerd aan en vertrokken weer, als ze goed gekleed en gevoed waren om dan weder voor nieuwe troepen plaats te maken, die er even schunnig uitzagen. Dit spelletje werd door onze goede Fransche vrienden zoo vaak herhaald, dat we in 't geheel 200.000 Franschen te onderhouden hadden. Voor zulke zware offers kochten we den schijn van onafhankelijkheid, want inderdaad was ons land één met Frankrijk. Wat dit rijk van ons niet eischen kon, kocht het van ons, doch betaalde met papieren geld, assignaten geheeten, die weldra volstrekt geen waarde meer hadden. De broederhand der Franschen begon zwaar op ons te drukken en bovendien bezorgde dit fraaie bondgenootschap ons de vijandschap van Engeland, dat beslag op onze schepen legde, onzen handel belemmerde en onze koloniën ons voor 't grootste deel ontnam. De nijverheid begon te kwijnen, het werkvolk liep voor een groot deel ledig en de burgerij zuchtte onder de inkwartiering der veeleischende Fransche soldaten.

Intusschen trachtten de volksvertegenwoordigers eene nieuwe staatsregeling te ontwerpen, maar dit bleek een allesbehalve gemakkelijk werk te zijn, want men kon maar niet tot overeenstemming komen. Twee richtingen stonden tegenover elkander: de Unitarissen, die verlangden, dat het land eene ondeelbare republiek zou vormen met wegvallen van alles, wat aan de oude provinciën herinnerde, en de Federalisten, die streefden naar plaatselijke onafhankelijkheid en een bondgenootschap wenschten van zelfstandige gewesten. Ieder wilde den baas spelen, want men leefde immers in een tijd van vrijheid en

gelijkheid? Na eindeloos getob en gekibbel en niet vóór de hevigste revolutionairen een aantal hunner tegenstanders gevangen hadden laten nemen, werd eindelijk den 1sten Mei 1798 de eerste staatsregeling afgekondigd, nadat deze door de volksvertegenwoordiging was goedgekeurd. Ge weet toch wel, wat men door volksvertegenwoordigers verstaat? Men bedoelt er de mannen mede, die door het geheele volk of een gedeelte ervan gekozen worden om de belangen des volks bij de regeering voor te dragen. Zeer dikwijls hebben de volksvertegenwoordigers ook een woordje mêe te spreken in het bestuur des lands.

De eerste staatsregeling was geheel van den revolutionairen geest doortrokken en op den voorgrond stond de stelling, dat alle gezag bij het volk berust. De voornaamste bepalingen dezer grondwet waren: recht van jagen en visschen op eigen grond; recht van vereeniging; onschendbaarheid van woning en eigendom; afschaffing van de pijnbank en van alle rechten en verplichtingen, uit den tijd der Middeleeuwen afkomstig; vrijheid van drukpers; gelijkheid van allen voor de wet en vrijheid van godsdienst. De Gereformeerde Kerk hield op staatskerk te zijn. Elk kerkgenootschap had zijn eigen eeredienst, voorgangers en liefdadige gestichten te bekostigen, maar de bedienaren van den Gereformeerden godsdienst zouden nog gedurende drie jaren van staatswege hunne bezoldiging ontvangen. Van betalen kwam echter niet veel, 't bleef bij de belofte.

Het land werd in acht deelen, departementen geheeten, verdeeld, wier grenzen geheel verschilden van die der voormalige provinciën, evenals hunne namen. De plaatselijke en gewestelijke zelfstandigheid was vernietigd en alle gezag berustte bij de volksvertegenwoordiging, dat alle wetten en besluiten uitvaardigde. Het bestuur des lands werd opgedragen aan vijf Directeuren, die in dit werk door acht agenten of ministers werden bijgestaan.

Verscheidene bepalingen dezer grondwet waren aan de Fransche staatsregeling ontleend en meer dan éene bepaling werd nimmer uitgevoerd. Trouwens, de geheele staatsregeling van 1798 bleef slechts drie jaren in stand;

toen werd ze door eene andere vervangen, ook al weer onder den invloed van Frankrijk. Dáar was een man aan het hoofd van het Staatsbestuur gekomen, die door God als een tuchtroede zou gebruikt worden voor de volken van ons werelddeel, die ver van Hem waren afgedwaald. Deze man was Napoleon Bonaparte, in 1769 te Ajaccio op het eiland Corsica geboren en voor den militairen stand bestemd. Snel was hij van rang tot rang opgeklommen en als generaal gaf hij blijken van groote dapperheid en buitengewone veldheerstalenten. Waar hij aan het hoofd zijner troepen verscheen, zegevierde hij, en zijne soldaten, die een onbeperkt vertrouwen in den grooten veldheer stelden, gehoorzaamden hem blindelings. Na een voorspoedigen veldtocht in Egypte keerde hij in November 1799 naar Parijs terug en wist zich aan het hoofd der regeering te plaatsen. Eene nieuwe staatsregeling werd in Frankrijk ingevoerd, waarvan orde en gematigdheid de grondslagen waren. Met ijzeren vuist bedwong hij de heethoofdige revolutionairen, bracht het land onder een krachtig bestuur en maakte zijne legers schier onverwinnelijk.

Zoo maakte hij Frankrijk, dat zóo langen tijd geteisterd was door de stormen der omwenteling, tot een rijk van maatschappelijke orde en inwendige rust, terwijl het aan elken buitenlandschen vijand het hoofd kon bieden. Buitengewoon eerzuchtig, duldde Napoleon niemand boven of nevens zich en daarom liet hij zich in 1804 tot keizer der Franschen uitroepen. Van nu af wenschte hij niet alleen Frankrijk, maar geheel Europa voor zijn wil te doen bukken en in dit streven slaagde hij maar al te goed, zoodat vorsten en volken voor dezen geweldenaar sidderden.

't Is licht te begrijpen, dat Napoleon, die er naar streefde overal, waar hij invloed kon uitoefenen, het eenhoofdig gezag te herstellen, nu juist geen warm vriend van de Bataafsche omwentelingsmannen was. Evenmin was hij erg ingenomen met onze staatsregeling, die, zooals we gezien hebben, geheel van de beginselen der revolutie uitging. Trouwens, op den duur voldeed onze grondwet al evenmin aan ons eigen volk en zoo kwam dan in 1801

de tweede staatsregeling tot stand. 't Was aan alles te merken, dat de storm der omwenteling aan 't bedaren was. Had men in de eerste jaren van het Bataafsche Gemeenebest meer getwist dan ooit in de republiek der Vereenigde Nederlanden, thans stonden de partijen minder vinnig tegenover elkander dan een paar jaren vroeger. Dit bleek ook uit de bepaling der nieuwe grondwet, dat niemand om zijne staatkundige denkbeelden zou uitgesloten worden van het bekleeden van regeeringsambten. Berustte bij de staatsregeling van 1798 alle gezag en macht bij de volksvertegenwoordiging, aan deze werd bij de nieuwe wet slechts weinig gezag toegekend. Zij bestond uit 35 leden en vergaderde slechts tweemaal 's jaars om de voorgestelde wetten goed te keuren of te verwerpen. De eigenlijke regeering des lands berustte bij een Staatsbewind van twaalf personen. De besturen der verschillende departementen, welke thans weer de namen en grenzen der vroegere provinciën terug kregen, ontvingen bij de staatsregeling van 1801 meer macht en invloed, dan hun bij de grondwet van 1798 was toegekend.

§ 3. Vervolg.

Behalve de ellende, die voortkwam uit het twisten over den besten regeeringsvorm en wie eigenlijk in het land den baas zou spelen, kwam de snelle achteruitgang van handel en nijverheid met de daarmede gepaard gaande toenemende armoede. Dat waren bittere vruchten, die aan den alom gevierden vrijheidsboom groeiden, maar daarbij kwam nog de oorlog met Engeland met al de rampen, die er mede gepaard gingen. Niet alleen dat onze rijke koloniën grootendeels verloren gingen, maar ook onze koopvaardijschepen hadden het hard te verantwoorden, terwijl bovendien een eskader van acht oorlogsschepen in 's vijands handen viel. Alle krachten werden nu ingespannen om den overmoedigen vijand het hoofd te bieden en in October 1797 werd admiraal De Winter geboden met eene nieuw uitgeruste vloot zee te kiezen. Tevergeefs waarschuwde de admiraal voor deze onderneming, zoowel

met het oog op het vèrgevorderde jaargetijde als om de groote overmacht der Engelschen; hij moest gehoorzamen en zeilde uit. Een groot gedeelte der bemanning werd zeeziek en er waren vele officieren bij, die voor de eerste maal het bevel voerden. Bij Kamperduin raakten de onzen met den vijand slaags. Beide vloten telden een gelijk aantal schepen, maar de Engelsche pikbroeken waren als het ware onder het gebulder van het geschut opgegroeid, terwijl onze matrozen grootendeels ongeoefend waren. Ofschoon onze admiraal voor de eerste maal als vlootvoogd het bevel voerde, gaf hij uitstekende bevelen, die door onze ongeoefende bemanning stipt werden uitgevoerd. Bovendien streden onze matrozen zóó dapper, dat de Engelschen er allen lof over hadden. Toch baatte deze dapperheid niet, want onze vloot onderging eene geduchte nederlaag en onze vlootvoogd werd zelfs door den vijand gevangen genomen, wat nog nooit in eenigen zeestrijd geschied was.

Een paar jaar later, in 1799, werd ons vaderland zelf het tooneel van den strijd. De Engelschen en Russen beproefden een inval in Noord-Holland met het doel, ons land aan den invloed van Frankrijk te onttrekken en Prins Willem V in zijne waardigheden te herstellen. Onze vloot gaf zich onder het geroep van „Oranje Boven" aan de Engelschen over en De Helder verklaarde zich voor den Prins. De Erfprins, de zoon van Willem V, had eerst beproefd in 't Oosten van ons land eene tegenomwenteling te bewerken, maar deze poging liep op niets uit. Wel ontstond er eene gisting in een paar dorpen van Oostelijk Gelderland, maar deze werd met kracht bedwongen en freule van Dordt uit Lichtenvoorde, die zich met de Oranjekleur getooid had en enkele onvoorzichtige uitdrukkingen had gebezigd, werd te Winterswijk doodgeschoten. De Erfprins vertoonde zich daarop in Noord-Holland, waar hij door de bevolking met uitbundig gejuich ontvangen werd.

Intusschen trokken de Engelsche en Russische troepen voorwaarts en in 't begin moest het Bataafsche leger terugtrekken, maar later behaalden onze troepen, geholpen door de Franschen, een paar beslissende over-

winningen op het Engelsch-Russische leger. Bovendien hadden de vijanden zóoveel te lijden van koortsen en gebrek aan voedsel, dat men Noord-Holland het kerkhof der Engelschen en Russen noemde. In November van hetzelfde jaar stond men hun vrijen aftocht toe en daarmede was de hoop der Prinsgezinden op eene tegenomwenteling in rook vervlogen.

Frankrijk oorloogde intusschen tegen de verbonden mogendheden en wij waren verplicht onzen bondgenoot vaak boven vermogen bij te staan. Onze handel leed ontzettend, de welvaart kwijnde, de armoede nam toe. Groot was daarom hier te lande de vreugde, toen Napoleon met zijne vijanden den vrede van Amiens sloot (1802). De handel begon te herleven, de nijverheid waakte krachtig op, de welvaart vermeerderde, de armoede nam allengs af. Nu zouden er, naar men hoopte, betere tijden aanbreken. Helaas! de vreugde was van korten duur: reeds het volgende jaar hervatte Napoleon den strijd en weer werd ons volk gedwongen den geweldenaar ter zijde te staan. Weer gingen onze koloniën verloren; weer werd de hoop van den koopman vernietigd; weer gingen de Engelschen met onze koopvaardijschepen strijken. De Fransche keizer maakte reusachtige toebereidselen voor eene landing in Engeland en weer riep hij onze hulp in. 't Was ons echter onmogelijk aan zijne hooge eischen te voldoen, doch hij weet zulks niet aan onze onmacht, doch aan onwil. 't Kwam, zoo sprak hij toornig, door het gebrekkig bestuur van het land en het was hoog tijd, dat hierin verandering kwam. Nu, het was te begrijpen, dat de man, die in Frankrijk een einde had gemaakt aan de volksregeering, niet dulden kon, dat deze in ons kleine landje nog gehuldigd werd. Kort en goed gelastte hij onzen gezant te Parijs, Rutger Jan Schimmelpenninck, eene nieuwe staatsregeling te ontwerpen, die moest berusten op het beginsel van het eenhoofdig bestuur, zonder nu juist dadelijk aan de republiek een einde te maken. Tevens gaf hij te kennen, dat hij wenschte, dat de gezant het bewind over ons land op zich zou nemen. Schimmelpenninck gevoelde hiertoe al heel weinig lust en opperde tal van bezwaren,

maar toen dreigde de Keizer, dat hij dan de Bataafsche republiek bij Frankrijk zou inlijven. Nu bleef den armen gezant niets over dan aan den wil van den Franschen geweldenaar te voldoen, opdat tenminste nog een schijn van onafhankelijkheid voor ons land bewaard zou worden.

§ 4. Het Bataafsche Gemeenebest onder eenhoofdig bestuur.

't Was in het jaar 1805, dat Schimmelpenninck het bestuur over ons land aanvaardde, een ambt, dat hij slechts één jaar heeft bekleed. Het was een zware taak, die de Fransche keizer hem op de schouders had gelegd, maar uit liefde tot zijn vaderland bukte hij voor den wensch van Napoleon, wiens wil nu eenmaal wet was, niet alleen in Frankrijk, maar ook in ons land. De titel, dien de nieuwe bewindsman voerde, was de oude naam van Raadpensionaris, een naam, waaraan zulke roemrijke herinneringen verbonden waren. De Raadpensionaris, wiens macht die der vroegere Stadhouders verre overtrof, werd voor een tijdvak van vijf jaren benoemd, doch was terstond herkiesbaar. Hij had het opperbestuur over de geldmiddelen, over het leger en over de vloot en werd bijgestaan door vijf ministers, die door hemzelf gekozen werden, evenals een Staatsraad van zeven leden. De volksvertegenwoordiging, die het Wetgevend Lichaam heette, vergaderde tweemaal 's jaars gedurende enkele weken en had slechts goed te keuren of te verwerpen, wat de Raadpensionaris voorstelde.

Nadat deze nieuwe regeling van 's lands zaken was goedgekeurd, aanvaardde Schimmelpenninck den 5en Mei zijne hooge waardigheid en 't moet gezegd worden, Napoleon had slechter keuze kunnen doen. Immers, de nieuwe bestuurder van ons land was een man van groote bekwaamheden, veelomvattende kennis en wat meer zegt, van een vast karakter. Hij schroomde niet de waarheid te zeggen en zijne meening vol te houden, zelfs tegenover den machtigen Franschen keizer, wanneer het welzijn van het land zulks vorderde, want hij had zijn volk en

vaderland innig lief. Het Nederlandsche volk achtte hem zeer hoog, ook om zijn verleden. In 't begin van den omwentelingstijd had hij door zijn flink optreden er niet weinig toe bijgedragen, dat ons land bewaard werd voor de gruwelijke moordtooneelen, die de revolutie in het naburige Frankrijk te aanschouwen gaf. Om al deze redenen achtte men het in ons land werkelijk eene verbetering, dat het bestuur over onze Republiek was opgedragen aan een man, wiens verleden goede hope gaf voor de toekomst.

Schimmelpenninck wijdde allereerst zijne aandacht aan de geldmiddelen, want het belastingstelsel eischte dringend verbetering. De voornaamste belastingen, die hij invoerde, waren de grondbelasting, de personeele belasting en het patentrecht of de belasting op het bedrijf. (Vraag Meester of Vader maar eens, wat men door deze belastingen verstaat.)

Door deze regeling, die eene werkelijke verbetering was, verdiende de Raadpensionaris den dank van het geheele volk en toch werd er groote ontevredenheid door verwekt bij de groote grondbezitters. Deze menschen n.l. waren tamelijk hoog in de grondbelasting aangeslagen, hetgeen natuurlijk ook zeer billijk was, maar hen toch verbitterde, daar zij nu dieper in de beurs moesten tasten dan voorheen. Jammer, dat onze admiraal Verhuel, die een getrouw aanhanger van Napoleon was, elke klacht over den Raadpensionaris naar Parijs overbriefde, wat diens invloed noodwendig schaden moest.

Ook op het volksonderwijs vestigde Schimmelpenninck zijne aandacht en hij heeft zich in dit opzicht werkelijk verdienstelijk gemaakt. In de achttiende eeuw was het met het schoolwezen treurig gesteld en de Kerk had hare roeping in de laatste eeuw schromelijk verwaarloosd. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, in 1784 door den Doopsgezinden predikant te Monnikendam Jan Nieuwenhuijzen gesticht, trok zich het verwaarloosde onderwijs aan en deze vereeniging heeft in de eerste jaren van haar bestaan veel gedaan om het volksonderwijs te verbeteren.

In April 1806 werd eene wet op het lager onderwijs

ingevoerd, die gedurende eene halve eeuw heeft bestaan. De wet bepaalde de kundigheden, die onderwezen moesten worden en stelde voor de onderwijzers verschillende examens in om een waarborg te hebben, dat het onderwijs niet aan onbekwame handen werd toevertrouwd, zooals in het tijdperk van verval maar al te veel geschied was. Tevens werd een schooltoezicht ingesteld om voortdurend toezicht te houden op het onderwijs en de onderwijzers. Voor *dien* tijd was de schoolwet van Schimmelpenninck in menig opzicht eene aanmerkelijke verbetering, maar ongelukkig werd *toen* reeds het godsdienstig beginsel in het onderwijs te veel terzijde gesteld, zeer tot nadeel der jeugd en niet minder voor het godsdienstig en maatschappelijk leven des volks.

Schimmelpenninck heeft zich in meer opzichten verdienstelijk gemaakt en de groote macht, die hem geschonken was, gebruikte hij tot heil van land en volk. Tot Napoleon richtte hij krachtige vertoogen om hem te bewegen wat minder zware offers van onze Republiek te eischen, maar 't is te begrijpen, dat deze handelwijze allesbehalve naar den zin des Keizers was, die er toch ook reeds over dacht in dit land een troon te stichten voor een zijner broeders. Hij nam daarom de gezichtsverzwakking van den Raadpensionaris als voorwendsel om dezen te beduiden, dat hij zijn ambt diende neder te leggen. Tevens gaf hij te verstaan, dat van regeeringswege eene aanvrage tot hem moest gericht worden om de kroon van ons land te mogen aanbieden aan 's Keizers broeder Lodewijk Napoleon. Maar hier te lande was men bitter weinig met dit plan ingenomen en ernstige bezwaren werden er tegen geopperd, doch vruchteloos; Napoleon bleef doof voor alle bedenkingen. Een plechtig gezantschap moest naar Frankrijk vertrekken om den machtigen heerscher als eene groote gunst te vragen, wat hij als zijn wil ons had opgedrongen. Den 6en Mei 1806 werd de overeenkomst gesloten, waarbij „op plechtige aanvrage der Bataafsche Republiek, Lodewijk Napoleon gemachtigd werd de kroon van Holland aan te nemen." Schimmelpenninck legde zijne waardigheid neder en vertrok naar zijne goederen in Gelderland, waar hij

als een vergeten burger leefde. De eere mag hem niet onthouden worden, dat het niet alleen zijn streven was, het goede voor ons land te zoeken, maar dat hij ook gedurende den korten tijd van zijn bestuur werkelijk wat goeds en nuttigs heeft tot stand gebracht.

§ 5. Het koninkrijk Holland. 1806—1810.

Toen in het jaar 1805 een Raadpensionaris met uitgestrekt gezag aan 't hoofd van onzen Staat werd geplaatst, was daarmede feitelijk het eenhoofdig bestuur gevestigd en een jaar later was alles, wat nog aan eene republiek deed denken, voor goed verdwenen. Door den wil van den Franschen dwingeland was ons land een koninkrijk geworden en als Koning werd ons een vreemdeling opgedrongen, die een Franschman, een broeder van Napoleon en daarenboven nog Roomsch was. Geen wonder, dat de 28-jarige vorst, om een lichaamsgebrek „de lamme koning" bijgenaamd, hier tamelijk koel ontvangen werd. Lodewijk zelf was ook niet bijzonder ingenomen met de hooge waardigheid, die zijn keizerlijke broeder voor hem bestemd had. Hij had een geheel ander karakter dan Napoleon, was goedig van aard, medelijdend en vriendelijk en zeer goed begreep hij, dat hij allesbehalve welkom was aan ons volk. Hij begeerde werkelijk als een goed koning over ons volk te regeeren, een vader te zijn voor zijne onderdanen, maar tevens begreep hij zeer goed, dat hij in dit streven door zijn keizerlijken broeder zou gedwarsboomd worden. Immers, als Napoleon iemand met een koon begiftigde, scherpte hij hem steeds in: „Bedenk, dat uw eerste plicht is jegens mij, uw tweede jegens Frankrijk; al het andere is daaraan ondergeschikt."

Toch vatte de Koning het vaste voornemen op, zijn eigen weg te gaan, zich zoo weinig mogelijk aan zijn keizerlijken broeder te storen en geheel Hollander te worden. IJverig begon hij onze taal en onze geschiedenis te beoefenen en aan den miskenden Bilderdijk, wiens ballingschap reeds vroeger was opgeheven, schonk hij

een aanzienlijk jaargeld. 't Was zijn ernstig streven ons land op te beuren uit het diepe verval, waarin het verzonken was. Jammer, dat tegenover zijne vele goede hoedanigheden zijne wispelturigheid en geldverspilling stonden, waardoor hij weer veel goeds bedierf, evenals door zijn zucht naar praal.

Het nieuwe koninkrijk Holland bestond uit tien, later uit elf departementen, wier bestuurders bitter weinig te zeggen hadden. De mannen, die den Koning als ministers ter zijde stonden, vormden een kring van zeer bekwame staatslieden. Aan alle besluiten en maatregelen was het te merken, dat de macht des volks aan banden was gelegd en de republiek niet meer bestond. Een nieuwe adel werd ingesteld, wier leden groote voorrechten ontvingen. Zij verkregen het jachtrecht in het departement, waar ze woonden; zij mochten alleen voor een gerechtshof, niet voor een gewone rechtbank, terecht staan en bij de schutterij mochten ze in geen lageren rang dan officier ingedeeld worden. Bovendien maakte de adel de helft van het bestuur der departementen uit. Eene nieuwe ridderorde, de Unie geheeten, werd ingesteld; de admiraals Verhuel en De Winter werden tot maarschalken des rijks benoemd en de Koning voerde een vrij weelderigen hofstaat.

Napoleon spotte met dit alles en noemde het eene belachelijke naäperij van Frankrijk, maar erger was het, dat door al deze fraaiïgheden onze schatkist, die toch al niet ruim voorzien was, deerlijk geplunderd werd. Lodewijk had bij zijne troonsbeklimming reeds dadelijk met geldgebrek te worstelen. Dit was niet de schuld van Schimmelpenninck, maar het was te wijten aan de groote offers, die Napoleon's oorlogen eischten, en aan den achteruitgang van handel en nijverheid, waardoor de welvaart kwijnde. De jaarlijksche uitgaven bedroegen meer dan het dubbele der inkomsten en verbetering was hierin niet aan te brengen, zoolang we gedwongen waren deel te nemen aan de talrijke oorlogen onzer Fransche bondgenooten. Niet beter werd het, toen Napoleon het zoogenaamde continentaalstelsel, d. i. het stelsel van het vasteland, invoerde. Dit stelsel was het

verbod tot het drijven van handel tusschen het vasteland van Europa en Engeland. Dit rijk toch was Napoleon's doodvijand en daar het van alle zijden door de zee omringd is, was het voor 's Keizers overwinnende legers ongenaakbaar. Ook was de Fransche vloot op verre na niet opgewassen tegen de Engelsche. Napoleon meende nu dezen lastigen vijand niet beter te kunnen treffen, dan door allen handel met hem te verbieden. Dit verbod gold niet alleen voor Frankrijk, maar voor alle landen, die meer of minder met dit rijk verbonden waren, dus voor 't grootste deel van Europa, want Napoleon's invloed reikte ver. Scherp werd er gelet op het naleven dezer verordening. Voor ons land stond dit verbod gelijk met het vernietigen van onzen handel en daarom trachtte men in 't geheim met Engeland koopmanschap te drijven, zoodat de sluik- of smokkelhandel welig tierde. Wèl werd deze sluikhandel streng verboden en de overtreders met zware straffen bedreigd, maar de Koning liet oogluikend toe, dat deze wet dagelijks overtreden werd. Herhaaldelijk verweet Napoleon hem zijne lakschheid in het uitvoeren van de bevelen uit Parijs, maar Lodewijk hield zich als doof voor deze keizerlijke klachten, al liet hij voor den vorm de verordening met vermelding der bedreigde straffen nog eens opnieuw afkondigen. Toch ging de handel door het continentaalstelsel verbazend achteruit. Ook de wispelturigheid van koning Lodewijk kostte ons schatten. In Den Haag beviel het hem niet; hij wenschtte in de hoofdstad des rijks te wonen. Terwijl daar het wereldberoemde stadhuis, 's werelds achtste wonder eens genoemd, aan hem werd afgestaan en voor een koninklijk paleis werd ingericht, verhuisde hij naar Utrecht, waar een halve straat moest afgebroken worden om een vorstelijk verblijf voor Z. M. te bouwen.

Gaf deze geldverspilling het volk aanleiding tot ontevredenheid, door zijn medelijdend hart, getoond bij verschillende rampen, welke in die dagen ons Vaderland troffen, won Lodewijk weer veler hart. Toen in 1807 te Leiden een kruitschip in de lucht vloog, waardoor een deel der stad verwoest werd en 150 menschen het leven verloren, spoedde de Koning in den laten avond zich

naar de plaats des onheils. Aan de maatregelen tot redding nam hij zelf deel en wist hier door een vriendelijk woord vol deernis en dáár door vorstelijke milddadigheid de ellende van velen te verzachten. Bij de overstroomingen, die Zeeland, Zuid-Holland en Gelderland teisterden, handelde hij niet anders en zijn koninklijk voorbeeld werd door zijne onderdanen met geestdrift gevolgd, hoe moeilijk men het geld ook missen kon.

Ook op ander gebied toonde de Koning een open oog te hebben voor de belangen des volks en het uitvoeren van openbare werken verschafte menigeen brood. Zoo werd het kanaal van Katwijk naar de Noordzee gegraven en straatwegen aangelegd, o.a. van Den Haag naar Leiden en van Utrecht naar het Loo.

Intusschen waren we nog altijd verplicht deel te nemen aan de talrijke oorlogen, die Napoleon voerde tot uitbreiding en bevestiging zijner macht. Den koning van Spanje dwong hij de kroon neder te leggen, want hij wenschte zijn broeder Jozef met dit koninkrijk te begiftigen. Maar de Spanjaarden waren volstrekt niet gezind, zich te schikken naar de plannen van den Franschen geweldenaar en grepen naar de wapenen, krachtig gesteund door de Engelschen. Tot dezen oorlog, die ons volstrekt niet aanging, moesten wij 3000 soldaten leveren, die in Spanje vochten als leeuwen om den wensch van een dwingeland te bevredigen. Napoleon prees openlijk de dapperheid der Hollandsche troepen en hoewel dit een schrale vergoeding was, zoo was men in ons land toch gestreeld over dezen lof; trouwens tegenstribbelen hielp toch niet.

In 1809 werd ons land voor de tweede maal door de Engelschen aangevallen, die het plan hadden opgevat, Napoleon in de Zuidelijke Nederlanden te bestoken. Zoo naderde de grootste vloot, die ooit de Britsche havens verlaten had, het eiland Walcheren, dat den vijand in handen viel, nadat Vlissingen door hen gebombardeerd was. Koning Lodewijk bevond zich toen te Aken, maar keerde in allerijl naar ons land terug en stelde zich aan het hoofd zijner troepen om den vijand te keer te gaan. Napoleon deed hem echter de grievende beleediging aan

hem het opperbevel te ontnemen en er een Franschen generaal mede te bekleeden. Nadat de Engelschen geheel Zeeland veroverd hadden, voeren zij de Schelde op om Antwerpen, dat door de Franschen zeer versterkt was, aan te tasten. Deze aanslag mislukte echter.

Bovendien leed de vijand door ziekten groote verliezen, zoodat Zeeland weer door hen ontruimd werd en de geduchte onderneming der Engelschen op niets uitliep. Toch had ze dit gevolg, dat de verstandhouding tusschen onzen Koning en zijn keizerlijken broeder er niet beter op werd, want kort na dezen inval ontstond er tusschen hen een hevige twist. Eigenlijk was Lodewijk's regeering een aanhoudend tegenspartelen geweest tegen de bevelen van Napoleon en vaak had deze hem beleedigd en gedreigd, maar nu beschuldigde hij hem openlijk van heulen met Engeland. 't Kwam tot hooge woorden tusschen de beide broeders en reeds sprak de Keizer zijn voornemen uit, Holland bij Frankrijk in te lijven en aldus een einde aan het voortdurend getob te maken. Na veel praten liet hij zich voorloopig tevreden stellen met den afstand van Zeeland benevens een deel van Zuid-Holland en Gelderland, zoodat de rivier de Waal de zuidoostelijke grens van het verkleinde koninkrijk zou uitmaken. Dit was nu de tweede maal, dat de Fransche dwingeland ons van een deel van ons grondgebied beroofde. In 1807 hadden we Vlissingen moeten afstaan, maar toen waren we schadelóos gesteld door de vergrooting van ons land met Oost-Friesland als elfde departement, maar thans ontvingen we niets tot vergoeding. Zelfs moesten we er ons in schikken, dat een paar duizend soldaten onze kusten bewaakten tegen den smokkelhandel, hierin krachtig bijgestaan door Fransche douanen of tolbeambten. Door deze schikkingen was Lodewijk eigenlijk nog slechts in naam koning, want de regeering van het land berustte thans feitelijk bij den bevelhebber der Fransche troepen, die natuurlijk zijne bevelen uit Parijs ontving. Voor ieder was het duidelijk, dat Napoleon slechts op eene gunstige gelegenheid wachtte om zijn broeder geheel aan den kant te zetten. Die aanleiding werd gevonden in eene beleediging, den koetsier van den Fran-

schen gezant aangedaan. De Keizer eischte, dat in Amsterdam eene Fransche bezetting zou gelegd worden om dergelijke feiten in 't vervolg te voorkomen. Een oogenblik dacht Lodewijk er over, zich tot het uiterste te verdedigen en hij gaf zelfs zijn minister Kraijenhof last, de hoofdstad in geduchten staat van tegenweer te brengen. Weldra zag hij echter het nuttelooze hiervan in en verkoos liever heen te gaan. In alle stilte deed hij in Juli 1810 afstand van den Hollandschen troon ten behoeve van zijn zoon, die toen nog een kind was en later onder den naam van Napoleon III van 1852—1870 als keizer over Frankrijk heeft geregeerd. Lodewijk vertrok na zijn afstand onder den naam van graaf van St. Leu naar Grätz in Stiermarken en zag Holland nimmer weder. Een jaargeld, door de Fransche regeering hem later aangeboden, wees hij fier af. In 1846 stierf hij te Livorno in Italië.

Napoleon stoorde zich volstrekt niet aan de bepalingen, door zijn broeder Lodewijk gemaakt. Zoodra hij kennis kreeg van het gebeurde, vaardigde hij een besluit uit, waarbij het koninkrijk Holland bij Frankrijk werd ingelijfd en de Nederlanders ophielden een zelfstandig volk te zijn (9 Juli 1810).

§ 6. Ons land als een deel van het Fransche Keizerrijk.

Zoo was ons volksbestaan vernietigd. Met een enkele pennestreek was ons land uit de rij der onafhankelijke staten geschrapt en een deel geworden van het groote rijk, door Napoleon gesticht. Natuurlijk moest er het een en ander geregeld en gewijzigd worden, ook in het bestuur des lands, opdat onze vaderen goed zouden begrijpen, dat zij nu geen Hollanders meer waren, maar Franschen. Ons land werd verdeeld in negen departementen, die door prefecten bestuurd werden. Onder deze prefecten hebben zich vooral De Celles en De Stassart berucht gemaakt wegens hunne strenge uitvoering van Napoleon's bevelen, want het is duidelijk, dat we nu ook

naar Fransche wetten geregeerd werden. De burgemeesters heetten voortaan maires en aan 't hoofd van het geheele land stond Lebrun, hertog van Plaisance, een oud en goedhartig man.

Op alle scholen moest de Fransche taal onderwezen worden en de couranten en regeeringsbesluiten moesten van eene Fransche vertaling voorzien zijn, opdat het volk langzamerhand aan het Fransch zou wennen en deze taal aldus het Hollandsch zou verdringen. De boeken, die gedrukt werden, moesten eerst naar Parijs gezonden worden en werden daar nauwkeurig onderzocht, of er ook iets ten nadeele van de nieuwe regeering in stond. Men noemt dit de censuur, en deze censuur werd zeer streng toegepast. In de kerk werd nauwkeurig geluisterd, of er voor Napoleon wel gebeden werd. 't Wemelde overal van spionnen en wee hem, die zich ook maar eenigermate ongunstig over den Keizer uitliet; hij kon ervan verzekerd zijn, dat hij streng gestraft werd. Zelfs in den vriendenkring was men niet veilig voor verklikkers. De arm van Napoleon drukte loodzwaar op ons arme volk. Het continentaalstelsel (zie § 5) werd na de inlijving met dubbele gestrengheid gehandhaaft. Niet alleen werd de kust streng bewaakt door een geheel leger ambtenaren, maar elke visscherspink had een soldaat aan boord en 't heele dorp werd aansprakelijk gesteld voor zijne behouden thuiskomst. Engelsche waren werden in 't openbaar verbrand, soms ter waarde van duizenden guldens. De levensmiddelen stegen ontzettend in prijs: een K.G. suiker kostte f 6 —; de koffie was nog duurder en aan een lekker pijpje tabak behoefde een burger niet meer te denken. Geen wonder, want de handel beteekende bijna niets meer; Java, onze laatste kolonie, ging in 1811 verloren en de welvaart nam met den dag af. Overal heerschte armoede en verval. Schoone buitenplaatsen werden in grasland veranderd; de dijken en de wegen werden verwaarloosd en de steden ontvolkt. In Den Haag werden 644 huizen afgebroken en in Haarlem 500, terwijl Amsterdam, de derde hoofdstad van het keizerrijk, binnen twee jaren het zevende deel zijner bewoners verloor. Wegens de heerschende armoede moes-

ten vele menschen geheel of gedeeltelijk bedeeld worden, zoodat kerken, diaconieën en armbesturen steeds met geldgebrek te worstelen hadden. Ook de predikanten werden niet meer betaald, zoodat velen hunner in grooten nood verkeerden. Er waren genoeg predikanten, op wier tafel geen vleesch of spek kwam. Voor sommigen hunner was in dien drukkenden tijd boter op het brood eene ongekende weelde; ja, van enkele dominé's liepen de kinderen te bedelen!

Een zeer onrechtvaardigen maatregel nam Napoleon reeds het eerste jaar onzer inlijving, toen hij bepaalde, dat de staatsschuld getiërceerd was, d. w. z. tot op een derde was verminderd. Als iemand geld noodig heeft, dan leent hij het van een ander tegen betaling van zekere huur of rente. Zoo doen de regeeringen der verschillende landen ook meer dan eens en dat was ook in ons land wel geschied. Maar nu waren door Napoleon's besluit twee derden van deze geleende sommen vervallen. Wie dus f 3000 van het land te vorderen had, kon thans op slechts f 1000 rekenen en natuurlijk ging het met de verschuldigde rente eveneens. Wie vroeger bijv. f 1200 rente van zijn geld trok, kreeg voortaan slechts f 400. Door deze onrechtvaardige en harde bepaling werden duizenden arm, die voorheen welgesteld konden genoemd worden.

Maar meer nog leed ons arme volk door de invoering der conscriptie of loting, die in 1811 werd ingevoerd. Ieder jongeling, die den leeftijd van twintig jaren bereikt had, moest zich laten inschrijven en nadat de regeering bepaald had, hoeveel manschappen bij het leger moesten ingelijfd worden, ging men tot de loting over. Wegens de talrijke oorlogen, die Napoleon voerde, waren er heel wat soldaten noodig en derhalve waren de meeste nummers dienstplichtig en slechts de hoogste nummers vrij. Dubbel hard was deze maatregel, omdat ook zij, die in 1811 reeds 21, 22 of 23 jaar oud waren, aan de loting moesten deelnemen. Die een dienstplichtig nummer trok, werd voor vijf jaren soldaat en was verplicht het leger van Napoleon te volgen in de vele oorlogen, die de Keizer voerde. Duizenden Nederlanders lieten hun leven voor den vreemden overheerscher.

Van verzet was geen sprake. Mocht een enkele in 't geheim den dwingeland verwenschen, die land en volk ten gronde had gericht, over 't algemeen schikte men zich in 't onvermijdelijke. 't Ontbrak zelfs niet aan menschen, Nederlanders, die den overheerscher openlijk bewierookten. Ja, men was zelfs trotsch op den Keizer, die het eene volk na het andere voor zijn wil deed buigen en wiens naam door gansch Europa weerklonk. Toen Napoleon op het toppunt van zijn roem stond, werd hem een zoon geboren en natuurlijk werd deze voor hem heugelijke gebeurtenis allerwegen bekend gemaakt, ook te Amsterdam, de derde stad des rijks. De stadsschouwburg aldaar was dien avond zeer vol om een bekend tooneelstuk te zien opvoeren. Juist zou men beginnen, toen een regeeringspersoon opstond en in naam des Keizers een oogenblik gehoor verzocht. Onder ademlooze stilte luisterde men naar de mededeeling van het groote nieuws, dat nog niemand wist, maar toen de boodschap des Keizers vernomen was, barstte er een oorverdoovend gejuich los. Aan het jubelen kwam geen einde. Herhaaldelijk klonken de kreten: „Leve de Keizer! leve de Keizerin! leve onze jonge Prins!" De geestdrift steeg ten top!

Is het niet treurig, dat het zoover met het weleer zoo fiere en vrije Nederland gekomen was?

Ons volk was dus wel diep vernederd en groot was de ellende, waarin het gedompeld was. De vrijheidsboom, om welken men in 1795 zoo vroolijk had gedanst en gejubeld, had dus wel bittere vruchten voortgebracht. Deze vruchten waren de gevolgen der zonde; de gevolgen van het verlaten van den Heere God. Hoe werd in die bange jaren de waarheid van het Psalmwoord bevestigd: „Wie God verlaat, heeft straf op straf te vreezen".

Toch heeft deze verdrukking veel goeds uitgewerkt, althans voor de besten onzes volks. De partijschappen, die zoeveel jammeren over het land gebracht hadden, werden vergeten en onder den druk des dwingelands begon ons volk zich één te gevoelen. Zij, die vroeger tot de vurigste Patriotten behoord hadden, wenschten

thans even vurig naar een Oranjevorst als de vroegere vrienden van den Prins. Het gemeenschappelijk lijden verbroederde ons arme volk. De liefde tot den geboortegrond groeide bij velen met het toenemen der verdrukking. Uitspreken durfde men dit natuurlijk niet, maar in de binnenkamer rees menig gebed om hulp en uitredding tot den eenigen Helper in nood. In veler harten leefde wat door Bilderdijk vertolkt werd in de roerende woorden, toen Napoleon op het hoogtepunt van roem en macht stond en men dus hier midden in de dagen des jammers leefde. Nadat de dichter de ellende van het heden geteekend heeft, gaat hij aldus voort:

Doch de dampen
Dezer rampen,
Doch de nevels van den nacht
Zullen breken
Bij 't ontsteken
Van den dag, waarop zij wacht.

Mocht mijn lippen
Dàt ontglippen,
Wat mijn brekend oog hier ziet!
Mocht ik 't zingen
En mij dringen
Door dit wemelend verschiet!

Ja, zij zullen
Zich vervullen,
Deze tijden van geluk!
Deze ellenden
Gaan volenden
En verpletterd wordt het juk!

Holland leeft weer!
Holland streeft weer
Met zijn afgelegde vlag
Door de boorden
Van het Noorden
Naar den ongeboren dag.

Holland groeit weer!
Holland bloeit weer!
Holland's naam is weer hersteld!
Holland, uit zijn stof verrezen,
Zal opnieuw ons Holland wezen!
Stervend heb ik 't u gemeld!

De profetische woorden, in dit lied der verlossing gezongen, zouden door de gunst des Heeren spoediger vervuld worden, dan iemand durfde denken of hopen.

§ 7. HET MORGENROOD DER VERLOSSING. 1812—1813.

De beide machtigste vorsten van dien tijd waren Napoleon en keizer Alexander van Rusland. Gedurende eenigen tijd waren deze beide keizers zeer bevriend met elkander en Alexander bewonderde en vereerde den Franschen keizer. Maar de vriendschap is niet altijd bestendig, ook niet die der vorsten. Toen Napoleon verlangde, dat Alexander het continentaalstelsel ook in zijn rijk zou invoeren en deze dit beslist weigerde, was het uit met de vriendschap en veranderde spoedig in openbare vijandschap. Napoleon kon niet verdragen, dat iemand zijn wil weerstreefde en verklaarde den Tsaar van Rusland den oorlog. Terwijl hij zich tot den geduchten kamp om de opperheerschappij voorbereidde, vervulden grootsche plannen zijn geest. Aan eene mogelijke nederlaag dacht hij niet: hij droomde slechts van overwinningen en nieuwe veroveringen. Als hij Rusland tot een smadelijken vrede gedwongen had, zou hij Azië binnentrekken, tot in Indië doordringen, dat land veroveren en zoo zijn doodsvijand Engeland niet alleen van zijne uitgestrekte koloniën berooven, maar ook den handel van dat land vernietigen.

Doch Napoleon vergat, dat de mensch wikt, maar God beschikt. De Heere zou den trotschen geweldenaar, die zich onverwinnelijk waande, toeroepen: „Tot hiertoe en niet verder!”

Ook de Russische Tsaar bereidde zich ten oorlog, doch ontveinsde zich het hachelijke van zijn toestand geenszins, daar hij maar al te goed wist, welk een geduchten vijand hij zou te bestrijden hebben. Maar juist dit dreef Alexander uit tot het gebed en vooral Psalm 91 was hem in die dagen tot troost en bemoediging.

In de lente van het jaar 1812 had Napoleon zijn leger gereed. Het bestond uit meer dan een half millioen soldaten, voor *dien* tijd eene ontzaglijke strijdmacht, waartoe twintig volken hunne manschappen hadden moeten leveren. Ook ons land had 20.000 zijner zonen voor het groote leger moeten afstaan en het meerendeel dezer soldaten zou het oude Vaderland nimmer wederzien.

Den 24 Juni trok de Fransche keizer het groote Russische rijk binnen en zonder een enkelen vijand te ontmoeten trok hij al verder en verder door onherbergzame oorden en onbewoonde streken. Hevige plasregens, gevolgd door groote hitte, veroorzaakten allerlei ziekten onder het afgematte leger. Duizenden soldaten waren reeds omgekomen, vóór de Russen een schot op den machtigen vijand gelost hadden. Eindelijk, op den 7^{en} September, kwam het tot een bloedigen veldslag, waar de Franschen wèl overwonnen, doch slechts ten koste van vele menschenlevens, want hunne overwinning was duur gekocht. Thans lag de weg naar Moskou, de oude hoofdstad van het Tsarenrijk, voor de Franschen open en daar hoopten de uitgeputte soldaten uit te rusten van hunne vermoeienis en velerlei ontberingen. Nieuwe teleurstelling! De stad was op enkele zieken en stokouden na door de bewoners verlaten en nauwelijks hadden de Franschen de ledige woningen betrokken, of van alle zijden sloegen de vlammen uit. De Russen hadden zelf den brand aangestoken, opdat hunne vijanden geen dak zouden vinden om onder te rusten. Er bleef voor Napoleon nu niets anders over, dan terug te trekken, maar die terugtocht was verschrikkelijk. Nauwelijks was hij begonnen, of de winter viel in, die dat jaar buitengewoon streng was. De hevige koude; de snerpende wind, die over de eindelooze vlakten gierde; de hagel-

en sneeuwbuien, die de toch reeds onherbergzame streken tot eene ijzige woestenij maakten, — dit alles veroorzaakte, dat de arme soldaten vreeselijk leden. Daarbij deed zich al zeer spoedig gebrek aan het noodige voedsel gevoelen en honger en koude maaiden duizenden weg. Bovendien stonden ze voortdurend bloot aan de aanvallen hunner vijanden, vooral der Kozakken, die dood en verderf brachten in de gelederen van het Fransche leger. Op hunne vlugge paarden gezeten verschenen ze onverwachts voor de oogen hunner verschrikte vijanden, sabelden neer wat hun in den weg kwam en na nog eenige salvo's uit hunne geweren gelost te hebben, reden ze pijlsnel weer heen, vóór de ontstelde Franschen hunne wapenen konden grijpen om zich tegen deze geduchte vijanden te verdedigen. Duizenden vielen door het zwaard en de kogels der Russen, maar grooter nog was het getal dergenen, die door vermoeidheid, gebrek of koude omkwamen. Vreeselijk vooral was de overtocht over de Berezina, den 26en November, waar het grootste deel der Fransche soldaten jammerlijk omkwam. Toen eindelijk de grenzen van Rusland bereikt waren, telde het schoone leger van Napoleon nauwelijks 30.000 strijders. Van de duizenden Nederlandsche jongelingen, die Napoleon's legerscharen naar het Tsarenrijk hadden moeten volgen, keerden er slechts 700 in het vaderland terug.

Groot was de indruk, dien deze nederlaag van den alom gevreesden geweldenaar overal maakte. Hoewel er bittere tranen geschreid werden over het verlies van zoovele menschenlevens, kwam er toch een gevoel van verademing over de volken van Europa. De hoop op eene naderende bevrijding ontwaakte; zou eindelijk de morgen der verlossing dagen?

Maar de vernederde dwingeland gaf den moed nog niet op. Opnieuw dwong hij de van hem afhankelijke volken hunne mannen en jongelingen te leveren, opdat hij de geleden verliezen kon herstellen. Om zich te verzekeren van de trouw der hoogere standen, vormde hij eene eerewacht uit de zonen der aanzienlijkste familiën. Heftig was de tegenzin en groot de droefheid over dezen maatregel, maar verzetten durfde zich niemand, want

nog altijd was Napoleon machtig en loodzwaar drukte zijne hand op de onderworpen volken.

Intusschen begon de worsteling tusschen Frankrijk en Rusland opnieuw, maar thans vond Napoleon ook Pruisen en Oostenrijk tegenover zich. In October 1813 werd in den driedaagschen slag bij Leipzig het lot van Napoleon beslist; de verbonden vorsten zegevierden en de oorlog werd op Fransch grondgebied overgebracht.

Den 30en Maart 1814 werd Parijs ingenomen en Napoleon deed afstand van den troon. Hij behield den keizerstitel benevens een jaargeld en het eilandje Elba werd hem als verblijfplaats aangewezen.

Maar vóór de werelddwinger zijne kroon had moeten nederleggen, was de dageraad der verlossing ook over ons verdrukte vaderland opgegaan.

Na Napoleon's nederlaag in Rusland hadden een drietal Haagsche heeren in 't geheim overlegd, wat er in 't belang van land en volk kon gedaan worden. Deze mannen, die tot de aanzienlijksten des lands behoorden, waren Van der Duijn van Maasdam, Van Limburg Stirum en Hoogendorp. Toen Napoleon's tegenspoed aanhield, deelden ze hunne plannen in stilte aan een 400 tal ingezetenen van Den Haag mede en voorts bleven ze den loop der gebeurtenissen afwachten.

Bij de nadering der Pruisische en Russische troepen verliet de Fransche bezetting Amsterdam, gevolgd door de douanen (14 November 1813). De bevolking der hoofdstad geraakte de beide daaropvolgende dagen in opschudding; de wachthuisjes der douanen werden in brand gestoken en met moeite slaagde Falck, de kapitein der schutterij, erin de rust te herstellen en een voorloopig bestuur in te stellen, opdat de rust bewaard zou blijven.

Den 17en November vertoonde Van Limburg Stirum, vergezeld door de zonen van Hoogendorp, zich in de straten van Den Haag, getooid met de Oranjekleur. Onbeschrijfelijk was de indruk, dien de oude, geliefde Oranjekleur op de Haagsche bevolking maakte. In een oogwenk prijkte het Oranjelint voor de ramen der winkels en in korten tijd was ieders borst of hoed met de geliefde

kleur versierd, terwijl het „Oranje boven!" in geen jaren gehoord, over straten en pleinen weergalmde. Van Limburg Stirum aanvaardde als gouverneur het bestuur over de stad in naam van den Prins van Oranje, terwijl de beide andere Haagsche heeren het voorloopig bewind over het land op zich namen tot de Prins den Hollandschen grond weer betreden zou. Hoewel dit voorloopig bestuur niet veel medewerking in den lande vond, heeft het toch door zijn flink optreden en krachtige houding ons land bewaard voor regeeringloosheid en de komst van Oranje voorbereid en bevorderd.

Het verlangen des volks naar Oranje werd bij den dag grooter en toen de zoon van den laatsten Stadhouder den 30en November 1813 te Scheveningen aankwam, klom de geestdrift ten top. Welk een verschil bij 1795! Toen slechts weinige getrouwen, die Willem V uitgeleide deden aan hetzelfde strand; — thans duizenden toeschouwers, die de lucht deden weergalmen van het „Oranje boven!" toen een kanonschot van het naderend Engelsch oorlogsschip de komst van den zoon des Stadhouders aankondigde. Daár nadert een roeiboot, waarin eenige heeren zijn gezeten en in hun midden de Prins. Oogenblikkelijk rijdt eene kar, met twee paarden bespannen, in zee, om den geliefden Vorst aan land te brengen. Een oogenblik heerscht er eene ademlooze stilte; de Prins neemt zijn steek af en wuift het Nederlandsche volk zijn vorstelijken groet toe. Nu is de geestdrift niet meer te beteugelen. „Oranje boven! Leve de Prins!" jubelt klein en groot, jong en oud, arm en rijk. De tocht van Scheveningen naar Den Haag is in den vollen zin des woords een triomftocht en in de residentie aangekomen, schijnt er geen einde te komen aan het jubelen en juichen. En toen het klokkespel van den toren het oude, in geen jaren gehoorde „Wilhelmus" over de straten en pleinen deed klinken, werd ons oude volkslied door duizenden medegezongen, afgebroken alleen door het jubelend „Oranje Boven!"

Waarlijk, deze verandering was van den Heere geschied en het was wonderlijk in onze oogen. En de vromen in den lande hebben in die dagen gewis in de

woorden van den 126 Psalm de uiting hunner dankbare blijdschap gevonden.

Reeds een dag later werd te Amsterdam de souvereiniteit, d. w. z. de opperste macht over deze landen aan Prins Willem opgedragen, niet als Stadhouder, maar als Souverein vorst.

Willem I aanvaardde deze waardigheid, doch onder voorwaarde, dat de rechten en verplichtingen van vorst en onderdanen zouden vastgelegd worden in eene Grondwet, opdat het volk tegen mogelijke misbruiken zou gevrijwaard zijn. Geen wonder, dat op den Zondag, die op deze beide gedenkwaardige dagen volgde, ons volk naar de kerken stroomde om openlijk den Heere te danken voor de aanvankelijke verlossing van het knellende juk des dwingelands.

Toch waren nog vele plaatsen van ons land in de macht der Franschen, maar langzamerhand werd ons vaderland toch door de overheerschers ontruimd, waartoe de Pruisen en de Kozakken het hunne bijdroegen. Woerden moest echter het afwerpen van het vreemde juk met moord en plundering betalen, toen de Franschen het stadje hernamen, doch deze moord vermeerderde slechts den afkeer van de onderdrukkers. Toch duurde het nog tot de Meimaand van het jaar 1814, tot de Fransche vlag overal was neergehaald en het land geheel van vijanden gezuiverd was.

Gedurende deze bedrijven was ijverig gewerkt aan het ontwerpen eener grondwet en toen het ontwerp gereed was, werd het ter goedkeuring aan een getal van 600 der voornaamste ingezetenen voorgelegd. Met overgroote meerderheid werd de nieuwe grondwet aangenomen en den volgenden dag werd Willem I plechtig als Souverein Vorst ingehuldigd. 't Was op denzelfden dag, toen Parijs zijne poorten moest openen voor de verbonden mogendheden. (30 Maart 1814).

Zoo had de Heere onze vaderen na jaren van bangen druk en bittere ellende het morgenlicht van den dag der vrijheid doen aanschouwen.

II. HET HERBOREN NEDERLAND.

§ 8. Het begin van Willem's regeering.

Heerschte er aanvankelijk bij sommigen nog eenige vreeze en terughouding, — toen Napoleon gedwongen was den schepter neder te leggen, was alle vrees en weifeling overwonnen. Met vertrouwen en blijdschap ging ging ons volk de toekomst tegen. We waren weder vrij en onafhankelijk; de partijschappen van vroeger bestonden niet meer: het volk gevoelde zich één. Een vorst uit het oude geliefde Stamhuis van Oranje had de teugels van het bewind in handen en de rechten des volks waren door eene grondwet gewaarborgd.

De grondwet is de wet, waarop de andere wetten gegrond zijn en waarin de rechten en plichten van overheid en onderdanen zijn omschreven. Zij geeft algemeene bepalingen, bijv. dat de regeering moet zorgen, dat overal voldoend lager onderwijs gegeven wordt, maar de geheele regeling van het onderwijs is weer in eene afzonderlijke wet duidelijk omschreven. Zoo zegt de grondwet ook, dat er recht gesproken wordt in naam van den vorst, maar afzonderlijke wetten omschrijven weer de bevoegdheid der rechters en voorts alles, wat betrekking heeft op de politie en het gerecht.

De grondwet van 1814 bestond uit 146 artikelen of bepalingen. Zij erkende gelijkheid van allen voor de wet en vrijheid van godsdienst. Aan alle bestaande godsdiensten werd gelijke bescherming toegezegd, maar de vorst moest tot de Nederl. Gereformeerde of Hervormde Kerk behooren. De souvereiniteit of het oppergezag over deze landen werd opgedragen aan het Huis van Oranje in de mannelijke en vrouwelijke lijn, d. w. z.: als de vorst overleed en geen zoon, maar wel eene dochter naliet, deze dochter dan haren vader kon opvolgen als vorstin.

Eene volksvertegenwoordiging van 55 leden had de wenschen en belangen des volks bij de regeering voor te dragen. Deze volksvertegenwoordiging had op verre na nog niet zooveel invloed op het bestuur des lands als tegenwoordig, maar in die dagen was men over 't geheel

nog al ingenomen met de nieuwe grondwet en niet minder met den nieuwen Vorst. Nu, Willem I was dan ook een man van beteekenis, een vorst van niet alledaagsche bekwaamheden. Met grooten ijver en nauwgezetheid heeft hij ons vaderland gedurende 27 jaar bestuurd en steeds had hij het welzijn van land en volk op het oog, al waren dan ook sommige zijner maatregelen allesbehalve tot zegen voor zijne onderdanen. Dag aan dag arbeidde hij òf met zijne ministers, òf alleen in zijne werkkamer; zooveel mogelijk wenschte hij alles zelf te doen. Hij had een standvastig karakter en was onbuigzaam van aard. Tegenspraak kon hij moeilijk dulden en hierdoor kwam er wel eens verwijdering tusschen den Vorst en zijne bekwaamste staatsdienaren. Met krachtige hand nam Willem I de teugels van het bewind in handen en er was heel wat in orde te brengen, wat door Napoleon in de war was gestuurd. Dit was trouwens het geval met vele landen. Napoleon had de kaart van Europa geheel naar eigen willekeur gewijzigd en de grenzen van de meeste landen veranderd, hier een stuk bijgevoegd, daar weer afgenomen. 't Was dus hoog noodig, dat er aan de bestaande verwarring een einde kwam en daarom kwamen de staatslieden der groote mogendheden te Weenen bijeen om te herstellen wat in wanorde was gebracht en zij vonden heel wat werk. Het Weenercongres, zooals deze vergadering van vorsten en staatslieden genoemd wordt, vergaderde van 1 Nov. 1814 tot 10 Juni 1815. Maar hoeveel arbeid er ook te doen was en welke ingewikkelde vraagstukken er ook te behandelen en op te lossen waren, de heeren zorgden er wel voor, dat zij zich niet overwerkten en de eene feestelijkheid volgde op de andere. Toch werd het werk niet vergeten. Onder de bepalingen door het congres gemaakt, behoorde ook het besluit, dat de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden zouden vereenigd worden tot een koninkrijk, waarvan de kroon aan Willem I zou worden opgedragen. Tevens zou deze vorst het groothertogdom Luxemburg ontvangen als vergoeding voor zijne voormalige bezittingen in Duitschland. Dit besluit was genomen, omdat de mogendheden het wenschelijk achtten, dat ten noorden van Frankrijk

een krachtig rijk zou zijn, dat bij een mogelijken oorlog in staat was den eersten aanval der Fransche legers te wederstaan. Daarom werd ons land ook de verplichting opgelegd aan de zuidelijke grenzen eene dubbele rij sterke vestingen te bouwen. Het doel, dat de mogendheden beoogden, was wel goed, maar het middel deugde niet. Er werden twee landen vereenigd, wier bewoners in vele opzichten verschilden en wier belangen in menig opzicht met elkander streden. Daarom zou deze vereeniging de bron worden van veel moeite en verdriet.

Vóór echter de zaken der vereeniging van Nederland en België tusschen het Weener-congres en onze regeering geheel geregeld waren, had er eene gebeurtenis plaats, die niet alleen ons vaderland, maar geheel ons werelddeel in groot gevaar bracht.

Napoleon was in Maart 1815 van het eiland Elba ontsnapt en in 't Zuiden van Frankrijk geland. Onmiddellijk zond koning Lodewijk XVIII, die sedert een jaar regeerde, zijne troepen uit om den gevaarlijken indringer gevangen te nemen. Nauwelijks echter zagen de soldaten hun beminden Keizer, of ze stelden zich onmiddellijk onder zijne bevelen en Napoleon's tocht naar Parijs was een ware zegetocht. Lodewijk XVIII nam de vlucht en weldra zetelde Napoleon weer als keizer op den Franschen troon. Wel zond hij aan de Europeesche vorsten brieven vol vredelievende betuigingen, doch niemand sloeg geloof aan zijne woorden en andermaal greep half Europa naar de wapenen om den gevreesden geweldenaar van den troon te bonzen.

Intusschen had Willem I de koninklijke waardigheid over de Vereenigde Nederlanden aanvaard, welke daad door de mogendheden werd goedgekeurd.

Weldra begon de geduchte worsteling tusschen den overweldiger van den Franschen troon en zijne talrijke vijanden. Napoleon wilde de verbonden legers vóór zijn en rukte de Zuidelijke Nederlanden binnen. Den 16en Juni versloeg hij de Pruisen bij Ligny, maar op denzelfden dag werd eene andere afdeeling zijner troepen bij Quatre-Bras tegengehouden door den Prins van Oranje, den oudsten zoon van onzen Koning. Twee

dagen later, op Zondag den 18en Juni, had bij Waterloo de hoofdslag plaats, waar het lot van Europa zou beslist worden. Op den regenachtigen Zondagmorgen werden de legers in slagorde gesteld, maar tegen den middag klaarde de lucht op. Terwijl in steden en dorpen de kerkklokken de schare tot het gemeenschappelijk gebed in de bedehuizen samenriepen, dreunde over de velden van Waterloo het eerste kanongebulder als sein tot den aanval en spoedig was de strijd in vollen gang. Nog eenmaal toonde Napoleon aan de verbonden legers zijne buitengewone bekwaamheden als veldheer. Van beide zijden werd gestreden met den moed der wanhoop, want ieder begreep, dat van den uitslag van dezen strijd alles af hing. Onze Kroonprins, die reeds meermalen getoond had, wat hij als legeraanvoerder beteekende en ook nu in het heetst van het gevecht te vinden was, werd gewond uit den strijd gedragen. Reeds neigde de dag tot den avond en nog altijd duurde de verwoede strijd voort. Eindelijk begonnen de verbonden legers te wijken voor de verwoede aanvallen der Fransche keurbenden. Reeds hoopte Napoleon op eene beslissende zegepraal, toen tegen den avond maarschalk Blücher met zijne Pruisen ons ter hulp snelde. Tevergeefs spande Napoleon alle krachten in om meester te blijven. De Engelsche en Nederlandsche troepen, hoe uitgeput ook door den zwaren strijd, werden door de onverwachte hulp met nieuwen moed bezield en na nog eene korte, wanhopige worsteling was de strijd beslist en het Fransche leger geheel verslagen. Van de onzen alleen waren 2000 man gesneuveld en evenveel gewond. Wellington, de Engelsche bevelhebber, kon geen woorden genoeg vinden om de dapperheid en de bekwaamheid van onzen Kroonprins te roemen.

Napoleon werd gevangen genomen en naar het eiland St.-Helena gevoerd, waar hij tot aan zijn dood, den 5en Mei 1821, met de grootste gestrengheid werd bewaakt. Zoo had de Heere ons vaderland en ons werelddeel andermaal gered uit het groote gevaar van nieuwe onderdrukking en dwingelandij. Aan Napoleon werden de woorden der Schrift bewaarheid: „Ik heb gezien een

gewelddrijvenden goddelooze, die zich uitbreidde als een groene inlandsche boom, maar hij ging door en zie, hij was er niet meer; en ik zocht hem, maar hij werd niet gevonden" (Ps. 37 : 35, 36.).

Is het wonder, dat geheel Nederland den Hoorder der gebeden lof en dank en eere toebracht in eene plechtige dankure en dat nog vele jaren daarna de 18e Juni als een dankdag werd gevierd?

§ 9. HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN ONDER WILLEM I.

Het tijdperk, dat op Napoleon's verbanning volgde, noemt men den tijd der Restauratie of herstelling. Inderdaad, er was veel te herstellen en te verbeteren, meer dan menschelijke kracht vermocht. Wel kon men de grenzen van landen en staten, die de Fransche geweldenaar uitgewischt had, opnieuw trekken; de afgezette vorsten konden hunne tronen weer beklimmen en de willekeurige en harde wetten, door Napoleon gemaakt, konden ingetrokken worden. Maar wat *bleef*, hier te lande en elders, was de geest der revolutie van 1789. De beginselen der revolutie bleef men van harte aankleven. O ja, men verafschuwde de schrikkelijke tooneelen, die daarbij hadden plaats gehad, maar men beschouwde die niet als de vruchten der revolutie, maar slechts als verkeerde uitwassen ervan. Men vergat, dat een uitwendig terugkeeren tot de oude orde van zaken niets hielp, doch dat alleen een terugkeer tot God, de Bron van alle gezag, eene blijvende verbetering kon aanbrengen. Maar dit juist wilde men niet en men bleef hoogelijk ingenomen met de beginselen, door de ongeloofspredikers geleerd. Men hield vast aan de leer, dat alle gezag bij het volk berustte en dat het dit gezag, indien het zulks begeerde, aan een vorst kon overdragen. Deze denkbeelden werden wel niet luide verkondigd, maar zij leefden toch in de harten, vooral der toongevers.

Met den godsdienst was men in dien tijd zeer ingenomen, maar hij moest beperkt blijven tot de binnen-

kamer. Van een vragen naar de geboden Gods in staat of maatschappij mocht geen sprake zijn. Algemeene verdraagzaamheid werd gepredikt, die echter voor een groot deel uit onverschilligheid voortvloeide. Die hooggeroemde verdraagzaamheid ging echter in haat, verachting en vervolging over tegen hen, die ijverden voor de eere Gods. Treurige voorbeelden zullen we daarvan zien.

Meer en meer werd het streven, een Christendom te hebben, waar ieder vrede mede had, behalve zij, die de geboden Gods op alle gebied des levens wenschten te eeren. Men noemde dit: een Christendom boven geloofsverdeeldheid, wat men ook bij het onderwijs der jeugd beoogde.

Het werk der Zending in onze koloniën werd door de regeering eer tegengegaan dan bevorderd en eerst jaren later is hierin eene verandering ten goede gekomen. Zij, die deze beginselen voorstonden en bevorderden, werden Liberalen of vrijzinnigen genoemd. Deze Liberalen hebben gedurende vele jaren in ons land de macht in handen gehad en staat en maatschappij naar hunne beginselen bestuurd, zoodat ook voor ons land dit geheele tijdperk sedert 1793 revolutionair kan genoemd worden. Toch, was men in de eerste jaren na 1815 diep doordrongen van de waarheid, dat het God de Heere was, die ons vaderland en Europa na jaren van bangen druk verlost had van de Fransche dwingelandij. Bij overheid en volk was de godsdienst in eere, althans naar het uiterlijke De heerschers der groote mogendheden sloten het Heilig Verbond en beloofden als vaders over hunne onderdanen te zullen regeeren. Ook onze Koning begeerde zulks en daarom aanvaardde hij vol moed zijne gewichtige taak. Door de vereeniging van ons land met België werd dit werk niet gemakkelijker, want nu waren twee volken bijeen gevoegd, die volstrekt niet bij elkander pasten. Niet alleen hadden beide volken eene geheel verschillende geschiedenis doorgemaakt, maar de belangen van Noord- en Zuid-Nederland waren geheel verschillend. Ons land was eene zeemogendheid met rijke koloniën en de handel was de hoofdbron van bestaan. In België leefde de be-

volking vooral van landbouw en nijverheid en dus was dáár het fabriekwezen hoofdzaak. Ook in zeden en gewoonten viel een groot onderscheid op te merken en zelfs de taal verschilde, want in 't Zuiden was het Fransch overwegend.

Vooral de godsdienst vormde een kloof, die niet te overbruggen was; telkens botsten de belangen en inzichten van het Roomsche Zuiden met die van het Protestantsche Noorden. Nu hoopte Willem I wel, dat hij op den duur al die zwarigheden zou overwinnen, maar 't zou al zeer spoedig blijken, dat hij zich vergist had en dat de moeilijkheden met de jaren zouden stijgen.

Natuurlijk diende nu de grondwet eenigszins gewijzigd te worden, nu beide landen vereenigd waren. De voornaamste veranderingen waren: 1. het opheffen der bepaling, dat de koning den Hervormden godsdienst moest belijden; 2. het vestigen van den zetel der regeering beurtelings in Den Haag en in Brussel, 3. de verdubbeling van het aantal leden der Volksvertegenwoordiging, zoodat de Kamer thans 110 leden zou tellen; 4. het instellen eener Eerste Kamer, wier leden door den koning benoemd werden uit die ingezetenen, die door verdiensten uitmuntten of tot de aanzienlijksten des lands behoorden.

In België, dat overwegend Roomsch was, toonde men zich al heel weinig ingenomen met de voorgelegde grondwet en de meesten stemden dan ook tegen. De Koning achtte haar echter aangenomen, want hij telde hen, die niet gestemd hadden, bij de voorstemmers, daarbij uitgaande van den regel: „Die zwijgt, stemt toe."

De Roomsche geestelijkheid zette de regeering al dadelijk den voet dwars, in dit verzet voorgegaan door De Broglio, bisschop van Gent. Niet alleen had hij den tegenstand tegen de grondwet geleid en verklaard, dat geen waar Katholiek kon stemmen voor eene wet, waarin gelijke bescherming werd toegezegd aan de belijders van elken bestaanden godsdienst, maar in 1817 was hij nog verder gegaan. De Koning had bevolen, dat in de verschillende kerken zou gebeden worden voor de Prinses van Oranje, maar de bisschop had zich tot den Paus gewend met de vraag, of dit wel geoorloofd was. Om al deze feiten

werd over den weerspannigen bisschop het vonnis der verbanning uitgesproken wegens opruiïng. De Broglio, die onraad vermoedde, had vóór zijne veroordeeling het land reeds verlaten, maar nu werd zijn naam tusschen twee beruchte misdadigers, aan den schandpaal van het schavot gehecht, waardoor hij, de kerkvorst, op ééne lijn werd gesteld met twee bekende boosdoeners. Deze hoogst onvoorzichtige daad der regeering verbitterde de Roomschen niet weinig, evenals de veroordeeling van een anderen geestelijke, die artikelen in de bladen had geschreven, welke wantrouwen tegen de regeering verwekten. Zoo ontstond in België eene machtige partij, die de clericale of kerkelijke partij genoemd werd en die de de regeering op alle wijzen tegenwerkte.

In weerwil van den heftigen tegenstand der Roomschen, gaf Willem I den moed niet op en hoopte langzamerhand die moeilijkheden wel te overwinnen. Immers, de Koning werd in zijne pogingen krachtig gesteund door de Liberalen in België, die met onverholen welgevallen zagen, dat de Roomsche geestelijken in hun overmoed gekortwiekt werden. Tevens hoopten ze op de vervulling hunner eigen wenschen.

De Koning zette zich vol ijver aan het werk om 's lands zaken te regelen en wel allereerst de geldmiddelen, die dringend om verbetering vroegen. Sedert de komst der Franschen was de schuldenlast buitengewoon toegenomen en de oorlog van 1815 had schatten gekost. Bovendien kostte de huishouding van den Staat ontzaglijk veel, omdat er op elk gebied zooveel te verbeteren was. Gelukkig dat we onze koloniën grootendeels terug hadden gekregen, die heel wat winsten afwierpen, althans nà 1830. Het gelukte den Koning de geldmiddelen op beteren voet te brengen en langzamerhand nam de welvaart wêer toe. Een ware ramp was het, toen in 1816 door den aanhoudenden regen de oogst mislukte, vooral de aardappelenoogst, waardoor de prijzen der levensmiddelen ontzettend stegen en zeer velen groot gebrek leden, ja, enkelen zelfs den hongerdood stierven.

Om de armoede tegen te gaan, de bedelarij te weren en tevens de heidegronden te ontginnen, richtte generaal

Van den Bosch de Maatschappij van Weldadigheid op, die eenige koloniën stichtte, waar behoeftige menschen op hun verzoek tegen lage pacht kleine boerderijen in huur konden krijgen. Een dezer koloniën, Veenhuizen genaamd, is later door de regeering overgenomen en wordt thans gebruikt als eene straf- en bedelaarskolonie.

Aan alles, wat de welvaart des volks kon bevorderen, wijdde de Koning zijne aandacht. Waterplassen werden drooggemaakt om den landbouw te bevorderen. Kanalen werden gegraven en wegen aangelegd of verbeterd ten gerieve van den handel. Ook België werd niet vergeten. Antwerpen nam bij den dag in bloei toe en werd een geduchte mededinger van de beide groote koopsteden uit het Noorden, Amsterdam en Rotterdam. De fabrieken in België breidden zich steeds uit door den krachtigen steun der Regeering en voorzagen in de behoeften van Oost en West. Te Seraing werd eene groote machinefabriek opgericht en zoo zorgde de regeering voor de belangen van de nijverheid zoowel als van den handel.

Eveneens was het onderwijs een voorwerp van de aanhoudende zorg der regeering, maar de bepalingen, welke zij hieromtrent in België maakte, verwekte in toenemende mate de ontevredenheid der Roomsche bevolking, zooals in de volgende paragraaf zal worden aangetoond.

De eer onzer vlag werd tegenover het buitenland hoog gehouden door de tuchtiging der Algerijnen in 1816. De vorst of Dey van Algiers leefde van zeeroof en door zijne kaperschepen maakte hij de zeeën onveilig. Daar vermaningen niet hielpen, besloot ons land in vereeniging met Engeland andere maatregelen te nemen en met geweld tegen den roovervorst op te treden. Eene Engelsch-Nederlandsche vloot vernietigde de Algerijnsche zeemacht, bombardeerde de hoofdstad Algiers en herstelde de veiligheid der Middellandsche Zee. Tevens werden 1083 Christenslaven uit de harde gevangenschap der zeeroovers bevrijd.

Een schoon besluit nam onze regeering twee jaren later, in 1818, toen de slavernij in onze Oost-Indische bezittingen werd afgeschaft.

In 1816 regelde de Koning het bestuur der Protes-

tantsche kerkgenootschappen. De Gereformeerde Kerk had in 1795 opgehouden staatskerk te zijn, maar al hield de bevoorrechting op, de inrichting der Kerk was onveranderd gebleven. Wel was koning Lodewijk (zie § 5) van plan geweest eene nieuwe regeling in te voeren en reeds had hij voorbereidende maatregelen daartoe genomen, maar daarbij was het gebleven. Thans echter meende Willem I het recht te hebben, de Kerk in te richten naar zijn wil. In 1815 benoemde hij eene commissie van elf predikanten uit de verschillende provinciën om onder leiding van een door hem aangewezen regeeringsambtenaar een nieuw reglement op te stellen. Toen het ontwerp gereed was, werd het aan de goedkeuring des Konings onderworpen, die er nog heel wat veranderingen in maakte en het vervolgens als Algemeen Reglement van het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap vaststelde. In Mei 1816 kwam op koninklijk bevel eene door hem aangestelde Synode samen, die door een hooggeplaatst regeeringspersoon namens den Koning met een toespraak geopend werd. De Synode, met vorstelijk gezag bekleed en de gehoorzame dienares des Konings, was oppermachtig tegenover de Kerk, de ambtsdragers[1]) en de leden. De zelfstandigheid der plaatselijke kerken was vernietigd en alle gezag berustte bij de Synode.

Deze inrichting was geheel in strijd met de Dordtsche kerkenorde. Deze kent geen andere macht over de kerken dan die van den Heere Jezus, die de kerk in stad of dorp door de opzieners laat besturen in gehoorzaamheid aan Gods Woord. De Koning had zich dus schromelijk vergrepen aan de rechten der Kerk door de gemaakte veranderingen, maar de meesten legden zich bij 's Konings wil neder, en de weinigen, die er tegen waren (zooals de classe Amsterdam) kregen tot antwoord, dat de Koning zich het recht toekende om eene Kerk, wier leeraars door den Staat bezoldigd werden, naar zijn wil in te richten. Overigens, zoo sprak de Vorst, kon men gerust zijn, want de leer der Kerk bleef dezelfde. Maar ook dit veranderde spoedig en door de „leervrijheid" toe te

1) De ambtsdragers in de Kerk zijn de predikanten, de ouderlingen en de diakenen.

staan, konden allerlei dwalingen vrij van den kansel verkondigd worden.

Wat Willem I voor de Kerk gedaan heeft, is een bron van heel wat ellende en verdeeldheid geworden. Naar enkele waarschuwende stemmen, die zich tegen de nieuwe regeling verhieven, werd niet geluisterd; integendeel, deze mannen werden met smaad en schimp overladen. Tot die weinige getrouwen behoorde Ds. Schotsman, die met zijn boek „Eerzuil voor de Dordtsche Synode" openlijk in 't krijt trad voor de leer der vaderen, of liever, voor de leer der Heilige Schrift. Eenige jaren later trad de groote dichter Da Costa op met zijn geschrift „Bezwaren tegen den geest der eeuw". Beide mannen, hoe ook verguisd door hunne tijdgenooten, zijn het middel geweest om veler oogen te openen voor het toenemend verval. Dit was ook het geval met een geschrift van Ds. Molenaar, waarin op eene eenvoudige en duidelijke wijze het bedenkelijke van de nieuwe regeling werd aangegeven. De Haagsche predikant had zijn geschrift uitgegeven, maar voorzichtig als hij was, zonder vermelding van den naam des schrijvers. Toch werd hij als de schrijver bekend en dit haalde hem in hooge mate het ongenoegen des Konings op den hals. De vreesachtige man beloofde beterschap en zweeg voortaan, maar dit belette niet, dat zijn geschrift door velen met instemming gelezen werd. Bij sommigen kwam weer het verlangen boven naar de paden van Gods Woord.

Doch hierover later.

§ 10. DE NOORDELIJKE EN ZUIDELIJKE NEDERLANDEN GESCHEIDEN.

De hoop van onzen Koning, dat hij op den duur zijne zuidelijke onderdanen met zijn bestuur zou tevreden stellen, bleek ijdel te zijn. De grieven der Belgen namen bij den dag toe en niet altijd waren de maatregelen der regeering billijk en verstandig. Zoo, bijv. zal niemand het goedkeuren, dat onder de zeven ministers slechts

één Belg was en evenmin, dat onder de ambtenaren aan het ministerie van Oorlog 99 Nederlanders werkzaam waren en slechts drie Belgen. Ook de regeling der schuld van beide landen was wel wat onbillijk. Terwijl de schuld der Zuidelijke Nederlanden 27 millioen gulden bedroeg, was de staatsschuld van de Noordelijke gewesten niet minder dan 575 millioen. Nu had de regeering bepaald, dat de gemeenschappelijke schuld der beide deelen van het rijk door elk voor de helft zou gedragen worden. 't Was geen wonder, dat de Belgen over deze regeling ontevreden waren. Maar ze hadden ook grieven, die ongegrond waren. Zoo verweten ze de regeering, dat het aantal volksvertegenwoordigers in beide deelen des rijks evengroot was, daar België toch meer bewoners telde. Ze vergaten echter, dat de regeering moeilijk anders kon handelen, want was aan dezen eisch der Belgen voldaan, dan zou het Zuiden gemakkelijk het Noorden overvleugeld hebben. En zoo waren er meer zaken.

Het regeeringsbesluit van 1819, waarbij bepaald werd, dat in de Vlaamsche provinciën het Nederlandsch verplichtend zou gesteld worden nà het jaar 1822, wekte groote ontevredenheid bij de aanzienlijken, die gewoon waren zich van de Fransche taal te bedienen. Maar vooral werd de kerkelijke partij in België verbitterd door de besluiten, die de regeering nam ten opzichte van het onderwijs. Teneinde de Roomsche studenten voor een deel te onttrekken aan den invloed der geestelijken, bepaalde de Koning, dat niemand in 't vervolg zou toegelaten worden tot de bediening van een geestelijk ambt, die niet gedurende minstens twee jaren had gestudeerd aan eene door den Koning gestichte school. De leeraren dier school werden door den vorst benoemd en deze zorgde wel, dat die onderwijzers van de liberale beginselen doortrokken waren. Vele ouders zonden toen hunne zonen naar het buitenland, opdat ze daar opgeleid zouden worden, doch ook dit werd door de regeering verboden. De verontwaardiging der Belgen was groot en luide klaagden zij — en terecht! — over miskenning van het ouderlijk gezag en een ingrijpen van den Staat in de zaken der Kerk. De spanning werd bij den dag grooter,

maar verontrustend werd de toestand, toen de liberalen en de kerkelijke partij, hunne onderlinge grieven vergetend, zich met elkander vereenigden. Want ook de liberalen waren ontevreden: de Koning ging naar hun inzien niet ver genoeg in de toepassing der liberale beginselen en ook had hij te veel macht naar hun zin. In 1828 had deze Unie of vereeniging plaats en van dat tijdstip af werd de regeering overstroomd met verzoekschriften. In de eerste plaats vroegen beide partijen dringend om vrijheid van onderwijs en drukpers.

Willem I begon te weifelen en op meer dan één punt gaf hij toe. De taalbesluiten werden ingetrokken en het bezoeken van de door den Koning gestichte school werd voor aanstaande geestelijken niet meer verplichtend gesteld. Maar meende de Vorst door de inwilliging dezer eischen zijne Belgische onderdanen tevreden te hebben gesteld, dan vergiste hij zich. De pers in België ging voort met het ophitsen van de bevolking tegen de regeering en toen een paar dezer onruststokers, zooals De Potter, veroordeeld werden, prikkelden deze vonnissen tot nieuw verzet.

In den zomer van het jaar 1829 maakte de koning eene reis door België om de gemoederen tot kalmte te brengen en zoo mogelijk de liefde voor het Vorstenhuis te verlevendigen. Helaas! wegens een onvoorzichtig woord, door hem gesproken, deed 's Konings reis meer kwaad dan goed.

Toen een jaar later, dus in 1830, in Frankrijk eene omwenteling uitbrak, die Karel X den troon kostte, volgde België zeer spoedig het voorbeeld zijner Fransche naburen.

Den 24en Augustus van dat jaar had de Koning op het Loo te midden zijner familie zijn 59en verjaardag gevierd, maar wegens de toenemende gisting onder het volk liet het stadsbestuur van Brussel de gewone feesten op dien dag niet doorgaan. Den volgenden dag werd in den schouwburg de opstand op het tooneel gebracht en na afloop dezer opvoering veroorloofde het opgewonden volk zich allerlei gewelddadigheden; vele huizen werden geplunderd en de woning van den zeer gehaten minis-

ter van Justitie Van Maanen werd in brand gestoken.

De Overheid te Brussel deed niet de minste moeite om het oproer te dempen of het volk tot kalmte te vermanen. De gegoede ingezetenen, op eigen veiligheid bedacht, vormden eene burgerwacht, die de Brabantsche kleuren aannam, de rust herstelde en onder goedkeuring der plaatselijke Overheid het bestuur der stad op zich nam.

In andere steden gebeurde hetzelfde en door de lijdelijke houding der regeering breidde de opstand zich steeds verder uit. Was de regeering terstond krachtig opgetreden, dan had nog veel kunnen voorkomen worden. Zeer velen toch deinsden nog voor eene omwenteling terug en dachten aan geen scheiding. Op de Belgische troepen kon de regeering aanvankelijk nog rekenen en een aanmerkelijk deel der bevolking was den Koning niet ongenegen. Willem I zag den feitelijken toestand echter niet zoo donker in en riep daarom de Volksvertegenwoordiging eerst tegen den 13en September tot eene buitengewone zitting bijeen, terwijl hij zijne beide zonen met een legerkorps naar Brussel zond. Nauwelijks vernam men dit in de zuidelijke hoofdstad, of de bevolking bracht de stad in staat van tegenweer en toen de Nederlandsche troepen voor de wallen van Brussel verschenen, werd den Prins de toegang tot de stad aan het hoofd zijner soldaten geweigerd. Op voorstel van eenige aanzienlijke burgers ondernam toen de Kroonprins, die in België zeer gezien was, het waagstuk, geheel alleen de stad binnen te gaan. Hij hoopte door zijne tegenwoordigheid den dreigenden storm te bedaren, eene omwenteling te voorkomen en door kalm overleg met de hoofden van den opstand de zaken nog in der minne te schikken.

Eene ontzaglijke menigte begeleidde hem, toen hij stapvoets door de straten van Brussel reed, doch geen enkele toejuiching viel hem ten deel. Het volk bewaarde een onheilspellend stilzwijgen, nu en dan afgebroken door dreigende kreten. Toen het eens zelfs scheen, dat de opgewonden schare tot daden van geweld wilde overgaan, gaf de onverschrokken Prins zijn ros de sporen en bereikte gelukkig ongedeerd het paleis, waar hij met het voorloopig bestuur der stad onderhandelde. Van vorst

scheen men aanvankelijk nog niet te willen veranderen, maar wèl werd onmiddelijk de eisch gesteld: scheiding tusschen Noord- en Zuid Nederland. Natuurlijk kon de Prins niets beloven, want ook de Koning wilde het vraagstuk van de scheiding tusschen de beide deelen van zijn Rijk aan het oordeel der Volksvertegenwoordiging onderwerpen.

Intusschen breidde de opstand zich steeds verder uit en na den mislukten aanval op Brussel, toen Prins Frederik, 's Konings tweede zoon, na eene vierdaagsche worsteling terug moest trekken, viel geheel België af; alleen Antwerpen en Maastricht bleven nog door onze troepen bezet.

Een voorloopig bestuur over het land werd door de opstandelingen ingesteld, waartoe ook de reeds genoemde De Potter behoorde, die uit zijne ballingschap was teruggekeerd en door het volk met uitbundig gejuich was ontvangen. Een nationaal congres, te Brussel sâamgeroepen, zou over het lot der zuidelijke provinciën beslissen.

Thans begreep de Koning, welk een omvang de opstand had aangenomen, maar nòg hoopte hij België voor zijn Huis te behouden en daarom was hij niet ongenegen, de eisch der scheiding in te willigen. De Prins, als landvoogd des Konings naar het Zuiden gezonden, verklaarde den 16en October de Belgen voor een vrij en onafhankelijk volk, noemde hunne grieven rechtmatig en stelde zichzelf aan 't hoofd der beweging.

Door deze handelwijze, hoe goed ook bedoeld, ging onze wakkere Prins zijne bevoegdheid te buiten en verwekte hij de algemeene verontwaardiging der noordelijke gewesten. Hij werd dan ook terstond teruggeroepen en het duurde een poos, vóor hij het vertrouwen van het Nederlandsche volk weer ten volle genoot.

Antwerpen, dat tot dusver door onze troepen bezet was, viel eindelijk ook in de macht der opstandelingen, doch toen de muiters ook de sterke citadel of het kasteel der stad poogden te vermeesteren, opende de bevelhebber van het kasteel, de dappere Chassé, gedurende vier uren het vuur op de stad, hierin krachtig gesteund door de Nederlandsche vloot. Onnoemelijke schade werd de stad

door dit bombardement toegebracht en de Belgen waren hierover zóo verbitterd, dat ze het Huis van Oranje voor altijd vervallen verklaarden van den Belgischen troon. Ze hadden echter eene welverdiende tuchtiging ontvangen en ondervonden, dat de Nederlanders niet met zich lieten spelen. Een tweede bewijs hiervan ontvingen ze den 5en Februari 1831, toen het gepeupel van Antwerpen, niettegenstaande den wapenstilstand, de boot besprong, die door den storm tegen den wal was geslingerd. In een oogwenk was de Nederlandsche vlag neergehaald, maar vóor de muiters hun eigen vlag geheschen hadden, stak de onversaagde bevelhebber Van Speyk de lont in 't kruit en vloog met vriend en vijand in de lucht. Deze daad wekte eene onbeschrijfelijke geestdrift, niet alleen in *ons* land, maar in geheel Europa. Of deze daad, waardoor hij zichzelf en zijn volk opofferde, in alle opzichten goed is te keuren, is echter eene andere vraag.

Intusschen had de Koning de tusschenkomst der groote mogendheden ingeroepen, wijl deze de vereeniging van beide landen in 1815 bewerkt hadden. Maar thans bleek hunne gezindheid geheel veranderd te zijn. Zij eischten eene scheiding tusschen beide rijken en verdeeling van den schuldenlast. Willem I was hiertoe niet ongenegen, doch de Belgen weigerden de onderteekening, waarom de mogendheden nieuwe bepalingen maakten, die veel gunstiger voor de opstandelingen waren. Maar nu weigerde onze Koning beslist, deze achttien artikelen aan te nemen. Gedurende deze onderhandelingen hadden de de Belgen Leopold van Saksen-Koburg tot hun koning verkozen, die onder goedkeuring der groote mogendheden den troon beklom en zich haastte de achttien artikelen te onderteekenen. Nu besloot onze Koning het zwaard te laten beslissen en riep zijn volk te wapen. Met groote geestdrift gehoorzaamden de getergde Nederlanders aan de roepstem van hun vorst en snelden naar de grenzen om het recht en de eer van koning en vaderland te handhaven. In den roemrijken tiendaagschen veldtocht (2—12 Aug. 1831) behaalde onze ridderlijke Kroonprins nieuwe lauweren, daar hij de beide legers der Belgen bij Hasselt en Leuven geheel versloeg

en als eene kudde schapen voor zich uitdreef. Ongetwijfeld zou ook Brussel de poorten voor den overwinnaar hebben moeten openen, als een Fransch leger den voortgang der Hollandsche wapenen niet gestuit had. De Prins toch had geen opdracht ook tegen de Franschen te strijden, waarom hij langzaam met zijn leger naar de grenzen terugtrok.

Een nieuw tractaat werd nu door de mogendheden opgesteld, maar hoewel dit iets gunstiger voor ons was dan het vorige, werd het evenzeer door den Koning verworpen. Nu besloten de mogendheden den halsstarrigen vorst te dwingen. Eene Fransch-Engelsche vloot blokkeerde onze havens en de Fransche generaal Gérard belegerde met eene geduchte overmacht de citadel van Antwerpen. De grijze Chassé verdedigde de sterkte met leeuwenmoed en gaf haar eerst over, toen de beroemde citadel tot een puinhoop was geschoten. De heldhaftige bezetting werd naar Frankrijk gevoerd, maar wegens de betoonde dapperheid met groote onderscheiding door den vijand bejegend. Een jaar later, in 1833, konden de krijgsgevangenen naar het vaderland terugkeeren; de blokkade werd opgeheven en een wapenstilstand voor onbepaalden tijd gesloten. Toch duurde het nog een geruimen tijd, vóór de eigenlijke vrede werd geteekend, want steeds bleef koning Willem weigeren, de 24 artikelen aan te nemen.

Toen hij er zich eindelijk bij neerlegde, klaagde België weder, dat het door de onverzettelijkheid van Willem I zooveel onkosten had moeten maken. Eindelijk, in 1839 werd te Londen de vrede geteekend. De Koning stond aan België een deel van Luxemburg af, waarvoor ons een stuk van Limburg in ruil werd gegeven, terwijl bepaald werd, dat België ons jaarlijks van 1839 af eene som van vijf millioen gulden zou betalen. Deze verplichting heeft België in 1873 afgekocht.

Nog vele jaren na het sluiten van den vrede bleef de gezindheid tusschen beide landen minder vriendschappelijk. Gelukkig is daarin later eene zeer gunstige verandering gekomen en in den laatsten tijd gaan er uit beide landen zelfs stemmen op tot nadere aaneen-

sluiting om wederzijdsche belangen te behartigen, iets, wat zeker ten goede zou zijn voor beide landen. Ook is het een verblijdend verschijnsel, dat de strijd om de Vlaamsche taal — een tak der Nederlandsche taal — in de Vlaamsche provinciën met een gunstig gevolg bekroond is.

§ 11. HET RÉVEIL EN DE AFSCHEIDING.

Te midden van de verwikkelingen des Konings met de groote mogendheden over de scheiding van ons land en België, had de kerkelijke beweging plaats, die in de geschiedenis bekend is onder den naam van Afscheiding.

Aan het slot van § 9 is de onrechtmatige verandering verhaald, die de Koning in de inrichting der Kerk gemaakt had door er de zoogenaamde Synodale Organisatie voor in de plaats te stellen. Ook is opgemerkt, dat slechts enkele waarschuwende stemmen vernomen werden, maar dat toch hier en daar een verlangen naar de waarheid weer ontwaakte.

In dien tijd ontstond er in enkele kringen eene opwekking op godsdienstig gebied, die men het *Réveil* noemt, een woord, dat opwekking of ontwaking beteekent. Afkomstig uit Zwitserland en van dáár naar ons land overgebracht, is het Réveil aan het eigenlijke Nederlandsche volksleven steeds vreemd gebleven en het bleef slechts tot enkele kringen beperkt. Op de belijdenis, de leer der Kerk zagen de mannen, die zich bij deze godsdienstige beweging aangesloten hadden, minder scherp toe; zij beoogden meer innige vroomheid des harten. De voorlooper van het Réveil zou men Bilderdijk (zie § 2) kunnen noemen, maar de man, om wien allen zich schaarden, die met deze beweging meegingen, was Da Costa, de schrijver van het in § 9 reeds genoemde boekje „Bezwaren tegen den geest der eeuw". Da Costa was een leerling van Bilderdijk, doctor in de rechten en in de letteren, een der grootste dichters, waarop ons land roem mag dragen. Evenals zijn vriend Dr. Capadose was hij een geboren Jood, maar beiden vonden in Jezus

Christus hun Zaligmaker en werden op denzelfden dag gedoopt. Wat hij toen gevoelde, legde hij neder in het innig schoone gedicht „God met ons". Maar in den eersten tijd van het Réveil ging de dichter in den Evangelist op. Des Zondagsavonds hield Da Costa in zijn huis te Amsterdam Bijbellezingen voor een kring van Christelijke vrienden, terwijl hij des Vrijdagsavonds de aristocraten, de aanzienlijken, in zijne woning ontving. Weldra werden deze godsdienstige „avondjes" voor de hoogere standen ook in andere steden gehouden, en Da Costa werd in dezen arbeid ijverig bijgestaan door sommige Fransche predikers, die met mond en pen deze beweging bevorderden. Wat Da Costa door zijne Bijbellezingen in en buiten Amsterdam trachtte te bereiken, deed Dr. Capadose in den Haag door zijne „oefeningen". Kerkelijk was de beweging, door het Réveil verwekt, in het minst niet, al waren er wel enkele predikanten onder, maar ook dezen hebben geen moeite gedaan, de beweging in een kerkelijk spoor te leiden. Tot de „kleine luyden" in stad en dorp drong de beweging ook niet door. Toch is het Réveil tot zegen geweest, omdat het aandrong op vroomheid des harten; omdat het de Heilige Schrift hoog hield; omdat in latere jaren in den kring van het Réveil veler oogen opengingen voor het treurige verval der Kerk en men ijverig naar herstelling zocht.

Terwijl in enkele der voornaamste steden van ons land de mannen van het Réveil worstelden tegen den geest der eeuw en ijverden voor kerkherstel zonder zich af te scheiden, was die scheiding reeds tot stand gekomen in twee dorpjes in het Noorden en in het Zuiden des lands.

Sedert 1829 stond te Ulrum in Groningen Hendrik de Cock als predikant. Hij was opgeleid aan de hoogeschool te Groningen, maar de Gereformeerde leer was hem geheel vreemd. In zijne gemeente waren er echter velen, die de belijdenis der vaderen liefhadden en tegenover die menschen stond de leeraar als een vreemde. Door zijn omgang met deze eenvoudige lieden leerde hij veel en door zijn onderzoek van de geschriften van Calvijn kwam er eene geheele omkeering in zijne denkbeelden. Door Gods genade werd het geloof der gemeente ook

den leeraar dierbaar, die thans een getrouw herder en een ijverig prediker der oude waarheid werd.

Zoodra deze verandering bekend was geworden, kwamen groote scharen uit de omliggende plaatsen naar Ulrum om de zuivere prediking des Woords te hooren, want dit werd in die dagen helaas! zeer schaars van de kansels verkondigd. Maar toen de Ulrumsche prediker op het verzoek der ouders ook kinderen doopte, die in eene andere gemeente thuis behoorden, kwam hij in moeilijkheden. In 1833 werd hem verboden, kinderen uit andere gemeenten te doopen, maar Ds. de Cock stoorde zich niet aan dit verbod en ging rustig voort. Toch brak de strijd tusschen de kerkelijke besturen en den leeraar van Ulrum niet uit over het bedienen van den doop, maar over een tamelijk scherp geschrift, dat hij had uitgegeven. De aanleiding hiertoe vond hij in een boekje door twee Hervormde predikanten geschreven, en waaruit volgens Ds. de Cock hun haat tegen het ware Christendom en de Gereformeerde waarheid duidelijk bleek. De Ulrumsche leeraar liet dezen aanval op de waarheid, die hem dierbaar was, niet onbeantwoord en gaf zijn verweerschrift den vinnigen titel: „De schaapskooi van Christus aangetast door twee wolven en verdedigd door H. de Cock". Om dit boekske werd de schrijver voor het classikaal bestuur gedaagd, dat hem gelastte, zijn geschreven woord te herroepen. Ds. de Cock weigerde dit en werd daarom in zijne bediening voor onbepaalden tijd geschorst, doch met behoud zijner jaarwedde. De geschorste predikant beriep zich op het provinciaal kerkbestuur van Groningen en werd nu naar de hoofdstad der provincie ontboden om zich te verantwoorden. De reis derwaarts was eene beproeving voor den prediker, want hij stond bloot aan spot en mishandeling en te Groningen had de politie zelfs moeite om hem tegen het gepeupel te beschermen. Het kerkbestuur, dat hem zeer vijandig gezind was, verzwaarde zijn vonnis door de schorsing uit te strekken over twee jaren met inhouding van zijn tractement. Ds. de Cock onderwierp zich aan deze uitspraak en onthield zich van allen kerkedienst, doch hij gaf talrijke geschriften

uit, waarin dikwijls vrij scherpe uitdrukkingen voorkwamen.

Een nieuwe strijd ontstond over de Gezangen, die in 1807 waren ingevoerd en waarvan het gebruik verplichtend was gesteld. Nu had onze predikant reeds geruimen tijd geen gezangen meer laten zingen, doch het kerkbestuur had hem over deze zaak niet bemoeilijkt. Een schilder te Delfzijl, Jacobus Klok geheeten, schreef een boekje, waarin de gezangen allesbehalve malsch beoordeeld werden. Ds. de Cock schreef eene aanbevelende voorrede voor dit gepeperd boekske en deze voorrede kostte den koenen predikant zijne betrekking: den 29en Mei 1834 werd hij afgezet. Daar hij meende, dat hij geen middel onbeproefd mocht laten om recht te verkrijgen, wendde hij zich tot de Synode, het hoogste kerkbestuur. Deze heeren waren hem gunstiger gezind, dan het kerkbestuur van Groningen, want zij veranderden de afzetting in eene schorsing voor den tijd van een half jaar. Vóór deze tijd verstreken was, moest Ds. de Cock aan het provinciaal kerkbestuur van Groningen zijn berouw en leedwezen betuigen wegens het bedrijf, waaraan hij schuldig was verklaard, n.l. het schrijven van eene voorrede voor het werkje van Klok over de gezangen. Tevens moest hij bij dit kerkbestuur plechtig de belofte afleggen, dat hij zich voortaan stipt aan de bestaande reglementen en verordeningen zou houden. Bleef hij echter in gebreke dit te doen, dan was het kerkbestuur van Groningen gemachtigd, hem namens de Synode geheel af te zetten. Vruchteloos verzekerde Ds. de Cock aan zijne kerkelijke rechters, dat hij hun in alles wilde gehoorzamen, wat niet met Gods Woord en zijn geweten in strijd was. Hem werd geantwoord, dat men niet met hem in woordenwisseling kon treden, maar hem alleen met de uitspraak der Synode in kennis wilde stellen. Eerst was hij nog van plan zich tot den Koning te wenden, doch later veranderde hij van gedachten, daar hij overtuigd was, dat deze daad hem toch niet helpen zou.

Terwijl deze dingen in het Noorden van ons land geschiedden, ontstond er in het Zuiden eene dergelijke

beweging. Te Doeveren in Noord-Brabant stond sedert 1833 Ds. Scholte als predikant. Deze man was in 1806 te Amsterdam geboren en behoorde oorspronkelijk tot de Luthersche gemeente. Langzamerhand wijzigden zich zijne denkbeelden en hij ging tot de Hervormde kerk over. Ook hij geraakte onder den invloed van het Réveil en hij maakte kennis met de voornaamste leiders dier beweging, vooral met Da Costa; later, toen hij te Leiden studeerde, ook met Bilderdijk. Als predikant trok zijne Gereformeerde prediking veler aandacht, doch hij kon zich moeilijk onthouden van scherpe uitdrukkingen. Zijne ongereformeerde ambtgenooten noemde hij leugenprofeten, Baälspriesters en afgodendienaars. Standvastig weigerde hij gezangen te laten zingen, al geboden de kerkelijke reglementen dit ook uitdrukkelijk.

Eerst in 1834 geraakte hij in kennis met Ds. de Cock, die hem zijn boekje „De Schaapskooi" had toegezonden. Ds. Scholte zond zijn ambtgenoot, die door zoo velen verguisd werd, een bemoedigenden brief, waarin hij hem aanmoedigde, op den ingeslagen weg voort te gaan en hem tevens schreef, dat hij sedert geruimen tijd de gezangen niet meer gebruikte. Openhartig voegde hij er echter bij, dat hij niet wist, of hij het prediken ervoor mocht opofferen. Toen hij later vernam, dat de getrouwe Ulrumsche leeraar geschorst was, schreef hij hem, of hij niet genegen was zich vrij te maken van de Synodale kerk en aldus zijne gemeente te Ulrum te maken tot een toevluchtsoord voor allen in den omtrek, die de oude waarheid liefhadden. Hoewel Ds. de Cock toen nog aan geen scheiding dacht, was het broederlijk schrijven van den Doeverschen leeraar eene ware verkwikking voor hem, vooral, daar niet één der rechtzinnige predikanten hem een enkel woord van genegenheid of aanmoediging deed toekomen.

Maar Ds. Scholte deed meer, dan schriftelijke bewijzen van deelneming en instemming te zenden. Hij reisde zelf naar Ulrum, sprak zijn miskenden ambtgenoot moed in en plaatste zich aan de zijde van den man, die om den Naam des Heeren smaadheid leed. Niettegenstaande

het verbod van den consulent[1]), trad Ds. Scholte des Vrijdagsavonds in de kerk te Ulrum op, predikte het Woord Gods, doopte eenige kinderen en maakte bekend, dat hij den volgenden Zondag ook hoopte te prediken. Dit werd hem toen echter belet, waarop hij als toehoorder de preek van den consulent bijwoonde. Zijn vriendelijk verzoek om des namiddags te mogen optreden, werd eveneens geweigerd en de zeer vijandige kerkvoogden lieten de deuren der kerk sluiten. Ds. Scholte predikte toen in de open lucht, wat zonder stoornis afliep en vertrok nog dienzelfden dag naar Groningen. De Vrijdagavondpreek had echter voor hem onaangename gevolgen, want hij werd voor den rechter te Appingedam geroepen om zich te verantwoorden wegens Majesteitsschennis en het prediken van oproer. Natuurlijk voldeed hij aan dit bevel, maar nadat hij zich verantwoord had, werd hij naar de gevangenis gebracht en als een misdadiger in een hok opgesloten. Zes dagen later werd hij in vrijheid gesteld en van alle rechtsvervolging ontslagen, maar de arme Ds. de Cock, die geheel onschuldig was aan deze zaak, werd veroordeeld tot eene boete van f 50.

Door alles wat er geschied was, kwam Ds. de Cock tot de overtuiging, dat het wel tot een breken met de Hervormde Kerk komen moest. Op Maandag, den 13en October 1834 deelde hij zijn besluit aan den kerkeraad mede, die daarop de acte van afscheiding teekende. Den volgenden dag werd de gemeente in eene woning saamgeroepen en nadat men knielend gebeden had, werd de vraag aan haar voorgelegd, „of zij als gemeente voortaan onder het bestuur der Hervormde kerk zou staan, dan of zij, met verwerping van dat bestuur, als eene zelfstandige gemeente hare rechten zou handhaven; of zij den haar ontroofden leeraar wenschte te behouden, dan of zij zich dien roof wilde laten welgevallen". De overgroote meerderheid teekende de

1) De consulent is de predikant, die behalve voor zijne eigene gemeente, ook voor eene vacante gemeente heeft te zorgen of voor eene gemeente, wier leeraar geschorst is. Hij regelt in zulk eene gemeente de predikbeurten, zorgt voor de catechisatiën, enz.

acte, waarbij zij zich van de Hervormde Kerk afscheidden, totdat deze tot den waarachtigen dienst des Heeren zou terugkeeren. Tevens verklaarde de gemeente zich te houden aan de Dordtsche kerkenorde en aan de drie formulieren van Eenigheid.[1])

Ds. de Cock zond de acte van Afscheiding aan de kerkelijke en wereldlijke besturen, terwijl hij aan de predikanten der omliggende plaatsen berichtte, dat de gemeente van Ulrum voortaan in den dienst door haar eigen leeraar zou voorzien en dus de hulp dier predikanten niet meer noodig had. Ook de Koning werd er mede in kennis gesteld en tevens bescherming voor de vromen gevraagd.

Ds. de Cock meende, dat zijne gemeente de kerkelijke goederen behouden zou en begaf zich daarom den volgenden Zondag in ambtsgewaad naar de kerk om te prediken, doch toen hij den kansel wilde beklimmen, werd hem dit door de politie belet. Hij zette zich in een bank neder, doch toen de ringpredikant[2]) den predikstoel naderde, versperde het volk dezen den weg.

Onder groote opschudding vroeg de Ulrumsche leeraar wien de schare wenschte te hooren, waarop het antwoord klonk: „Ds. de Cock!" Deze hield daarop, staande op een bank, eene predikatie, die met stille aandacht werd aangehoord. Aan 't einde der preek las de leeraar de acte van afscheiding voor en tevens de namen van hen, die deze acte hadden geteekend en die dus geacht werden zich van de Hervormde Kerk te hebben losgemaakt.

Ds. de Cock had zich tot de Overheid gewend om bescherming en hulp tegenover een kerkbestuur, dat hem het gebruik der kerk weigerde. De regeering zond nu op verzoek der Synode, 150 soldaten naar Ulrum om de orde te handhaven. Deze soldaten werden bij geestverwanten van den leeraar ingekwartierd en deze

---

[1]) De Formulieren van eenigheid zijn: de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, de artikelen tegen de Remonstranten (ook de Dordtsche leerregels genoemd) en de Heidelbergsche Catechismus.

[2]) De ringpredikant is de leeraar uit een der naburige plaatsen. Deze predikanten worden op hun beurt aangewezen om in eene vacante gemeente te prediken.

zelf kreeg er twaalf, die hij moest huisvesten. De predikant ondervond van den bevelvoerenden officier de schandelijkste bejegening. Zijne woning mocht hij niet verlaten en eene wacht werd voor de pastorie geplaatst om hem te bewaken. Den volgenden Zondag werd de kerk reeds vroegtijdig door de gewapende macht bezet, zoodat de ringpredikant ongehinderd den dienst kon waarnemen. Kort daarop werd Ds. de Cock veroordeeld tot f 150 boete en drie maanden gevangenisstraf wegens het gebeurde op den vorigen rustdag. In den kerker ontving hij de afzettingsbul van de Synode en toen zijn straftijd om was en hij naar Ulrum terugkeerde, was de vijandschap tegen hem zóó groot, dat hij nergens eene woning kon krijgen en verplicht was het dorp te verlaten en zich elders te vestigen.

Ook Ds. Scholte werd geschorst wegens het gebeurde te Ulrum, maar zijne gemeente was hierover zóó verontwaardigd, dat binnen drie dagen de acte van afscheiding door bijna al de leden der kerk geteekend werd. Militaire macht werd ook hier gelegerd en, wat erger was, de gemeente raakte spoedig herderloos, daar Ds. Scholte zich te Utrecht vestigde.

Voorloopig waren deze beide gemeenten, Ulrum en Doeveren, de eenige, die tot Afscheiding kwamen. Wèl was uit Ulrum eene uitnoodiging gericht aan de geloovigen en ware Gereformeerden om zich bij de ware kerk te voegen, doch deze uitnoodiging had alleen ten gevolge, dat eenige honderden in het land zich afscheidden, maar deze menschen, die over tal van plaatsen verspreid woonden, vormden geen kerk of gemeente.

§ 12. Voortgang der Afscheiding.

Tot de Vaders der Afscheiding behooren, behalve de beide in § 10 genoemde leeraars, Ds. Brummelkamp, Ds. van Velzen en Ds. van Raalte. Deze drie toen nog jonge predikanten waren studievrienden van Ds. Scholte en stonden ook onder den invloed van het Réveil. Ge hebt toch uit het vorige hoofdstuk nog wel onthouden, wat men daaronder verstaat?

Ds. Brummelkamp, predikant te Hattem, was aanvankelijk minder ingenomen met de Scheiding, maar wèl was hij, evenals zijn zwager Ds. van Velzen, van harte overtuigd, dat alleen zegen voor de Kerk te verwachten

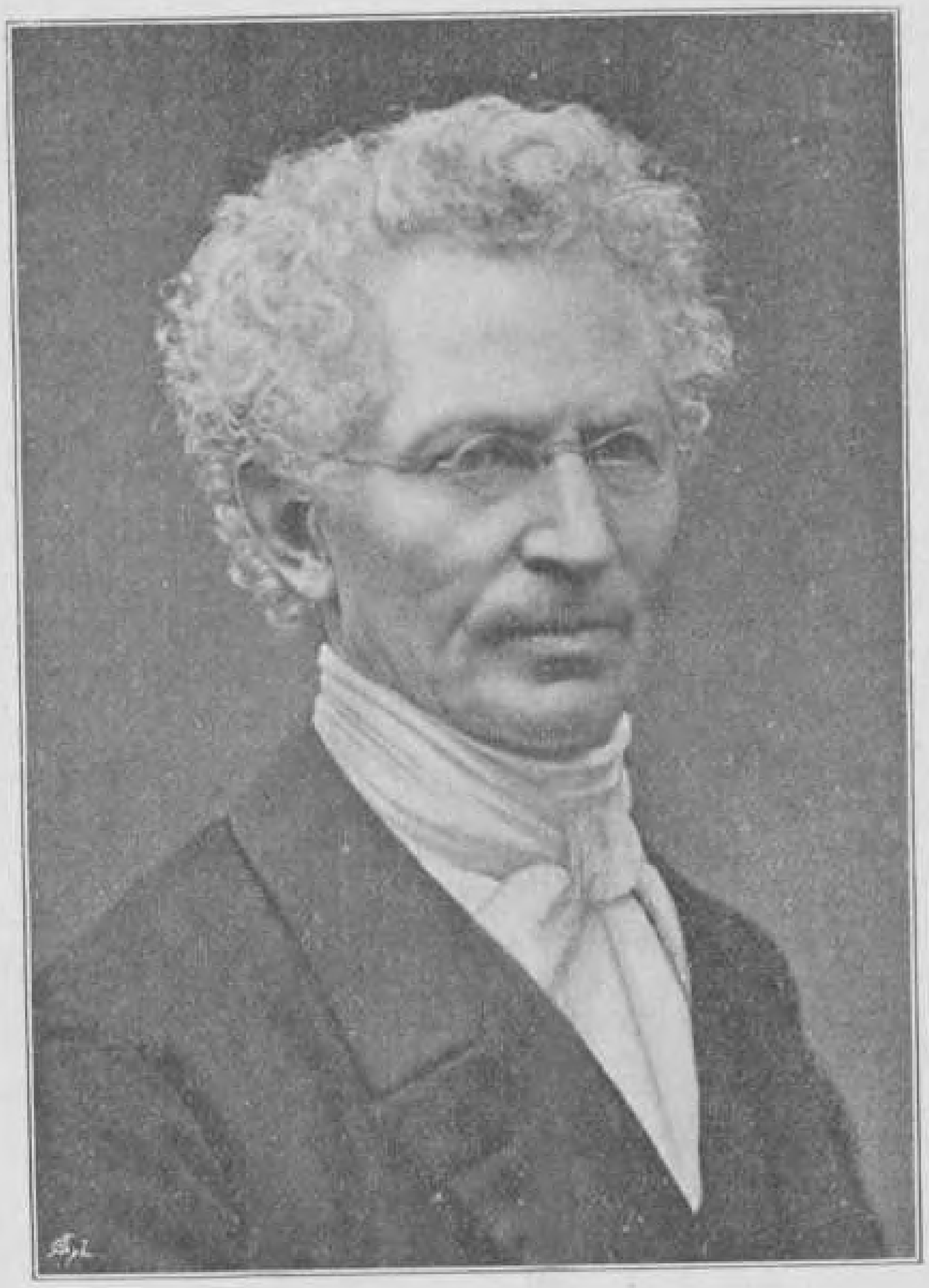

Ds. A. Brummelkamp.

was, indien zij tot de oude, Gereformeerde waarheid terugkeerde. Beiden stelden een adres op aan de Synode, waarin met ernst werd aangedrongen de ongereformeerde predikers te noodzaken, dat de oude waarheid door hen zou verkondigd en geleerd worden. Niet één leeraar uit

hunne omgeving had den moed, dit verzoekschrift mede te onderteekenen. Antwoord op hun adres ontvingen ze niet, maar wèl werd er door de Synode een onderzoek ingesteld naar hunne onbepaalde gehoorzaamheid aan de kerkelijke reglementen. Ds. Brummelkamp kwam al heel spoedig in botsing met de kerkbesturen, die iederen predikant met afzetting bedreigden, die weigerde gezangen te laten zingen. Rondborstig verklaarde hij, dat hij den gezangbundel niet gebruikte en ook niet beloven kon, dat hij aan een ongereformeerd bestuur gehoorzamen zou. Om deze stoute taal werd Ds. Brummelkamp uit zijn ambt ontzet, welke daad hij beantwoordde door zich van de Hervormde Kerk af te scheiden. Van den geheelen kerkeraad te Hattem bleef slechts één diaken den leeraar getrouw.

Ds. van Velzen, predikant te Drogeham, was een krachtig strijder voor de waarheid en een uitnemend prediker, die met veel zegen in zijne gemeente werkzaam was. Hij had een boekje geschreven, dat tot titel voerde: „Stem eens wachters op Sion's muren", waarin hij over kerkelijke toestanden schreef. Dit boekje had zijne schorsing ten gevolge en toen hij verklaarde, dat hij den gezangbundel niet gebruiken wilde, werd hij door den kerkeraad aangeklaagd en door de Synode afgezet. Slechts een enkel lid zijner gemeente scheidde zich met den leeraar af.

Dr. van Raalte kwam reeds in moeilijkheden met de kerkelijke besturen nog vóór hij predikant was. Zijn proponentsexamen [1]) had hij met goed gevolg afgelegd, maar het was den heeren duidelijk geworden uit zijne antwoorden, dat de jonge candidaat de Gereformeerde waarheid liefhad. Bovendien wist men, dat hij tot een kleinen kring van studenten behoorde, die als „fijnen" en „dompers" bekend stonden. Vóór hij de vereischte verklaring en belofte teekende, werd hem daarom gevraagd, of hij de reglementen der Kerk kende en toen hij eerlijk zijne onkunde in dit opzicht beleed, werd hij teruggezonden, opdat hij ze eerst zou leeren. Later, toen hij

[1]) Wat verstaat men hierdoor?

opnieuw dit examen aflegde, toonde hij wel, dat hij deze reglementen thans goed kende, maar gaf tevens zulke duidelijke antwoorden op alle vragen, die de Gereformeerde leer betroffen, dat hij werd afgewezen. Immers, men kon geen predikant gebruiken, die niet onvoorwaardelijk beloofde, dat hij zich aan de kerkelijke reglementen zou onderwerpen. Ook Van Raalte voegde zich thans bij hen, die zich van de Hervormde Kerk hadden afgescheiden.

Een eigenaardig standpunt werd later ingenomen door Ds. Ledeboer. Reeds als student te Utrecht had hij geen vrede met het onderwijs, dat aldaar gegeven werd en daarom las hij ijverig de oude Gereformeerde schrijvers. Als predikant te Benthuizen in Zuid-Holland trok hij veel volk en vooral de vromen gevoelden zich aangetrokken door zijne gevoelvolle en Gereformeerde prediking.

Gelijk in dien tijd bijna vanzelf sprak, was ook Ds. Ledeboer een tegenstander der gezangen. Niet alleen predikte hij er tegen, maar op zekeren Zondag begroef hij den gezangbundel met de kerkelijke reglementen in den tuin. Om deze daad werd hij den 13en November 1840 geschorst en de toegang tot den kansel werd hem natuurlijk geweigerd. Maar Ds. Ledeboer wist raad: hij verzamelde zijne hoorders in zijne woning, die hij korten tijd te voren gekocht had, en hield er zijne predikatiën. Toen hij een paar maanden later werd afgezet, richtte hij zijn huis tot eene kerk in en kon nu ongestoord met prediken voortgaan. Maar hij deed meer dan zijne eigene gemeente verzorgen: hij trok het land door, en door zijne krachtige prediking bracht hij velen tot breken met de Hervormde Kerk. Waar hij kon, stelde hij ambtsdragers aan in vele naar hem genoemde gemeenten. Dikwijls werd hij met boete en gevangenis gestraft, maar onbevreesd ging hij voort, totdat de staatswetten ook hem en zijne volgelingen vrijheid van vergaderen toestonden. Ds. Ledeboer stierf in 1863, maar vele der door hem gestichte gemeenten bestaan nog.

Nadat de Afscheiding begonnen was, riep Ds. de Cock en zijne medebroeders de geloovigen op om te breken met de Hervormde Kerk. Deze oproeping geschiedde niet alleen schriftelijk, maar vooral ook door middel van

de prediking des Woords en niet zonder vrucht, want uit den boeren- en den burgerstand sloten velen zich bij de Scheiding aan. De aanzienlijken echter en de mannen van studie bleven bij de Hervormde Kerk, evenals vele eenvoudige geloovigen, die geen vrijheid vonden eene Kerk te verlaten, waarin ze gedoopt en opgevoed waren. Zoo ontstond er langzamerhand eene verwijdering tusschen hen, die bij elkander behoorden, en deze verwijdering werd er met de jaren, helaas! niet beter op. Toch maakten, vooral in het begin, ook vele leden der Hervormde Kerk gebruik van de bediening des Woords in de Gescheiden kerken, daar in dien tijd de zuivere prediking van het Woord Gods in de Hervormde kerk zeer schaarsch was.

Hevig was op sommige plaatsen de tegenstand tegen deze godsdienstige bijeenkomsten, maar nòch mishandeling van de zijde van het gepeupel, nòch geldboete of gevangenisstraf van de zijde der Overheid vermochten hen, die de waarheid liefhadden, van de prediking der Gescheiden leeraars af te trekken. Op verschillende plaatsen van ons land werden gemeenten gesticht, maar reeds in 1835 kwam er van regeeringswege bericht, dat er geen nieuwe gemeenten mochten gesticht worden zonder daarvoor aan den Koning vergunning te vragen. Bij de aanvrage moesten tevens de reglementen worden overgelegd, waarin echter niets mocht voorkomen, wat inbreuk kon maken op de rechten en bezittingen der Hervormde Kerk.

Teneinde te overleggen, wat er thans gedaan moest worden, kwam in 1836 de eerste algemeene Synode der Gescheiden kerken te Amsterdam bijeen. Deze eerste synode werd slechts bijgewoond door zes predikanten en elf ouderlingen. Aan de regeering werd geantwoord, dat de Gereformeerde Kerk kenbaar is aan hare geloofsbelijdenis en kerkinrichting. Deze Kerk heeft in 1816 opgehouden te bestaan, maar is in 1834 en '35 weer tot openbaring gekomen. De Gescheiden kerken vormen dus geen nieuw kerkgenootschap, maar zijn de voortzetting van de Nederlandsche Gereformeerde Kerk, zooals de Kerk der Vaderen vóór 1816 heette. Nieuwe reglementen

konden ze daarom den koning niet overleggen, maar zij verwezen naar de Formulieren van Eenigheid en de Kerkenorde, zooals die in de jaren 1618 en 1619 waren vastgesteld. Mochten hunne tegenstanders de kerkgebouwen in hun bezit willen houden, dan zouden zij hierin berusten en zelf voor kerkgebouwen zorgen.

't Antwoord der regeering was zeer ontmoedigend. Den naam van Gereformeerde kerken mochten zij niet aannemen; op de bezittingen der Hervormde Kerk mochten ze nimmer aanspraak maken en vergaderingen van meer dan twintig personen waren verboden. Door den invloed van enkele aanzienlijke mannen werd hun echter onder zekere voorwaarden vergund, Afgescheiden gemeenten te vormen. Daartoe moesten zij echter van den Koning vergunning vragen, hunne kerkenorde overleggen en eene verklaring eraan toevoegen, dat zij zelf voor hunne armen en voor hun' eeredienst zouden zorgen zonder ooit aanspraak te maken op eenige rijksondersteuning of op de bezittingen der Hervormde Kerk. Wilden ze met meer dan twintig personen samenkomen om godsdienstoefening te houden, dan hadden ze daartoe de vergunning der plaatselijke Overheid noodig.

Ds. de Cock zond een ootmoedig schrijven aan den Koning, waarin hij hem smeekte toch den Godsdienst niet te beletten. De goederen wilden ze gaarne prijsgeven, maar van den Gereformeerden naam konden ze geen afstand doen. Doch ook deze poging was vruchteloos: de Koning bleef bij zijn besluit.

Een moeilijke tijd brak thans voor de Gescheiden kerken aan, want afstand te doen van den eerenaam „Gereformeerd" was hun onmogelijk. De vervolgingen werden nu heviger dan te voren; met geldboete en gevangenisstraf werden de trouwe leeraars gestraft, wien niets ten laste kon worden gelegd, dan dat ze het Woord Gods verkondigd hadden aan eene schare, die de waarheid liefhad. Dat de betaalde geldboeten niet zoo gering waren, blijkt wel uit het feit, dat in die dagen alleen te Amsterdam door de belijders des Heeren in een half jaar tijds twee duizend gulden aan boete werd betaald en in Friesland in twee jaren tijds bijna f 7000. En ook in

die dagen waren het niet vele machtigen en edelen, die in gehoorzaamheid aan Gods Woord zich bij de verachte en gesmade Afgescheidenen voegden. De samenkomsten werden door de Dragonders met geweld verstoord en uiteengejaagd terwijl zij, die deze bijeenkomsten bijwoonden, dikwijls overlast en vervolging van de zijde van het gepeupel te verduren hadden. En dit geschiedde in Nederland, van ouds het land der vrijheid, onder de heerschappij der liberale beginselen!

Voor sommigen werd de druk der vervolging te sterk. Ds. Scholte en zij, die hem volgden, gaven den gereformeerden naam prijs en werden op hun verzoek door de regeering erkend onder den naam van Christelijke Afgescheiden gemeente te Utrecht (1839). Vele andere gemeenten volgden dit voorbeeld, maar er waren er ook, die deze handelwijze afkeurden en zich den naam gaven van „Gereformeerde kerken onder het Kruis”.

Deze splitsing onder de Gescheidenen gaf aanleiding tot veel verdeeldheid en twist. Er kwamen meer geschilpunten, bijv. over de vraag, wie men als leden kon aannemen; over het veranderen der Dordtsche kerkenorde, enz. Vooral Ds. Scholte heeft door zijne onverzettelijkheid en onverzoenlijkheid jegens hen, met wie hij vroeger vooraan stond in den kerkelijken strijd, een treurige rol gespeeld. 't Werd rustiger, toen Ds. Scholte in 1847 met velen zijner volgelingen naar Amerika vertrok, waar zij de kolonie Pella stichtten. Een jaar vroeger was Ds. van Raalte naar dit werelddeel vertrokken en had daar de kolonie Holland gesticht. Hierdoor kreeg de Afgescheiden Kerk van ons vaderland twee vertakkingen in de nieuwe wereld.

Na het vertrek van Ds. Scholte kwam er meer toenadering tusschen de verschillende gemeenten. De vervolgingen hielden op tijdens de regeering van Willem II en onder diens zoon en opvolger Willem III werd niet alleen menige breuk geheeld, maar kwamen de Kerken tot grooten bloei. In 1854 werd de Theologische School gesticht tot opleiding van predikanten. Evenmin werd het werk der Zending vergeten en als arbeidsveld Indië gekozen, terwijl in 1857 Ds. Postma naar Afrika werd gezonden tot onze stamverwanten in de voormalige

Transvaalsche Republiek en alzoo werden ook in het Zwarte werelddeel Afgescheiden gemeenten gesticht, die daar nog heden bestaan. Op de synode te Middelburg in 1869 werd aan den lang gekoesterden wensch gehoor gegeven en de naam der kerk veranderd in Christelijke Gereformeerde Kerk. Op deze synode kwam tevens de lang begeerde vereeniging met „de Gereformeerde kerken onder het Kruis" tot stand.

Thans braken er jaren van grooten bloei voor deze vroeger verachte kerken aan. Op alle gebied werd gearbeid en met veel zegen. Eindelijk kwam in 1892 de door velen vurig begeerde vereeniging tot stand met de Nederlandsche Gereformeerde kerken [1]). De beide vereenigde groepen van kerken smolten samen onder den korten naam van „de Gereformeerde Kerken." Een van de „vaders der Scheiding", de hoogbejaarde Ds. van Velzen, mocht op de synode te Amsterdam waar deze heugelijke gebeurtenis plaats had, nog tegenwoordig zijn. Hoe werd daar gejubeld en gedankt!

Jammer, dat de ineensmelting nog niet op alle plaatsen is tot stand gekomen tusschen Kerken, die dezelfde belijdenis en kerkenorde hebben en nog altijd door de letters A en B gescheiden zijn, waarbij A de oudste plaatselijke Kerk en B hare jongere zuster aanwijst. Toch verdwijnen deze onderscheidingsletters gelukkig meer en meer.

Niet allen waren echter ingenomen met de vereeniging der beide groepen van Kerken. Op onderscheidene plaatsen scheidden de ontevredenen zich van de Gereformeerde Kerk af en vormden eene afzonderlijke gemeente onder den ouden naam van „Christelijke Gereformeerde Kerk". Deze kerken bezitten te Rijswijk eene Theologische School ter opleiding harer predikanten.

§ 13. De laatste regeeringsjaren van Koning Willem I.

De gezindheid der menschen is vaak zeer veranderlijk en de volksgunst niet altijd bestendig. Hoe wisselvallig die dikwijls is, heeft koning Willem I ook ervaren.

---

[1]) Zie over deze Kerken § 19.

Het laatste tiental jaren zijner regeering was niet gelukkig. Zeker, er was op meer dan één gebied reden tot dankbaarheid jegens den Heere, die de Gever is van alle goed. In de eerste plaats was het toch geen geringe zaak, dat Hij onze wapenen in den Tiendaagschen Veldtocht gezegend had, waardoor ons leger met roem overladen was geworden. Maar er was meer. Na de verwikkelingen met België kwamen handel en nijverheid tot nieuwen bloei. Twente leverde van nu af aan Indië de stoffen voor de kleeding der inlanders, waardoor de Twentsche fabrieken een hooge vlucht namen. Antwerpen was thans niet meer de derde mededinger van onze beide groote koopsteden, wat natuurlijk Amsterdam en Rotterdam ten goede kwam. Dit waren weldaden, die niet licht te achten waren, doch er gebeurden ook dingen, die tot ernst, tot droefheid, tot ontevredenheid stemden.

In 1831 en '32 werd ons vaderland voor het eerst bezocht door de Aziatische cholera, eene verschrikkelijke ziekte, waardoor duizenden menschen na een kort doch hevig lijden stierven. Deze bezoeking Gods stemde velen tot ernst en nadenken, maar de handelwijze der regeering tegen de Afgescheidenen, de geloofsvervolging, waaraan de getrouwe belijders der waarheid blootstonden (zie §§ 11 en 12), vervulde menigeen, waaronder ook leden der Hervormde Kerk, met droefheid en verontwaardiging.

Er waren meer oorzaken, die eene verkoeling tusschen Koning en volk teweegbrachten. Toen Willem I bij den Belgischen opstand standvastig weigerde aan den eisch der groote mogendheden te voldoen, juichte in 't eerst het gansche volk den Vorst toe. Maar dit bleef zoo niet, vooral, toen men bemerkte, dat de onverzettelijkheid des Konings de schatkist op zware offers kwam te staan en de welvaart verminderde. Van samenwerking tusschen Vorst en volk was in de laatste jaren ook niet veel te bespeuren. Wèl was het bekend, dat de staatsschuld steeds stijgende was, maar hoe het nu eigenlijk met de inkomsten en uitgaven van het rijk stond, wist men niet. De ontevredenheid nam steeds toe en al luider werd er geroepen om hervormingen. Men verlangde eene duidelijke openlegging van den toestand der geldmiddelen, waar-

borgen tegen misbruik van het gezag en verantwoordelijkheid der ministers.

De eisch om de grondwet te herzien werd eindelijk zóó sterk, dat de Koning er wel gedeeltelijk aan moest toegeven, al was het dan ook met tegenzin. De verantwoordelijkheid der ministers werd toegestaan, doch daar de Koning niet zóó ver ging als het volk wenschte, werd de ontevredenheid nog grooter.

In 1837 was 's Konings gemalin Wilhelmina overleden en toen zich een poos later het gerucht verbreidde, dat de Vorst voornemens was een tweede huwelijk aan te gaan met de Roomsche gravin D'Oultremont, die nog wel uit België afkomstig was, werd de verhouding tusschen Koning en volk er niet beter op.

Door al deze wederwaardigheden begon de regeering den 69-jarigen vorst te zwaar te worden. Den eindeloozen strijd met den volkswil moede, deed Willem I den 7den October 1840 op het Loo tamelijk onverwachts afstand van den troon ten behoeve van zijn oudsten zoon, den Prins van Oranje. Korten tijd later huwde hij met de vrouw zijner keuze, vertrok naar het buitenland, en overleed drie jaren later, dus in 1843, te Berlijn. Tusschen het begin en het einde van de regeering van onzen eersten Koning uit het Oranjehuis is werkelijk een groot en droevig verschil op te merken. Onder het gejuich van het gansche volk was hij als Vorst ingehuldigd en men droeg hem op de handen. Toen hij 27 jaren later de kroon neder had gelegd, zag hetzelfde volk hem met een gevoel van bitterheid in de ziel vertrekken en koel en onverschillig werd drie jaren later zijn dood vernomen.

Zeker heeft hij vele fouten begaan. Hij hield te hardnekkig vast aan zijne eigene inzichten. Sommige maatregelen tegen de Belgen waren, zooals we gezien hebben, ook niet billijk. 't Was af te keuren, dat hij het toezicht op het beheer der geldmiddelen aan de Volksvertegenwoordiging onttrok en evenzeer was het verkeerd, dat hij in zaken van zeer ondergeschikt belang eene soms beuzelachtige bemoeizucht aan den dag legde. Maar ook het volk had schuld. In 't begin toonde men weinig belangstelling in 's lands zaken en gaarne liet men alles aan den vorst

over. Deze meende het werkelijk goed en wilde gaarne als een vader voor zijne onderdanen zorgen. Daarvoor had hij al zijne gaven en krachten over en tal van zaken, onder zijn bestuur tot stand gekomen, getuigen niet niet alleen van 's Konings goeden wil, maar ook van zijne groote werkkracht. Doch hij vergat, dat het volk langzamerhand mondig werd en een woordje meê wenschte te spreken in het bestier van 's lands zaken.

Als mensch had Willem I vele goede eigenschappen. Zijne weldadigheid, zijne vriendelijkheid, zijne nederigheid en zijn eenvoud waren algemeen bekend. Hij was een rijk vorst en toch was zijne hofhouding eer eenvoudig dan weelderig te noemen. Hij was allesbehalve onverschillig omtrent den godsdienst en met diepen eerbied zat hij in de kerk neder onder de prediking van Gods Woord. Jammer, dat zijne bemoeizucht zich ook over zuiver kerkelijke zaken uitstrekte en hij door zijne handelwijze in 1816 en 1834 en volgende jaren heel wat ellende over de Kerk gebracht heeft.

Toch — hoe groot zijne misslagen ook geweest zijn en hoezeer hij in 't laatst zijner regeering ook miskend werd, — niemand kan aan Willem I den lof onthouden, dat hij een goed vorst voor ons land geweest is.

§ 14. Onze Koloniën.

Met het herstel onzer onafhankelijkheid kreeg ons land ook zijne koloniën terug met uitzondering van de Kaapkolonie en nog een paar andere. Willem I benoemde Baron van der Capellen tot gouverneur-generaal, maar de regeeringsjaren van dezen bewindsman waren evenmin gelukkig als voordeelig. Nu ons land weer vrij was van de Fransche overheersching en het zonnetje van den voorspoed onze landouwen weêr vriendelijk bescheen na zooveel jaren van tegenspoed en ellende, hoopte men, dat nu ook voor Indië een tijdperk van rust en vrede zou aanbreken. Niet minder hoopte men, dat onze koloniën rijke voordeelen aan het moederland zouden verschaffen, want hieraan had men bij den ontredderden

staat der geldmiddelen groote behoefte. Deze hoop werd echter aanvankelijk niet verwezenlijkt. In 1819 trad de Sultan van Palembang op Sumatra's oostkust zeer vijandig tegen ons bestuur op en zijn verzet dreigde ernstige gevolgen te zullen hebben voor ons gezag in die streken. De rust op Sumatra werd eerst in 1821 hesteld door generaal De Kock, die den weerbarstigen Sultan gevangen nam, nadat onze dappere Indische troepen te land en te water eene beslissende zegepraal over zijne benden hadden behaald. Ook op Celebes en op de Molukken was het niet rustig, maar deze vijandelijkheden hadden weinig te beteekenen bij den hevigen strijd, die van 1826—1830 op Java gevoerd werd en die voor ons gezag zeer gevaarlijk was. De opstand op dit schoone eiland werd begonnen door Diepo Negoro, een der voogden van den minderjarigen Sultan van Djokjokarta, die de aldaar wonende Europeanen en Chineezen vermoordde en een hardnekkigen strijd tegen ons bewind begon. Slechts met inspanning van alle krachten gelukte het den generaals De Kock en Van Geen ons gezag in Djokjokarta te handhaven, doch de opstandeling kreeg na elke nederlaag nieuwe versterking, zoodat hij zich lang kon staande houden. Eerst in 1830 werd hij genoodzaakt zich aan ons gezag te onderwerpen en daarmede was de gevaarlijke opstand gedempt.

't Is licht te begrijpen, dat deze opstanden en krijgsbedrijven ons schatten kostten, zoodat er bitter weinig voor het moederland overbleef. Vandaar, dat de nieuwe gouverneur-generaal Van den Bosch, die in het jaar 1830 tot zijne hooge waardigheid geroepen werd, op middelen bedacht was om de schatkist van ons land te stijven. Het middel, dat hij daartoe aanwendde, was het *cultuur stelsel*, d. i. het landbouwstelsel.

Volgens aloud gebruik is de vorst op Java eigenaar van den grond en daarom komt hem één derde deel van de opbrengst als pacht toe. Toen in de zeventiende eeuw Java in de macht der Oost-Indische Compagnie kwam, werd den inboorlingen de verplichting opgelegd eene zekere hoeveelheid goederen voor een lagen prijs aan de Compagnie te leveren, terwijl handeldrijven met

anderen verboden was. Men noemde dit het *monopolie-systeem*, d. w. z. het stelsel van den alleenhandel.

In 1811 viel Java in handen der Engelschen, die het *landrenten-stelsel* invoerden. De inlanders waren nu niet meer verplicht, hunne waren tegen een vastgestelden prijs aan hunne nieuwe meesters te leveren, maar konden ze aan den meest-biedende verkoopen, zoodat handel en en landbouw vrij werden verklaard. Ieder dorp of dessa moest echter eene zekere som als belasting opbrengen en de dorpshoofden moesten voor de geregelde betaling dier belasting zorgen, terwijl de hoofden zelf bepalen konden hoeveel ieder bewoner hunner dessa moest opbrengen.

Toen we onze koloniën in 1816 terug kregen, bleef het landrenten-stelsel, eenigszins gewijzigd, nog eenige jaren bestaan, tot het plaats moest maken voor het reeds genoemde cultuur-stelsel.

Volgens dit stelsel werd elke dessa, welke één vijfde van hare rijstvelden afzonderde voor de teelt van een gewas voor de markt van het moederland, vrijgesteld van het betalen der landrente. De verbouw van zulk een gewas mocht niet meer arbeid vereischen dan de teelt van rijst, het hoofdvoedsel der Javanen. Misgewas kwam ten nadeele van de regeering en bracht de verbouw meer op, dan naar den door de regeering bepaalden marktprijs de landrente zou bedragen hebben, dan was de meerdere opbrengst ten voordeele der dessa. De medewerking der inlandsche hoofden verkreeg de regeering door hun zekere voordeelen van de geleverde producten te beloven.

Dit stelsel heeft tot heel wat willekeur en afpersing geleid. Het geringe plantloon werd nog op allerlei wijzen beknibbeld en de meerdere waarde der geleverde voortbrengselen werd nooit betaald. Het gebeurde wel, dat sommige dessa's van al hare rijstvelden beroofd werden, om maar zooveel mogelijk voor de Europeesche markt te kunnen voortbrengen. Wèl kregen in dit geval de inlanders andere akkers daarvoor in de plaats, maar deze lagen soms uren van de dessa verwijderd, zoodat de arme Javanen slechts met groote inspanning de noodige rijst voor hun gezin konden verbouwen.

Gedurende vele jaren was het cultuurstelsel in vereeniging met de Handelmaatschappij een bron van rijke inkomsten voor het moederland. De Handelmaatschappij kreeg allengs het uitsluitend recht om alle producten, die door Indië aan de regeering geleverd worden, tegen een bepaalden prijs naar Nederland te vervoeren. Deze maatschappij verkoopt tevens de overgebrachte waren in Nederland, waarvoor zij natuurlijk ook eene zekere vergoeding ontvangt. Koffie en tin zijn de hoofdproducten. die vooral te Amsterdam en te Rotterdam in groote hoeveelheden geveild worden.

Na het jaar 1830 bracht Indië groote voordeelen aan ons land, hetgeen onze schatkist zeer ten goede kwam in de moeilijke jaren, die we nà 1830 te doorworstelen hadden. Diep te betreuren is het echter, dat die rijke inkomsten ten koste van de arme inlanders verkregen werden, voor wier belangen heel wat beter kon gezorgd worden. Dit geldt niet alleen van de stoffelijke belangen der inlanders, maar in niet mindere mate van hunne geestelijke behoeften. In plaats dat aan Indië het rijke Evangelie van Jezus Christus gebracht werd, is deze dure roeping niet alleen vele jaren schandelijk verwaarloosd, maar het werk der Zending werd door de regeering eer tegengewerkt dan bevorderd. Een Javaan, die tot het Christendom was overgegaan, had dikwijls minder rechten dan zijn heidensche of Mohammedaansche dorpsgenoot. Deze handelwijze der regeering in Indië was des te minder te verschoonen, daar zij de voorbeelden voor oogen had, welk een gezegende invloed van het Christendom uitgaat ook ten opzichte van den maatschappelijken welstand, de beschaving en de gehoorzaamheid aan het gezag. Immers, welk een verschil in dit opzicht tusschen de Minahasse van Menado op Celébes, waar het Evangelie heeft gezegepraald, en die streken van hetzelfde eiland, waar nog het heidendom heerscht.

Gelukkig heeft men later in ons land begrepen, dat er beter voor de inlanders gezorgd moest worden en de Zending allerminst mag worden bemoeilijkt.

Het cultuurstelsel bestaat thans niet meer. Hoeveel voordeelen dit stelsel ook voor het moederland afwierp,

er verhieven zich in ons land steeds meer stemmen voor de afschaffing ervan wegens de talrijke misbruiken, die er door ontstonden. Zoo kreeg Indië in 1870 eene nieuwe *akkerwet*, die bepaalde, dat ingezetenen van Indië woeste gronden ter ontginning voor den tijd van 75 jaren in erfpacht kunnen krijgen, terwijl kleinere stukken grond ook van de regeering kunnen gekocht worden. De koffie-cultuur, die trouwens reeds lang vóór 1830 bestond, bestaat echter ook thans nog. Tegen een vast plantloon van f 14 per pikol [1]) levert de inlander zijne koffie aan de pakhuizen der regeering, soms in één jaar meer dan een millioen pikol.

Kostelijk zijn de voortbrengselen van Indië, vooral van Java, de parel onzer bezittingen. Behalve rijst en koffie vindt men de tabaksplant en het suikerriet, die met voorliefde door de Javanen geteeld worden, het laatste niet alleen in 't groot ten behoeve der markt, maar ook voor eigen gebruik in de tuintjes, die de hoogst eenvoudige woningen der inlanders omgeven. Is de rijst het hoofdprodukt op Java en Sumatra, de sago is zulks voor de bewoners van Celebes, Borneo en de Molukken. De laatstgenoemde eilandengroep levert ook de muskaatnoot, de foeli en de kruidnagels, terwijl de peper vooral op Sumatra groeit. Nergens ontbreken de prachtige palmen met hun veelzijdig nut en de eereplaats onder deze gewassen komt toe aan de kokospalmen of klapperboomen, wier aantal op Java en Sumatra op dertig millioen wordt geschat. Deze nuttige boomen met hun slanken stam en sierlijken bladerdos worden door den inlander tot veelvuldig gebruik aangewend. Uit het zoete sap van de bloemkroon bereidt men palmwijn en azijn; de nog zeer onrijpe vruchten dienen tot geneesmiddel; de halfrijpe pitten worden rauw of gekookt gegeten, terwijl het vocht, dat zich in de inwendige holte bevindt, de lekkere verfrisschende kokosmelk levert, die gezonder is dan de beste chocolade. Uit de rijpe pitten wordt de voor de huishouding noodige klapperolie en een soort plantenboter bereid. Uit de schaal der kokosnoot

---

[1]) Een pikol is 61¾ K.G.

maakt men lepels, drinknappen en dergelijke huishoudelijke zaken en uit den vezelachtigen bast vervaardigt de inlander fakkels, touw, kwasten en matten. De bladeren dienen tot het vlechten van manden en tot dakbedekking der huizen, terwijl het hout gebruikt wordt tot brand- en timmerhout. Welk een kostelijk geschenk des Heeren is dus deze boom voor de tropische gewesten! Niet minder belangrijk voor den bewoner van Indië zijn de taaie bamboe-halmen, de reusachtigste grassoort der aarde, wier houtachtige halm soms eene hoogte van 25, ja, zelfs van 30 M. bereikt en dus onze statige eiken in hoogte nog overtreft. Van bamboe slaat de Indiër bruggen over rivieren en afgronden, maar hij snijdt er ook een koker van om zijne rijst daarin te koken of vlecht er een aardig mandje van om daar kleinigheden in te bergen. Van bamboe bouwt hij zijne woning en vervaardigt hij tevens grootendeels zijn huisraad. De huizen der Javanen zijn zeer eenvoudig ingericht en bestaan gewoonlijk uit twee vertrekken, één voor de ouders en een voor de kinderen. Huisraad is er weinig te vinden, maar zelden ontbreekt de bamboezen-rustbank, waarop de Javaan zich gedurende de warmste uren van den dag nederlegt, omdat de hitte het werken in den namiddag onmogelijk maakt. Achter een katoenen gordijn van eigen weefsel bevindt zich de mat, die voor slaapplaats dient, waarbij het hoofd op een kussen rust. Vensters heeft het huis niet: al het licht moet door de deur komen, maar dit gebrek wordt weinig gevoeld, daar de vrouwen haren dagelijkschen arbeid op de open veranda verrichten, die zich vóór de woning bevindt. Een of meer bijgebouwen dienen tot berging van den oogst, tot stalling der buffels en tot berging zijner gereedschappen. Want de Javaan is uit den aard der zaak landbouwer; de grond, waarop hij geboren is, die veel vrucht belooft voor weinig arbeid, lokt vanzelf daartoe uit. Opgegroeid te midden zijner rijstvelden, vergezelt hij reeds op jeugdigen leeftijd zijn vader naar den akker, waar hij hem getrouw helpt bij 't maken van dammen en waterleidingen om den akker te bevochtigen of spade en ploeg gebruikt tot het bebouwen van den grond. Zijne jaren telt hij bij oogsten

en hij rekent den tijd naar de kleur zijner groenende rijsthalmen. Zijne vurigste begeerte is, eenmaal zelf te midden zijner dorpsbewoners een eigen woning te bezitten met een paar karbouwen of buffels om zijn' ploeg te trekken. Maar al is de Javaan hoofdzakelijk landbouwer, de nijverheid wordt toch ook niet geheel door hem vergeten. Het weven en verven van katoenen stoffen, de bewerking van ijzer, koper en edele metalen tot wapens en sieraden vormen met den scheepsbouw de hoofdtakken der inlandsche nijverheid. Ook houdt de inboorling zich bezig met het vlechten van matten, met lederbereiding en houtbewerking.

Bovendien zijn door de regeering en door bijzondere personen en maatschappijen fabrieken van allerlei aard opgericht ten behoeve der Europeesche industrie. Zeer belangrijk zijn de metaalfabrieken te Soerabaja; deze stad wordt wel eens om de vele nijvere handwerkslieden, die er wonen, de stad der ambachten genoemd, evenals Samárang.

De Javanen worden door sommigen beschouwd als het zachtmoedigste volk der aarde. Zij zijn belijders van den Islam, d. w. z. volgelingen van den valschen profeet Mohammed, die in 't begin der zevende eeuw met zijn leer in Arabië optrad. Gelukkig maakt de prediking des Evangelies in den laatsten tijd goede vorderingen in Indië, zooals nader blijken zal, maar de zendingsarbeid onder de Mohammedanen is uiterst moeilijk, moeilijker dan onder de heidenen, en vele gedoopte Europeanen doen in Indië den Christennaam schande aan door een leven geheel buiten God. Moge spoedig de dag komen, dat Indië voor den Christus gewonnen is!

Eene rampzalige gewoonte in Indië is het amfioenschuiven of opium-rooken, dat de arme slachtoffers naar ziel en lichaam ten verderve voert, veel erger nog dan de jenever. Treurig is het, dat onze Christelijke regeering daaraan nog geen einde heeft gemaakt, daar beweerd wordt, dat de schatkist de opbrengst van de opium-pacht niet missen kan. Alsof de Heere geen middelen heeft dit geldelijk verlies op andere wijzen te vergoeden! In dit opzicht is het heidensche China het Christelijke

Nederland vooruit, want dáár treedt de regeering met kracht en gestrengheid tegen dit misbruik op.

Er valt dus in onze Oost op menig gebied nog heel wat te verbeteren en goed te maken, al zijn de toestanden gelukkig beter dan voor ruim eene halve eeuw geleden. Het opperbestuur in Indië berust bij H. M. de Koningin, in wier naam de gouverneur-generaal, bijgestaan door den Raad van Indië, het bewind voert. Deze hooge waardigheid bekleedt thans de heer Idenburg, een Christen-staatsman van zeer groote bekwaamheden, die sedert vele jaren Indië door en door kent.

Aan 't hoofd der verschillende gewesten (provinciën zouden we ze kunnen noemen) staat een Nederlandsch hoofdambtenaar, die den naam draagt van resident. Onder dezen resident staan inlandsche hoofden van hoogen rang, regenten genoemd, aan wie het bestuur is opgedragen en wien de dorpshoofden ondergeschikt zijn. Zóó wordt dus de bevolking van Indië door hare eigene vorsten geregeerd onder opperhoogheid en toezicht der Nederlandsche regeering. Sommige streken van Indië staan echter onder het onmiddellijk bestuur onzer regeering.

Na Napoleon's val kregen we onze bezittingen in de West ook grootendeels terug. Onze voornaamste kolonie aldaar is Suriname met de hoofdstad Paramaribo, de zetel van den gouverneur. Slechts een deel van Suriname is bebouwd, maar het grootste deel van het land is een natuurwoud. Het binnenland is bijna ontoegankelijk, terwijl de kust een heet klimaat heeft, dat voor Europeanen allesbehalve gezond is. Langs de oevers der rivieren vindt men suiker-, katoen-, koffie- en cacaoplantages; vooral de cultuur der cacao is in de laatste jaren aanmerkelijk toegenomen. Er is heel wat zorg besteed aan onze bezittingen in de West, maar toch konden ze maar niet tot bloei komen. Eene groote verbetering was de afschaffing van den slavenhandel in 1862, hoe hevig de slavenhouders zich ook eerst tegen dezen maatregel der regeering verzetten.

De gouverneur van Suriname wordt bijgestaan door de Koloniale Staten, eene vergadering, die minstens

dertien leden telt, waarvan de gouverneur er vier kiest en de overigen door de kiezers worden gekozen.

Een der laatste gouverneurs, de heer Idenburg, thans, zooals reeds is opgemerkt, gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië, heeft tijdens zijn bewind veel voor de kolonie Suriname gedaan en zijn bestuur werd dan ook door voor- en tegenstanders geroemd. De heer Mr. D. Fock bekleedt thans deze gewichtige betrekking.

Onze overige bezittingen in de West behooren tot die eilanden, welke men de kleine Antillen noemt. Ze zijn: Curaçao, Aruba, Bonaire en de Aves- of Vogelseilanden; verder St. Eustatius, Saba en een deel van St. Martin. Het andere gedeelte van dit laatste eiland behoort aan Frankrijk.

De kolonie Curaçao en onderhoorigheden wordt door een afzonderlijken gouverneur bestuurd, die zijn zetel heeft te Willemstad, de hoofdstad van Curaçao. Deze gouverneur wordt bijgestaan door den Kolonialen Raad, welks leden door de Koningin worden benoemd.

§ 15. Koning Willem II.

Had het Nederlandsche volk zijn eersten Koning met koele onverschilligheid zien vertrekken, met groote ingenomenheid werd zijn opvolger begroet, die den 18en November 1840 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam plechtig werd ingehuldigd. Willem II was en bleef om zijne betoonde dapperheid in den bevrijdingsoorlog en later in den tiendaagschen veldtocht de lieveling des volks. Hoewel hij meer op zijne plaats was op het woelige oorlogsveld dan aan zijn werktafel in zijn kabinet, had hij toch een open oog voor de behoeften en belangen zijner onderdanen en trachtte die zooveel hij kon te behartigen. 't Moet echter erkend worden, dat de middelen, die hij daartoe aanwendde, niet altijd even goed en doeltreffend waren.

De nieuwe Koning vond al dadelijk tal van zaken, die zijne aandacht vroegen en met loffelijken ijver trachtte hij te verbeteren en te hervormen, wat verkeerd of ver-

ouderd was. Reeds bij het begin zijner regeering schonk hij aan de Afgescheidenen meerdere vrijheid en van vervolgingen wilde de nieuwe Vorst niets weten, zoodat de weerzinwekkende maatregelen, die Willem I tegen deze menschen genomen had, thans voor goed ingetrokken werden.

Ook aan het onderwijs wijdde Willem II zijne aandacht. De schoolwet van 1806, door Schimmelpenninck ontworpen, had de gemengde school doen ontstaan, waar kinderen van verschillende geloofsbelijdenis onderwezen werden. De Bijbel werd toen nog op menige school gebruikt, maar hiertegen kwamen de Roomschen in verzet. De Koning benoemde eene commissie tot herziening der schoolwet en ook de Christen-staatsman Mr. Groen van Prinsterer (zie § 16) had zitting in deze commissie. De heeren konden het echter niet eens worden, zoodat de herziening der wet niet tot stand kwam.

Tegen het voorstel om van regeeringswege afzonderlijke scholen te stichten voor Protestanten en Roomschen, waardoor aan de godsdienstige behoeften van beide gezindheden kon voldaan worden, verzetten de liberalen zich met alle kracht. Luide prezen zij de gemengde school, waar kinderen van alle gezindheden eendrachtig op de schoolbanken naast elkander zaten en waardoor de verdraagzaamheid onder burgers van hetzelfde vaderland zou gekweekt en bevorderd worden.

Jammer genoeg luisterde de Koning naar deze schijnschoone liberale wijsheid en vaardigde in Januari 1842 een besluit uit, waarbij het lezen van Gods Woord op de gemengde scholen verboden werd. Door dit jammerlijk besluit, dat genomen was om de Roomschen te believen, nam het verval der Christelijke opvoeding in de volksschool hoe langer hoe meer toe, maar ook werd het verlangen naar Christelijk onderwijs grooter. Want wèl werd van regeeringswege bepaald, dat de openbare scholen buiten de gewone schooluren ter beschikking moesten gesteld worden van de voorgangers en geestelijken der verschillende kerkgenootschappen tot het geven van godsdienstonderwijs aan de kinderen, wier ouders dit begeerden, maar vele geloovige ouders waren hier niet mede tevreden.

Zij wenschten terecht voor hunne kinderen een onderwijs, dat op het Woord Gods gegrond was en geheel van den Christelijken geest was doortrokken. Reeds onder het bestuur van Willem I waren hier en daar enkele Christelijke scholen geopend, maar onder den tweeden Willem namen ze in getal eenigszins toe, daar deze Koning de stichting ervan gemakkelijker maakte. Hij bepaalde n.l. in 1842, dat de voorstanders van het Christelijk onderwijs zich tot de Gedeputeerde Staten [1]) der provincie konden wenden, als het Gemeentebestuur de oprichting eener bijzondere school verbood.

Eerst met de grondwet van 1848 werd het geven van onderwijs vrij verklaard, behoudens het toezicht van de Overheid. Toch bleef ook onder Willem II het aantal Christelijke scholen bedroevend klein en de meeste ervan waren nog Diaconie-scholen.

Een derde punt, dat alle aandacht van den Koning vergde, was de verwarde toestand der geldmiddelen. Door verschillende oorzaken was de staatsschuld geklommen tot 2200 millioen gulden en 't was dus dringend noodig hierin verbetering te brengen. In 1843 benoemde de Koning den bekwamen Amsterdamschen advocaat Mr. Van Hall tot minister van financiën, die aan de Volksvertegenwoordiging de keuze gaf tusschen eene buitengewone belasting van 35 millioen of eene vrijwillige leening van 127 millioen tegen eene lage rente van 3%. Dit laatste voorstel werd aangenomen en binnen twintig dagen was de leening volteekend. De Koning had een millioen gulden gestort en de erfgenamen van Willem I tien millioen, welke belangrijke som door den overleden Vorst voor dit plan was toegezegd. Maar niet alleen offerden de rijken en aanzienlijken van hun goud, maar ook de eenvoudige werkman en de trouwe dienstbode brachten gewillig hunne spaarpenningen om in den nood des vaderlands te voorzien. Door een spaarzaam beheer en doeltreffende maatregelen wist de bekwame

[1]) De Gedeputeerde Staten zijn mannen, die belast zijn met het dagelijksch bestuur der provincie onder leiding van den Commissaris des Konings of der Koningin.

minister Van Hall het evenwicht tusschen de inkomsten en de uitgaven des lands te herstellen en toen weldra groote schatten uit Indië naar het moederland stroomden, werd de ontzaglijke staatsschuld weldra aanmerkelijk verminderd.

Een paar jaren later, in 1845, werd ons land bezocht door de aardappelenziekte, waardoor deze aardvrucht, het hoofdvoedsel des volks, buitengewoon duur werd. Toen het volgende jaar ook de graanoogst mislukte, werd het gebrek en de ellende vooral onder de lagere standen nog grooter en er ontstonden hier en daar zelfs oproerige bewegingen, die door de gewapende macht moesten onderdrukt worden. Het gebrek, dat geleden werd, en de tijdelijke armoede, waarin velen door den mislukten oogst verkeerden, gaven aan hen, die meer met aardsche goederen gezegend waren, ruimschoots gelegenheid weldadigheid te oefenen.

Maar de heerschende nood had ook ten gevolge, dat bij velen de meening ontstond, dat alleen eene verandering van regeeringsstelsel eene blijvende verbetering zou geven. Reeds vroeger was de begeerte naar grondwetsherziening uitgesproken, maar thans werd die wensch luider herhaald. De regeering had er echter niet veel ooren naar en daarom wordt het tijdperk van 1840-1848 wel het tijdperk van het behoud genoemd, omdat toen de behoudende of conservatieve partij het bewind des lands in handen had. Deze partij wilde van ingrijpende veranderingen niets weten en wilde liefst alles bij het oude houden. Tegenover deze partij stonden de liberalen, die steeds meer aandrongen op grondwetsherziening In 1844 dienden eenige leden dezer partij met Thorbecke aan het hoofd daartoe een voorstel in, maar dit werd door de Tweede Kamer verworpen.

In Februari van het jaar 1848 brak in Frankrijk eene omwenteling uit, die daar den koning den troon kostte en van dit land weer eene republiek maakte. Deze gebeurtenis werkte als een geweldige schok op geheel Europa en oproerige bewegingen hadden schier overal plaats. In Berlijn en Weenen kwam het zelfs tot een bloedigen opstand, die met geweld van wapenen moest be-

dwongen worden. Ook hier te lande werd de nawerking der revolutie gevoeld, maar door Gods goedheid bleven we bewaard voor erge tooneelen. 't Bleef bij heftige artikelen in de liberale bladen en een paar volksoploopen in de groote steden. Toch verkeerde de Koning onder den indruk van de gebeurtenissen in het buitenland en de onrust, die hier en daar ook in ons land werd waargenomen, terwijl ook de toon van sommige liberale bladen hem onaangenaam aandeed. Daarom gaf hij buiten zijne ministers òm aan den Voorzitter der Tweede Kamer te kennen, dat hij geneigd was aan den volkswil toe te geven en het land eene grondwet in liberalen geest zou schenken. Aan vijf mannen met Thorbecke aan het hoofd werd opgedragen een ontwerp sâam te stellen. Het ontwerp werd ingediend en met eenige wijziging door de meerderheid der Volksvertegenwoordiging aangenomen. De Koning bekrachtigde daarop de nieuwe Grondwet, waarnaar ons land gedurende veertig jaren (1848-1888) geheel volgens liberale beginselen bestuurd is.

De voornaamste wijzigingen kwamen hierop neer:

1. Rechtstreeksche verkiezing van Gemeentebesturen, Provinciale Staten en leden der Tweede Kamer door kiezers, die eene zekere som als belasting betalen.

2. Aanmerkelijke uitbreiding van de bevoegdheid der Tweede Kamer.

3. De Provinciale Staten kiezen de leden der Eerste Kamer.

4. Verantwoordelijkheid der ministers.

5. Vrijheid van godsdienst en onderwijs.

6. Recht van vereeniging en vergadering, behoudens de beperking, dat de politie te allen tijde toegang moet hebben tot deze vergaderingen.

7. Het indienen door de ministers van de jaarlijksche begrooting van de inkomsten en uitgaven van den Staat aan de Volksvertegenwoordiging.

De liberalen kwamen nu aan het bewind en konden naar hartelust hunne beginselen toepassen, maar Willem II overleefde de nieuwe grondwet, door een deel des volks hem afgedwongen, niet lang. In Februari 1849 opende hij de zitting van de nieuwe Kamers der Volks-

vertegenwoordiging en vertrok de volgende maand naar Tilburg, daar hij naar rust verlangde en dit stadje hem in de dagen van den Belgischen opstand lief was geworden. Op reis derwaarts had hij het ongeluk van een trap te vallen, maar daar hem schijnbaar niets deerde, zette hij zijne reis voort.

Den tweeden dag na zijne aankomst werd hij echter door eene hevige ziekte aangetast en reeds den 17en Maart nam de Heere den algemeen beminden Vorst door den dood weg. In hem verloor ons vaderland een goed koning en een dapper en bekwaam verdediger in dagen van gevaar en strijd.

§ 16. De eerste regeeringsjaren van Willem III. (Thorbecke en Groen van Prinsterer. De Aprilbeweging).

De oudste zoon des overleden Konings, de kroonprins, bevond zich in Engeland, toen hem de droeve tijding van den dood zijns vaders bereikte. Hij haastte zich naar het vaderland terug te keeren en werd den 12den Mei 1849 onder den naam van Willem III in de Nieuwe Kerk te Amsterdam plechtig als koning ingehuldigd. Gedurende ruim veertig jaren heeft Willem III als koning over ons land geregeerd en gewichtige gebeurtenissen hebben in dit tijdsbestek plaats gevonden. Wèl werd ons land door Gods goedheid bewaard voor de rampen des oorlogs, maar in Indië moest meer dan eens met kracht van wapenen worden opgetreden om ons gezag te handhaven.

Belangrijker echter dan door de krijgsverrichtingen in den lande van Overzee was de regeeringstijd van den derden Willem door den strijd om de vrijmaking van school en Kerk; door den strijd van de partijen des ongeloofs tegen hen, die opkwamen voor de eere Gods en de handhaving Zijner geboden op elk gebied des levens. Deze strijd werd niet gestreden met de oorlogswapenen van den krijgsman, maar met woord en pen door de mannen, die als leiders hunner partij optraden.

Reeds in het eerste jaar zijner troonsbeklimming droeg de Koning de vorming van een nieuw ministerie op aan

den man, die zooveel invloed had uitgeoefend op het tot stand komen der nieuwe grondwet. Deze man was Mr. Johan Rudolf Thorbecke (1798–1872), geboren te Zwolle in een eenvoudig burgergezin. Reeds als knaap toonde hij uitstekende vermogens te bezitten en werd daarom voor de studie bestemd. Nadat hij te Leiden in de rechten gestudeerd had, bezocht hij nog verschillende universiteiten in Duitschland, zoodat hij met een schat van kennis toegerust naar het vaderland terugkeerde. Hij werd hoogleeraar te Gent en later te Leiden en verkondigde met zooveel talent de liberale beginselen, dat hij al spoedig het hoofd dier partij werd. Als lid der Tweede Kamer diende hij in 1844 met acht zijner vrienden een voorstel tot grondwetsherziening in, doch zonder gevolg. In het oproerige jaar 1848 werd aan Thorbecke en een paar zijner geestverwanten de herziening der grondwet in liberalen geest opgedragen en we hebben in de vorige les gezien, hoe goed ze hierin slaagden. Een jaar later door Willem III geroepen om de nieuwe grondwet in toepassing te brengen, nam Thorbecke deze opdracht aan en gedurende zijn vierjarig bewind als minister (1849—1853) kwamen vele belangrijke wetten tot stand. Ontegenzeggelijk was Thorbecke een groot staatsman, een man van veelzijdige kennis en groote gaven, de leider der toen zoo machtige liberale partij. Meer dan eens geroepen als dienaar der kroon, d. i. als minister, zijn vorst te dienen, handhaafde hij met kracht de liberale beginselen, in 't begin krachtig gesteund door de Roomschen. Hij was een vinnig bestrijder van het stelsel, dat op elk gebied des levens, dus ook in het bestuur van land en volk, gerekend moet worden met het Woord Gods. Nu, Thorbecke en zijne geestverwanten waren oppermachtig en zij konden hunne beginselen naar hartelust toepassen op de regeering des lands, want de mannen des behouds, de conservatieven, zooals ze genoemd werden, waren in de minderheid. Wat deze partij beoogde, is reeds uit de vorige les gebleken. Evenmin als de liberalen bouwden ook zij hunne beginselen uit Gods Woord op; zij begeerden zooveel mogelijk alles bij het oude te houden, omdat zij afkeerig

Mr. G. Groen van Prinsterer.

van al dat nieuwe waren en bovenal vreesden, dat het volk te veel macht zou krijgen. Hoewel ook hunne beginselen wortelden op de revolutie-begrippen evenals die der liberalen, deinsden ze terug voor de doorwerking van hun eigen leer. Vandaar, dat ze liefst alles bij het oude lieten blijven en vooral trachtten het volk onmondig te houden. Zulk eene partij heeft geen levensvatbaarheid en is ten doode opgeschreven.

Bleek Thorbecke in alle opzichten opgewassen te zijn tegen de conservatieven zijns tijds, toch vond hij een geduchten tegenstander tegenover zich, die hem geen oogenblik met rust liet, maar hem onophoudelijk met al de kracht zijner groote gaven en van zijn heilig beginsel bestreed. Deze tegenstander was *Mr. Guillaume Groen van Prinsterer*, een man, van wien eens getuigd werd, „dat bij hem niets on-Nederlandsch was dan zijn voornaam." Geboren te Voorburg in het jaar 1801 in eene deftige familie, heeft deze patricische afkomst zich nimmer bij hem verloochend, hoe eenvoudig en minzaam hij van nature ook was. Steeds bleef hij de man van deftige vormen, die in spreken en schrijven altijd den goeden toon wist te bewaren, zich nimmer eene grofheid tegenover zijne tegenstanders veroorloofde, maar hen steeds hoffelijk bejegende. Hij waardeerde het goede ook in den tegenstander en hield beginselen en personen steeds scherp uit elkander. Dat wil zeggen, waar hij het beginsel bestreed, kon hij den drager van dat beginsel als persoon, als mensch, achten en eeren. Niet ieder is hiertoe in staat en waarlijk niet ieder verstaat deze kunst; ze eischt een nobel karakter en eene fijne opmerkingsgave. Ook bij Thorbecke werd deze eigenschap gevonden en daarom konden deze beide groote mannen, ofschoon uit een geheel verschillend beginsel levende en elkaâr steeds fel bekampende, toch wederzijds elkander hoogachten.

Te Leiden, waar Groen van Prinsterer in de rechten studeerde, volgde hij tevens de lessen van den grooten dichter en denker Bilderdijk (zie § 2) en toonde weldra een der ijverigste leerlingen van den beroemden meester te zijn. Nadat hij na afloop zijner studiën eene buitenlandsche reis had gemaakt, werd hij in 1827 tot kabinets-

secretaris des konings benoemd. In deze gewichtige betrekking was hij tevens de raadsman van zijn' vorst, maar gewichtiger nog werd zijn arbeid, toen hij twee jaren later, dus in 1829, den strijd aanbond tegen de liberale beginselen. Zeker, ook Groen wenschte de welvaart en den vooruitgang des volks, maar hij was innig overtuigd, dat ware vooruitgang en waar geluk slechts in den weg van 's Heeren geboden was te vinden. Tegen de revolutie-leer stelde hij als eisch: eerbied voor de Overheid en gehoorzaamheid aan Goddelijke en menschelijke wetten.

Hij was een vurig tegenstander van de leer der volksoppermacht en van het ongeloof en stelde tegen de revolutie het Evangelie. Daar hij pal stond voor de eere Gods en zijne beginselen met woord en pen verdedigde, kreeg hij eene menigte vijanden, die hem vaak met smaad en schimp overlaadden. Na den dood zijner geliefde moeder vroeg hij den Koning ontslag uit zijne eervolle betrekking en vertrok naar het buitenland, afgemat door den strijd en teleurgesteld wegens het schijnbaar vruchtelooze van zijne pogingen om het volk tot de getuigenis des Heeren terug te roepen. Toen hij terug was gekeerd, naar ziel en lichaam gesterkt, droeg de Koning hem het toezicht op over het archief, d. i. de boeken en stukken uit de koninklijke bibliotheek. Hier, in het archief des Konings, gebogen over oude staatspapieren, brieven en zeldzame geschriften, haalde Groen nieuwe wapens te voorschijn tot verdediging van de rechten van het Huis van Oranje en tot bestrijding der liberale beginselen. In deze betrekking gaf hij zijne belangrijke geschiedenis van het Oranjehuis uit, een werk, waar zelfs zijne tegenstanders met grooten lof over spraken. Ook schreef hij eene Geschiedenis van het Vaderland, dat nog heden als een der voortreffelijkste boeken geroemd wordt. Maar bij dit tweetal hoogst belangrijke boekwerken bleef het niet. Groen gaf nog een groot aantal geschriften uit, waarin hij duidelijk leerde, hoe ons land volgens Gods Woord moest geregeerd worden. Vooral in zijne „Nederlandsche Gedachten", uit verschillende stukken bestaande, heeft hij zijne denkbeelden

helder en klaar uiteengezet. Zijne leuze was: „Geen staatsman, maar Evangeliebelijder"; dit was zijn grootste eere, en terecht, maar toch heeft hij als staatsman den lande onschatbare diensten bewezen. Door zijn woord, maar vooral door zijne vele geschriften, heeft hij een gezegenden invloed op een deel van ons volk uitgeoefend. Wèl stond hij in den beginne alleen, zoodat zijne tegenstanders hem spottend „een veldheer zonder leger" noemden, maar langzamerhand werkten zijne beginselen door en begon zijn werk vruchten te dragen. Hij werd de leider van hen, die eenstemmig met hem dachten en die anti-revolutionairen genoemd werden, omdat zij tegen de grondbeginselen der revolutie waren, waartegen zij de beginselen van het Woord Gods plaatsten. Deze partij was aanvankelijk o, zoo klein en het waren weer vooral de „kleine luijden," die Groen's zijde kozen, de eenvoudige vromen in den lande, wien hij de oogen geopend had voor hun plicht en roeping, om ook op staatkundig gebied de beginselen der Heilige Schrift tot hun recht te laten komen. Toch streden een poosje later ook enkelen onder de edelen des lands met hem den goeden strijd, zooals, om slechts enkele namen te noemen, Mackay, Keuchenius, Elout van Soeterwoude en later De Savornin Lohman, Dr Kuyper e.a. Al deze mannen ijverden met Groen van Prinsterer voor de eere Gods op elk gebied des levens, in Kerk en school, in Staat en maatschappij. Allengs werd het voor vriend en vijand duidelijk, dat de antirevolutionaire partij, waarvan Groen de leider was, eene macht in den lande werd, waarmede men rekenen moest. Maar Groen heeft het niet mogen beleven, dat zij tot haren vollen wasdom kwam. „Een ander is het, die zaait, en een ander is het, die maait."

Volgens de nieuwe grondwet moest elk kerkgenootschap zijne eigene kerkenorde vaststellen en daarom liet onze regeering den Paus ook vrij in de regeling van de Roomsche Kerk hier te lande, behoudens haar recht van toezicht. De Paus maakte van dit recht dan ook gebruik en herstelde het bisschoppelijk bestuur van de Roomsche Kerk in ons land. Utrecht werd een aartsbisdom en te Haarlem, 's-Hertogenbosch, Breda en Roer-

mond werden bisdommen gevestigd. Hij vergat echter aan onze regeering kennis te geven van deze nieuwe regeling en over deze nalatigheid was men reeds slecht te spreken. Maar toen de Paus de Kerkhervorming der zestiende eeuw niet slechts afkeurde, maar zich op zeer hoonende wijze er over uitliet, kwam alles, wat Protestant heette, tegen deze Pauselijke aanmatiging in verzet. Men meende hierin het begin te zien van de overmacht der Roomsche Kerk in ons land en in de verbeelding zag men in de toekomst de schavotten weer opgericht en de brandstapels rooken! Men gaf de schuld aan de regeering en verweet haar hare laksheid en toegevendheid. De ontevredenheid des volks uitte zich in een reusachtig adres tegen de bisschoppen en het ministerie en dit adres, voorzien van duizenden handteekeningen, werd den Koning te Amsterdam aangeboden (April 1853). Willem III, wien de aanmatiging van Rome ook tegen de borst stuitte, ontving de heeren, die hem dit adres met eene toespraak aanboden, zeer vriendelijk en sprak o.m. de volgende woorden als antwoord: „Menigmaal heb ik opwekking en bemoediging gevonden in de hartelijke, bijna zou ik zeggen echt kinderlijke liefde van mijn volk en deze dag heeft den band tusschen het Huis van Oranje en Nederland nog hechter vastgesnoerd en dierbaarder aan mijn hart gemaakt. Maakt dit bekend mijne heeren, aan allen, die gij vertegenwoordigt".

Deze vriendelijke woorden van den Vorst waren Thorbecke en zijn vrienden allesbehalve naar den zin. Het ministerie trad af en weldra bedaarde de opgewondenheid en de vrees voor Roomsche overheersching. Deze beweging noemt men de *Aprilbeweging*.

De wet op de kerkgenootschappen, door het volgende ministerie ingediend, hield in, dat zonder de toestemming van den Koning geen vreemdelingen eene kerkelijke bediening mochten aanvaarden en het ambtelijk gewaad alleen binnen de kerkgebouwen en besloten plaatsen mocht gedragen worden.

§ 17. De Schoolstrijd en het Volkspetitionnement.

Onder de regeering van Koning Willem III werd een hevige strijd gevoerd over de School. 't Gold het goed

recht der vrije school; de vraag, of de school aan den Staat of aan de ouders behoort.

In § 15 is reeds aangetoond, dat de schoolwet van 1806 sinds lang niet meer voldeed en nu de grondwet van 1848 bepaalde, dat het geven van onderwijs vrij was behoudens het toezicht van de Overheid, werd er al meer op herziening der verouderde schoolwet aangedrongen. De lang begeerde nieuwe schoolwet kwam in 1857 onder den minister Van der Bruggen tot stand, maar bij een groot deel des volks verwekte zij bittere teleurstelling, in de eerste plaats bij de antirevolutionaire partij, maar weldra ook bij de Roomschen, die spoedig begrepen, dat ook voor hen geen heil te wachten was in de doorwerking der liberale beginselen. Zeker, de nieuwe wet bevatte ook bepalingen, die eene werkelijke verbetering voor het onderwijs waren, maar het beginsel der wet deugde niet. Dit toch bepaalde, dat de onderwijzer zich te onthouden had van iets te leeren, wat in strijd was met de godsdienstige overtuiging van andersdenkenden. 't Moest een onderwijs zijn, waaraan nòch een Roomsche, nòch een Jood, nòch een ongeloovige, nòch een geloovig Protestant zich stooten kon. Men noemt zulk een onderwijs *neutraal*, d.w.z. onzijdig. De liberalen juichten het wetsontwerp toe, want nu, zoo riepen zij, kon een Christendom boven geloofsverdeeldheid gekweekt worden. De ware verdraagzaamheid zou bevorderd worden, als kinderen van allerlei gezindheden eendrachtig naast elkander op de schoolbanken zaten en door den onderwijzer werden opgeleid tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden. Vruchteloos verzetten zich Groen van Prinsterer en zijne vrienden tegen dit wetsontwerp: 't werd aangenomen, doch het voorstel van den minister om de Bijzondere scholen eene subsidie, d.w.z. eene toelage van het Rijk te verleenen, werd verworpen. Natuurlijk konden zij, die hunne kinderen wenschten op te voeden in de vreeze des Heeren, geen vrede hebben met een onderwijs, waarbij gezwegen moest worden van den Heere Jezus Christus als den Zaligmaker van zondaren. Daarom nam het aantal Christelijke scholen, dat in 1857 nog slechts 57 bedroeg (de Diaconie-scholen

mede gerekend, zie § 15), al meer toe en gaarne offerde ons Christenvolk zijn zilver en zijn koper, gedachtig aan het woord van Da Costa:

„Bouwt scholen, in wier schoot het Evangeliezout,
Van on- en bijgeloof een dierb're jeugd behoudt."

Groen van Prinsterer, de onvermoeide strijder voor de waarheid, gaf in 1860 den stoot tot de oprichting van de Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs, welke vereeniging, evenals die voor Gereformeerd Schoolonderwijs, opgericht in 1868, en die voor Christelijk Volksonderwijs, die eerst in 1890 ontstond, de belangen van het Christelijk onderwijs met een grooten ijver behartigde. Tevens bevorderden deze vereenigingen zooveel mogelijk de stichting van Christelijke scholen.

De veelgeprezen wet van 1857 voldeed slechts matig aan de hoog gespannen verwachting der liberalen. 't Onderwijs moest nog veel voortreffelijker worden; de scholen beter worden ingericht en het kind veel meer kennis worden aangebracht. Dit zou veel geld kosten, voorzeker, maar wat nood? Had een der voornaamste woordvoerders der liberalen, een opperste voorstander van het Openbaar onderwijs, niet duidelijk gezegd: „Wat uitgegeven wordt voor de scholen, wordt uitgespaard op de gevangenissen?" Dit beteekende dus, dat de misdaden zouden verminderen, als het volk maar meer ontwikkeld werd; derhalve: hoe meer scholen, hoe minder gevangenissen. Het onhoudbare van deze liberale wijsheid, die met de feiten in volkomen strijd is, werd van Christelijke zijde voldoende aangetoond, doch natuurlijk vruchteloos; de liberalen, die „het denkend deel der natie" vormden, wisten het alleen.

In 1878 diende minister Kappeyne van de Capello eene nieuwe schoolwet in, waarbij de staatszorg aanmerkelijk werd uitgebreid en door vele voorschriften het Bijzonder onderwijs nog veel zwaarder druk werd opgelegd dan door de wet van 1857.

Groot was de tegenstand, dien dit wetsontwerp van de zijde der geloovige Protestanten en Roomschen ondervond. De getrouwe leider onzer partij stond toen niet meer aan de spits; twee jaren vroeger, in 1876, had de

Heere onzen Groen van Prinsterer tot Zich genomen om de ruste te beërven, die er voor Zijn volk bereid is. Vóor zijn dood had hij echter den man reeds aange-

Dr. Kuyper.

wezen, die zijn werk zou voortzetten en in zijne plaats als leider der anti-revolutionaire partij zou optreden. Deze man was *Dr. A. Kuyper*, een man van buitengewone gaven, zeer groote bekwaamheden en ongelooflijke werkkracht. Als Godgeleerde, als prediker, als geleerde,

als staatsman, als volksvertegenwoordiger, als minister en als schrijver besteedde hij zijne groote gaven om ons volk terug te roepen tot de paden van Gods Woord en de beginselen onzer partij alom te verbreiden. Dit laatste trachtte hij vooral te bereiken door het dagblad „De Standaard", terwijl hij door het weekblad „De Heraut" bij velen de liefde voor de Gereformeerde leer wist op te wekken en te bevorderen.

Had de edele Groen van Prinsterer in zijn strijd dikwijls alleen gestaan, Dr. Kuyper zag zich omringd door een staf van aanzienlijke en hoogst bekwame mannen, die hem krachtig bijstonden in dezen strijd der beginselen.

We noemen slechts de namen van Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman, Mr. Æ. Baron Mackay, Mr. Keuchenius en Jhr. Mr. Elout van Soeterwoude. Maar hoe krachtig deze mannen en hunne medestanders ook voor de vrijheid en het recht van het Christelijk onderwijs opkwamen, — het hielp niets: de beide Kamers der Volksvertegenwoordiging namen de schoolwet-Kappeyne aan. Maar nu kwamen allen, die nog iets gevoelden voor de eere Gods en het heil der jeugd, in verzet en beproefden een laatste middel om deze scherpe en zeer onbillijke schoolwet te weren. Een adres, door meer dan 300.000 Nederlanders geteekend, werd den koning aangeboden met de dringende bede: „Sire, teeken deze wet nimmer!"

Den 3en Augustus werd de commissie, welke dit adres, *het Volkspetitionnement* genoemd, den Vorst zou overhandigen, op het Loo ontvangen. De woordvoerder der commissie, de grijze Elout van Soeterwoude, sprak een kort en kloek woord, tintelend van heilige geestdrift. Met belangstelling luisterde de Koning en uit zijn antwoord bleek niet alleen zijn vorstelijk medegevoel voor de rechten van het zoo vaak verdrukte Christenvolk, maar gaf ook hoop op een goeden uitslag. Eindigde de Vorst zijne toespraak met de woorden: „Leve Nederland!" — 't was niet te verwonderen, dat de commissie voor 't Volkspetitionnement bij het verlaten van het paleis met geestdrift uitriep: „Leve de Koning! leve Oranje!"

Helaas! hoe bitter was men teleurgesteld, toen den 17en Augustus 1878 deze schoolwet toch door den

Koning geteekend werd. Nòch het Volks-petitionnement, nòch het adres door de Roomschen ingediend en van

Jhr. Mr. P. J. Elout van Soeterwoude.

ruim honderdduizend handteekeningen voorzien, hadden bewerkt, wat men zoo vurig gehoopt had.

Maar wat door de vijanden van het Christelijk onderwijs ten kwade was gedacht, werd door God ten goede gekeerd.

Eene nieuwe vereeniging, de Unie genoemd, werd opgericht om den bloei van het Christelijk onderwijs krachtig te bevorderen, zonder in te grijpen in de werkzaamheden der reeds bestaande vereenigingen. Op verschillende plaatsen zendt de Unie hare sprekers om de zaak van het Christelijk onderwijs te bepleiten en het bouwen van nieuwe Christelijke scholen voor te bereiden of te bevorderen. Bovendien houdt deze vereeniging jaarlijks eene collecte door het gansche land, liefst van huis tot huis, de Unie-collecte geheeten, om de Christelijke scholen geldelijk te steunen. De groote offervaardigheid door de voorstanders van het Christelijk onderwijs betoond, wekte de bewondering en den eerbied zelfs van tegenstanders. Bracht deze collecte het eerste jaar f 40.000 op, het tweede jaar steeg ze tot het dubbele bedrag, om het derde jaar te klimmen tot ruim honderdduizend gulden.

Met hetzelfde doel houdt Christelijk Volksonderwijs elk jaar de Oranje-collecte voor hare scholen.

Gewillig en met groote liefde bracht ons volk zijne offers voor de school met den Bijbel en in weerwil van den grooten druk was het aantal dier scholen in 1889 reeds geklommen tot 460. In het genoemde jaar kwam er eindelijk verlichting. Een jaar vroeger, dus in 1888, kwamen de Liberalen in de Tweede Kamer in de minderheid. De Kamer was dus „om" en de Christelijke partijen, de Antirevolutionairen en de Roomschen, vormden thans de meerderheid. Dit had ten gevolge, dat er nu een Christelijk ministerie optrad, ook wel genoemd het ministerie der rechterzijde, het kabinet-Mackay. Een jaar later werd de schoolwet van 1878 herzien, waarbij ook aan de Bijzondere scholen van rijkswege eene geldelijke ondersteuning of subsidie werd toegekend, mits ze aan zekere voorwaarden voldeden (1889).

Zoo was de jarenlange strijd, door Groen van Prinsterer begonnen en door zijne opvolgers voortgezet, aanvankelijk door den Heere met een gunstigen uitslag bekroond. Toch was het er nog verre af, dat er nu gelijkstelling bestond tusschen het openbaar en het bijzonder onder-

wijs. 't Eenige wat verkregen was — en hiervoor was men reeds zeer dankbaar — bestond in eene jaarlijksche geldelijke ondersteuning, waardoor „de strijd om het bestaan" voor de meeste scholen minder zwaar werd. Zestien jaren later, in 1905, werd de herziening of aanvulling der onderwijswet aangenomen, die door den toenmaligen minister Dr. A. Kuyper was ingediend. Bij deze aanvullingswet werden aan het bijzonder onderwijs gelijke rechten toegekend als aan de staatsscholen, doch de geldelijke steun is nog niet volkomen gelijk.

Eerst als ook dit laatste verkregen is, kunnen onze Christelijke leidslieden met kracht ijveren om het heerlijk beginsel te verwezenlijken:

„De vrije scholen regel, de staatsscholen aanvulling."[1])

Hiertoe helpe ons de Heere, maar laat ons niet vergeten Hem innig te danken voor de buitengewoon verrassende uitkomst van den Schoolstrijd. Immers, wat thans reeds verkregen is, had vroeger niemand kunnen denken. Bedroeg het aantal Christelijke scholen in 1905 ongeveer 700, sedert wies dit getal aanmerkelijk, zoodat den 15en Juli 1910 de duizendste school met den Bijbel geopend werd.[2]) Inderdaad, dit is van den Heere geschied en het is wonderlijk in onze oogen.

En daarom: Gode alleen de eer!

§ 18. Verdere gebeurtenissen tijdens de regeering van Willem III.

(Wetten, volksrampen, oorlogen in Indië, laatste regeeringsjaren van Willem III).

De langdurige regeering van Neêrland's laatsten koning uit het aloude Oranjehuis was rijk aan velerlei gebeurtenissen, blijde en droevige. Zegeningen en rampen wisselden elkander af en menige wet kwam onder zijn bestuur tot stand.

In 1850 werden de postzegels voor het eerst in ons

[1]) Vraag Meester of Vader maar eens, wat men met deze uitdrukking bedoelt.

[2]) Te Vreeland, in de provincie Utrecht.

land ingevoerd en twintig jaren later werd eene nieuwe postwet afgekondigd, die eenvoudiger was dan de vorige en waardoor het brievenvervoer aanmerkelijk vermeerderde.

In 1853 werd de droogmaking van het Haarlemmermeer voltooid, waardoor deze uitgestrekte waterplas in vruchtbaar land veranderd werd.

Ten behoeve van den handel en de zeevaart werd Rotterdam verbonden met de Noordzee door den nieuwen waterweg, terwijl met hetzelfde doel het Noordzee-kanaal gegraven werd, dat in 1876 voltooid was en de hoofdstad des lands langs den kortsten weg in verbinding met de Noordzee stelde.

In 1861 werd door de regeering tot den aanleg der staatsspoorwegen besloten, waardoor weldra het land in alle richtingen met een dicht net van spoorwegen bedekt werd. Niet alleen werd door deze snelle en gemakkelijke verbinding de handel gebaat, maar ook het verkeer nam hierdoor toe.

Zoo kwam menige plaats, die vroeger afgezonderd lag en daardoor min of meer achterlijk was ten opzichte der nieuwste vindingen der maatschappelijke samenleving (o. a. telegraaf, gas en electriciteit), in verbinding met de grootere steden des lands en nam daardoor in welvaart en bloei aanmerkelijk toe.

Ook de afschaffing der belastingen op sommige levensbehoeften kwam het volk ten goede.

Meerdere wetten kwamen tot stand. In 1862 werd Thorbecke andermaal door den Koning aan het hoofd van het ministerie geplaatst en toen hij voor de volksvertegenwoordigers optrad, die verlangend waren om te vernemen, wat zij van het nieuwe kabinet te verwachten hadden, beloofde de groote staatsman niets, maar sprak eenvoudig: „Wacht op mijne daden." Spoedig bleek het, dat het nieuwe ministerie het hooghartige woord van den leider gestand zou doen, want reeds in 1863 werd eene wet ingediend en door de Kamers aangenomen, waardoor de slaven in West-Indië vrij werden verklaard. Daar in de West leefden nog duizenden negers, die als lastdieren werden behandeld en als vee verkocht werden,

tot schande van Nederland, tot een schandvlek van den Christennaam. Gelukkig was aan dien gruwel thans een einde gemaakt.

In hetzelfde jaar kwam de wet op het middelbaar onderwijs tot stand, waardoor in vele plaatsen Hoogere Burgerscholen en Burgeravondscholen werden opgericht. Deze inrichtingen hadden ten doel aan de zonen van den middelstand een uitgebreider onderwijs te geven, dan de lagere school kan aanbieden. Jammer, dat ook van deze scholen alle godsdienst gebannen werd en het eenige streven bestaat in het aanbrengen van kennis. Eerst in den laatsten tijd zijn de geloovige Protestanten tot het besef gekomen, dat ook het middelbaar onderwijs Christelijk dient te zijn; sedert zijn er op enkele plaatsen Christelijke Hoogere Burgerscholen opgericht, maar dit getal is nog bedroevend klein.

Voor de noodzakelijkheid van Christelijk Hooger onderwijs waren de oogen reeds vroeger geopend en zoo was in 1880 te Amsterdam de Vrije Universiteit op Gereformeerden grondslag gesticht. De stichting dezer hoogeschool was vooral het werk van Dr. A. Kuyper en Dr. F. L. Rutgers, die beiden als hoogleeraar optraden en met de andere professoren hunne krachten en talenten ten beste gaven aan de nieuwe stichting. Was het begin klein en gering en de miskenning, ja zelfs de bespotting groot, niet alleen van tegenstanders, maar zelfs van hen, die voorstanders hadden behooren te zijn, — onder den zegen des Heeren wies de nieuwe stichting. Tal van mannen, door haar gevormd, bekleeden reeds met eere eene plaats in Kerk, Staat en Maatschappij.

Ook het Voorbereidend hooger onderwijs is niet vergeten. Op verschillende plaatsen zijn Christelijke gymnasia geopend, die reeds tal van leerlingen tellen en den toets met de openbare gymnasia met glans kunnen doorstaan. 't Eerste Christelijk gymnasium werd reeds voor vele jaren te Zetten gesticht.

Onder de echt liberale wetten, die onder de regeering van Willem III tot stand kwamen, moeten genoemd worden de wet tot *verplichte* inenting tegen de pokziekte (ook wel de vaccine-wet geheeten), waartegen velen

gewetensbezwaar hadden, en de wet tot afschaffing der doodstraf. Eerstgenoemde wet heeft later iets van hare gestrenge toepassing verloren door mildere bepalingen, die eraan werden toegevoegd. In den laatsten tijd gaan er vele stemmen op tot wederinvoering der doodstraf; door het Christelijk deel des volks, omdat Gods Woord deze straf voor den doodslager eischt, en door anderen wegens de verschrikkelijke toeneming van den doodslag.

Voor rampen bleef ons land in dezen tijd ook niet gevrijwaard. Meer dan eens werd vooral Gelderland door watervloeden geteisterd, vooral in 1861, toen het land tusschen Maas en Waal overstroomde, vele dorpen onder water stonden en duizenden menschen daardoor in jammer en ellende kwamen. Toonden velen door daden van barmhartigheid, dat ze deelden in het lijden hunner medemenschen en dit lijden gaarne wilden verzachten, — de Koning was hun in hulpbetoon voorgegaan.

In die droevige dagen vooral toonde de Vorst, hoeveel liefde voor zijn arm volk in zijn hart leefde. Hij spoedde zich naar de plaats des onheils en ontzag moeite, koude noch gevaar om de ongelukkigen te helpen en te troosten met woorden en daden. En toen de beurzen geopend werden om hen, die alles verloren hadden, eene ondersteuning te bieden, bleef de goedhartige Vorst ook hierin niet achter, maar offerde mild zijn goud tot leniging van den nood. Het dankbare volk toonde, dat het getroffen was door de liefde van den Koning en bood hem in 1862 een prachtigen Bijbel aan, rijk met goud en zilver bewerkt en van passende opschriften voorzien. Dit waarlijk nationaal geschenk werd door den Koning welwillend aanvaard en eene eereplaats ingeruimd in het paleis op het Loo.

Behalve door watervloeden werd ons land meermalen bezocht door de veepest en de cholera. Treurig waren in dit opzicht de jaren 1865 en 1866. Onze schoone veestapel werd toen zoó geducht door de veepest geteisterd, dat meer dan 100.000 stuks vee stierf of moest worden afgemaakt. Bij deze ramp kwam in het volgende jaar de cholera, waardoor in weinige maanden 20.000 men-

schen stierven. Gedurende korten tijd kwam het volk tot nadenken onder de kastijdende hand des Heeren, maar toen het gevaar geweken was, vergaten velen het waarschuwende woord van den profeet des Ouden Verbonds: „Hoort de roede en wie ze besteld heeft." De moderne prediking, die in vele kerken van de kansels gehoord werd, vervreemdde duizenden van den dienst des Heeren en deed het arme volk slechts zoeken en jagen naar vergankelijke goederen en schijngenot.

Uit Indië stroomden in deze jaren schatten naar het moederland, totdat we in 1873 in een oorlog geraakten met Atjeh, een rijk, in het noorden van Sumatra gelegen. De aanleiding hiertoe was de aanhoudende zeerooverij van de bewoners van dit rijk, die voortdurend de Indische wateren onveilig maakten. Krachtens eene overeenkomst met Engeland, in 1824 gesloten, mochten we dit rijk niet aantasten, doch toen we onze bezittingen op de kust van Guinea in Afrika in 1872 aan Engeland verkochten, werd ons de hand op Sumatra vrij gelaten. Teneinde aan de zeerooverijen voor goed een einde te maken, verklaarde onze regeering den Sultan van Atjeh den oorlog. Vruchteloos waren de waarschuwende stemmen, die zich tegen dezen krijg verhieven. Mannen, die Indië kenden, voorspelden niets goeds van den uitslag van dezen strijd. Onder hen was ook Mr. Keuchenius, die jarenlang in Indië vertoefd had, de toestanden aldaar door en door kende en die daarom zeker wel tot oordeelen bevoegd was. Deze geloovige staatsman, die groote gaven ontvangen had van God, heeft veel voor Indië gedaan, ook ten opzichte der Zending. Maar noch *zijne* waarschuwing, noch die van anderen hielp; de regeering zette door.

De eerste onderneming tegen Atjeh, in 1873, liep ongelukkig af: onze troepen dolven het onderspit en de aanvoerder, generaal Köhler, sneuvelde. Zijn opvolger, generaal Van Swieten, gelukte het, de voornaamste sterkte van den vijand, den kraton, te bemachtigen, doch hiermede was de tegenstand volstrekt nog niet gebroken. Van Swieten werd vervangen door generaal Pel, die den vijand zware verliezen toebracht, doch te midden zijner overwinningen in 1876 bezweek.

Zoo werd de oorlog gedurende vele jaren met afwisselend geluk voortgezet. Nu eens scheen het, of de Atjehers het hoofd voor goed in den schoot hadden gelegd, dan weer vlamde het oorlogsvuur opnieuw op. Eindelijk gelukte het generaal Van Heutsz, later gouverneur-generaal geworden, de kracht van den vijand voor goed te breken. Na een krachtig militair bewind stelde hij in Atjeh een burgerlijk bestuur in om het veroverde rijk, dat natuurlijk veel door den langdurigen oorlog geleden had, tot welvaart en bloei te brengen. De tegenwoordige landvoogd van Indië, de heer Idenburg, drukt in dit opzicht volkomen de voetstappen van zijn krijgshaftigen voorganger, doch volkomen rustig is het in Atjeh nog niet, zoodat scherp toezicht op de handelingen van het thans onderworpen volk een gebiedende eisch is.

Atjeh was niet het eenige rijk, waarmede we in strijd geraakten. In 1894 werd onze hulp ingeroepen door de meerderheid der bevolking van Lombok, die door de minderheid, de dappere en strijdlustige Balineezen, verdrukt werden. Toen onze troepen waren aangekomen, onderwierp de oude Radjah of vorst zich heel gedwee aan onze eischen en door zijne gehuichelde vriendelijkheid wist hij onze officieren en soldaten in slaap te wiegen. Onverwachts overviel hij daarop des nachts onze krijgsmacht en bracht ons zulke zware verliezen toe, dat onze troepen in overhaaste vlucht moesten terugtrekken. Aan 't hoofd eener talrijke troepenmacht gelukte het generaal Vetter de geleden verliezen te herstellen; een paar plaatsen des vijands werden platgeschoten, de verraderlijke Radjah werd gevangen genomen en het eiland onder ons rechtstreeksch bestuur gebracht.

In het vaderland wisselden intusschen blijde en droevige dagen elkander af. Blijde dagen waren voorzeker de herdenkdagen van groote verlossingen en merkwaardige feiten uit onze rijke geschiedenis, die met groote geestdrift gevierd werden en den band tusschen vorst en volk steeds hechter en inniger maakten. Nooit vergeten werd het woord, door Willem III in 1863 gesproken bij de viering van den vijftigsten herdenkdag van onze verlossing uit de Fransche overheersching. „Voor het Nederlandsche

volk kan ik nooit genoeg doen", zoo luidde zijn koninklijk woord.

Maar er braken ook treurige en sombere dagen voor Vorst en volk aan en daartoe behoorden vooral die dagen, waarop de vorstelijke grafkelder te Delft moest geopend worden om het stoffelijk overschot van een der leden van het Koninklijk Huis daarin nêer te leggen, tot de morgen der Opstanding daagt. In 1877 overleed koningin Sophia, de hoogbegaafde gemalin des Konings; in 1879 's Konings broeder prins Hendrik, de stadhouder van Luxemburg, over welk groothertogdom de drie koningen van Nederland regeerden; deze prins was zoowel in Luxemburg als in ons vaderland zeer bemind en geëerd en verdiende dit ten volle. In 't zelfde jaar stierf onze kroonprins Willem en twee jaren later de hoogbejaarde oom des Konings, prins Frederik, een man, die aan de buitenlandsche hoven zeer gezien was. Was het wonder, dat onze bejaarde Koning zich eenzaam begon te gevoelen in zijne paleizen en meer dan ooit naar huiselijk geluk verlangde, dat zijn levensavond kon verhelderen? Zoo trad onze grijze vorst in 't huwelijk met prinses Emma van Waldeck—Pyrmont en groot was de blijdschap van Koning en volk, toen den 31en Augustus 1880 de geboorte van prinses Wilhelmina weer nieuwe hoop voor de toekomst gaf. Immers, eene nieuwe loot was thans ontsproten op den bijna afgehouwen Oranjestam. Wat zijn er tal van gebeden opgezonden tot God om behoud van dit koningskind, vooral toen in 1884 de doodsklok opnieuw door gansch het land klepte. Want in dit jaar nam de Heere, die den geest der vorsten als druiven afsnijdt, ook den eenig overgebleven zoon des Konings, prins Alexander, door den dood weg. Zoo waren de laatste levensjaren van Willem III rijk aan droevige dagen, die echter lieflijk verhelderd werden door de teedere zorgen van zijne geliefde gemalin Emma en de innige vreugde over het voorspoedig opgroeien van de beminde koningsdochter.

Het jaar 1886 is bekend geworden als het jaar der Doleantie, doch over deze gebeurtenis spreken we in een volgend hoofdstuk.

In 1888 werd de grondwet herzien, waarbij het aantal

kiezers aanmerkelijk werd uitgebreid, de troonopvolging nader geregeld en de samenstelling der beide Kamers zoodanig gewijzigd werd, dat de Eerste Kamer voortaan vijftig leden tellen zou en de Tweede Kamer honderd.

De vermeerdering van het aantal kiezers was voor de liberalen niet gunstig. 't Bleek, dat de antirevolutionaire leiders goed gezien hadden, toen ze reeds vele jaren vroeger, „het volk achter de kiezers" bewerkt hadden. Antirevolutionairen en Roomschen kregen de meerderheid in de Tweede Kamer en dientengevolge trad het eerste Christelijke ministerie op onder leiding van Mr. Æ. Baron Mackay. In dit kabinet trad ook de reeds meergenoemde Mr. Keuchenius op als minister van koloniën en een kreet van blijdschap ging daarover in Indië op, zelfs bij zijne staatkundige tegenstanders, want hij was niet alleen bekend als een eerlijk man, grondig bekend met Indië en Indische toestanden, maar ook als een warm vriend van de zoo dikwijls uitgemergelde en geplaagde inboorlingen. Keuchenius beschaamde de verwachting niet, die men van hem koesterde, maar evenmin schaamde hij zich de belijdenis des Heeren en juist daarom werd de tegenstand der liberalen zoo fel, dat hij moest aftreden als minister. Zijne portefeuille[1]) werd overgenomen door Baron Mackay, terwijl de ledige plaats in den ministerraad werd ingenomen door Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman, een der ijverigste en bekwaamste strijders voor de Christelijke belangen der natie, die niet alleen een eervolle loopbaan achter zich had, maar ook thans nog in zijne grijsheid met eere op de bres staat in den strijd der beginselen.

Onder dit eerste ministerie der rechterzijde kwam de in § 17 reeds genoemde wijziging van de Schoolwet van 1878 tot stand, waarbij ook aan de bijzondere scholen recht werd gedaan.

De droevigste gebeurtenis onder het ministerie Mackay was zeker wel de dood van Willem III. Gedurende eenige jaren reeds had de Koning eene zeer wankele gezondheid gehad en gedurig was hij lijdende, maar

---

[1]) d. w. z. Zijn ambt als minister van koloniën.

sedert September 1890 nam de ziekte zóó toe, dat de grijze vorst niet meer in staat was te regeeren en daarom

Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman.

werd koningin Emma tot Regentes des rijks benoemd. Reeds enkele dagen, nadat H. M. den vereischten eed

had afgelegd en de teugels van het bewind in handen had genomen, trof Nederland de slag, dien men lang gevreesd had: den 23en November 1890 blies onze Koning, de laatste mannelijke Oranjevorst, den laatsten adem uit. Algemeen was de droefheid in den lande bij aanzienlijken en geringen, en rijk en arm, jeugd en grijsheid was onder den indruk van het verlies, dat vaderland en volk getroffen had. In Willem III was een Koning verloren, die niet alleen zijne regeeringsplichten goed en getrouw vervuld had, maar tevens een vorst, die zijn volk waarlijk had liefgehad en dit door woorden en daden had getoond. Ten volle verdient hij daarom den eerenaam, door zijn' hofprediker hem gegeven toen zijn lijk in den koninklijken grafkelder te Delft werd bijgezet, — den eerenaam van „Willem den Goeden". Deze naam is zeker de schoonste eeretitel, dien een dankbaar volk zijn' ontslapen koning schenken kan.

§ 19 Een kerkelijke strijd van veertig jaren.

(De Doleantie en wat er aan voorafging)

Tijdens de regeering van den overleden Vorst werd er op kerkelijk gebied een heftige strijd gevoerd, die zijn hoogtepunt bereikte in die gebeurtenis, welke men de Doleantie noemt.

In § 11 is iets medegedeeld over de godsdienstige opwekking, die men het Réveil noemt. Deze beweging kwam tot hare volle ontwikkeling in de jaren 1845—1854, toen dus de Afscheiding reeds eenige jaren tot stand was gekomen.

In genoemde jaren kwamen de mannen van het Réveil jaarlijks te Amsterdam bijeen om als Vergadering van Christelijke vrienden de belangen van Kerk, Staat en Maatschappij te behandelen. Het plan tot deze samenkomsten werd ontworpen door Ds. O. G. Heldring, predikant te Hemmen, een man, die niet alleen een open oog had voor den treurigen toestand der Kerk, maar wiens hart ook vol medelijden was voor ongelukkigen en gevallenen.

Voorzitter van de vergaderingen van Christelijke vrienden was Mr. Groen van Prinsterer, de Christen-staatsman en Evangeliebelijder. Onder hen, die geregeld deze bijeenkomsten bijwoonden, behoorden mannen van groote verdiensten, z. a. de dichters Da Costa en Nicolaas Beets; predikanten van verschillende kerkgenootschappen; maar ook mannen als de Amsterdamsche deurwaarder J. A. Wormser, een man met een helder en scherp verstand en een ruim hart. Hoewel Wormser zelf lid was van de Afgescheiden Kerk, wenschte hij niets vuriger dan de vereeniging van allen, die waarlijk tot de gemeente des Heeren behoorden. Hij heeft ook den stoot gegeven tot de oprichting van het Seminarie te Amsterdam tot opleiding van Gereformeerde predikanten en zendelingen, onverschillig of de opgeleide kweekelingen de Hervormde of eene andere Kerk zouden dienen. Dit Seminarie werd opgericht in 1853, maar is nimmer tot bloei gekomen en werd later weer opgeheven.

Op het gebied der Christelijke barmhartigheid hebben de vergaderingen van Christelijke vrienden heerlijke vruchten afgeworpen. Zoo stichtte o. a. de bekende prediker en volksschrijver Ds. J. de Liefde te Amsterdam de Vereeniging Tot Heil des Volks (1855), die nòg bestaat en door haren arbeid in de achterbuurten, op Zondagsscholen en breischolen, door volkslezingen en huisbezoek voor honderden tot zegen was en nòg is.

Maar vooral was het oog van de mannen van het Réveil op kerkherstel gericht en menige vergadering werd aan de belangrijke vraag gewijd, hoe men hiertoe komen kon. Tot eenstemmigheid op dit punt kwamen de heeren niet, maar wèl werd de onhoudbaarheid van de toestanden in de Hervormde Kerk voor ieder duidelijker. Al heeft dus het Réveil niet tot kerkherstel geleid, toch werd het besef van de noodzakelijkheid ervan door deze beweging levendig gehouden.

In 1848 had koning Willem II het van zijn' vader geërfd gezag over de Hervormde Kerk neergelegd, waardoor de Synode thans het gezag in handen kreeg, die in 1852 door de regeering genoemd werd „de wettig bestaande kerkelijke macht". Ook van deze organisatie of

regeling kan evenmin als van die van 1816 beweerd worden, dat de kerken haar vrijwillig hebben aangenomen; beide regelingen of organisaties werden haar eenvoudig opgedrongen.

Verschillende richtingen bestreden elkander heftig in de Hervormde Herk, maar verbetering kwam er niet. Verzoekschriften tot de Synode gericht tot handhaving van de oude Gereformeerde waarheid, eens door duizenden geteekend, bleven zonder gevolg.

Groot zijn de verwoestingen die in de Kerk werden aangericht door de moderne richting, door hoogst bekwame mannen aan 's lands hoogescholen geleerd, en door jonge predikanten, vaak toegerust met schitterende gaven, met gloed aan de gemeente verkondigd. Het modernisme maakte een snellen opgang, vooral onder den middelstand, maar weldra kwam de tijd, dat het een zeer kwijnend leven leidde en nòg leidt. Duizenden echter zijn door deze richting van de waarheid vervreemd of geheel in de armen des ongeloofs geworpen. De vrienden der waarheid trachtten door Evangelisatie de toenemende macht van het ongeloof tegen te gaan en dikwijls met uitnemend gevolg, doch de verwarring in de Kerk bleef.

Sedert 1819 hadden de goederen en bezittingen der Hervormde Kerk onder het beheer der kroon gestaan, maar in 1866 gaf de Koning dit beheer aan de plaatselijke kerken terug. Door deze daad des Konings behield elke kerk hare zelfstandigheid tegenover de Syodale organisatie. Dit begreep de Synode ook wel, die daarom liever had gezien, dat de Koning het beheer der kerkelijke goederen aan haar had overgedragen. Wel trachtte zij de plaatselijke kerken over te halen het beheer der goederen aan haar over te geven, doch dit gelukte haar niet. Toch wist zij door te drijven, dat dit beheer werd opgedragen aan een algemeen college van toezicht, waardoor de pas herkregen zelfstandigheid der plaatselijke kerken toch weer gekortwiekt werd. De meeste kerken gaven argeloos toe, maar Amsterdam verzette zich en koos met overgroote meerderheid voor vrij en eigen beheer.

Een jaar later in 1867, werd door de Synode eene bepaling gemaakt, waarbij niet slechts de keuze der ker

keraadsleden, maar ook het beroepen van predikanten aan de gemeenten werd opgedragen. De uitkomst was verrassend, want in nagenoeg alle groote gemeenten zegevierden de rechtzinnigen. Dit had niet alleen ten gevolge, dat de kerkeraden langzamerhand werden omgezet, maar ook, dat bij vóórkomende vacatures[1]) gewoonlijk orthodoxe, d.w.z. rechtzinnige predikanten gekozen werden. Nu werd weder op vele plaatsen het Woord Gods verkondigd, maar de leervrijheid bleef bestaan en geloovigen en ongeloovigen hadden het recht naast elkander aan te zitten bij de viering van het H. Avondmaal.

In de Hervormde Kerk te Amsterdam zegevierden de Gereformeerde beginselen steeds meer en namen de belijders der waarheid steeds toe in aantal en kracht, maar 't was tevens duidelijk, dat de Kerk vroeg of laat geplaatst zou worden voor de vraag, of ze haar Koning den Heere Jezus Christus zou gehoorzamen of de kerkelijke reglementen. Dit geschiedde in 1885.

In het genoemde jaar 1885 verzochten 72 leerlingen der drie moderne predikanten van den kerkeraad om bewijzen van zedelijk gedrag, opdat ze in het naburige Koog aan de Zaan bij den modernen predikant Dr. Proost belijdenis konden afleggen, of, zooals dit genoemd werd, konden „aangenomen" worden. Was dit gebeurd, dan konden deze nieuwe lidmaten hun bewijs van lidmaatschap bij de Kerk van Amsterdam indienen en zóó zou dus het getal moderne leden weer vermeerderd worden. Maar juist daarom weigerde de kerkeraad het verzoek in te willigen, want hij mocht toch niet medewerken om het aantal ongeloovige leden der Kerk te versterken. Toen het kerkbestuur van Noord-Holland aan Amsterdam het afgeven van de gevraagde bewijzen gelastte, wendde de kerkeraad der hoofdstad zich tot de Synode.

Daar de kerkeraad wel voorzag, dat het tot eene botsing zou komen met de kerkelijke besturen, voegde zij een nieuw artikel bij het reglement voor de beheerders of bestuurders der kerkelijke goederen (art. 41). Dit artikel hield in, dat, als de kerkeraad geschorst of afgezet werd

[1]) d. i. opengevallen (predikants) plaatsen.

om zijne getrouwheid aan de belijdenis, de commissie van beheer toch den oorspronkelijken kerkeraad als den eenigen wettigen zou erkennen.

De Synode gelastte den kerkeraad de gevraagde bewijzen vóór den 8en Januari 1886 af te geven en toen deze weigerde, schorste het classicaal bestuur tachtig kerkeraadsleden, echter niet op grond van hunne getrouwheid aan de belijdenis, maar .... omdat zij gestemd hadden voor het nieuwe artikel 41 van het reglement op het beheer der kerkelijke goederen! Zoo moest dus de schijn gegeven worden in den lande, dat de Amsterdamsche broederen niet geschorst werden om hunne getrouwheid aan de Gereformeerde belijdenis, maar omdat zij den baas wilden spelen over de kerkelijke goederen. Het classicaal bestuur, dat thans de taak van den kerkeraad overnam, gaf de gevraagde bewijzen af en vernietigde het kerkeraadsbesluit in zake artikel 41 van het reglement op het beheer der goederen.

Onder de tachtig geschorste kerkeraadsleden waren mannen, die tevens lid waren van de commissie van beheer, die dus behoorden tot de bestuurders der kerkelijke goederen en volgens het reglement bleven ze in dit ambt gehandhaafd, ook al waren ze als lid van den kerkeraad geschorst. Dit nu heeft aanleiding gegeven tot de gebeurtenissen van 6 Januari en volgende dagen in de kosterij der Nieuwe Kerk, waar de kerkelijke archieven bewaard worden en waar zich eene vergaderzaal bevindt, die voor verschillende doeleinden wordt gebruikt, o.a. ook voor de vergaderingen van den kerkeraad en van de commissie van beheer. Tot deze commissie behoorde ook Prof. Dr. Rutgers, aan wien met andere leden de zorg voor de Nieuwe Kerk was opgedragen. Hoewel als ouderling geschorst, had deze schorsing geen invloed, zooals boven reeds gezegd is, op zijn ambt als kerkmeester. Maar het classicaal bestuur stoorde zich volstrekt niet aan de gemaakte bepalingen, doch stelde zichzelf tot beheerder der kerkelijke goederen, wat niet alleen met het reglement in strijd was, maar te minder kon, daar de meerderheid der kerkmeesters niet tot de geschorsten behoorde en dus niet ter zijde kon gesteld worden.

In den avond van den 4en Januari 1886 was een der niet geschorste predikanten, die in deze maand het voorzitterschap in den kerkeraad bekleedde, op wacht gezet om ieder zonder onderscheid te verhinderen van bovengenoemde vergaderzaal gebruik te maken. Een dag later werd op last van het classicaal bestuur de deur van een nieuw slot voorzien en met ijzeren platen bepantserd, terwijl er een paar bewakers bij werden geplaatst.

Nu zou er den 6en Januari in genoemde zaal eene vergadering van kerkmeesters worden gehouden en toen nu Prof. Dr. Rutgers met zijn medekerkmeester Dr. Kuyper in gezelschap van Jhr. Mr. de Savornin Lohman aan de Nieuwe Kerk kwam, liet hij de beide bewakers verwijderen en het aangebrachte slot van de vergaderzaal wegnemen. Om nu te zorgen, dat het classicaal bestuur zich niet verder als beheerder zou gedragen, hebben de gezamenlijke wettige beheerders zelven bewakers voor de gebouwen aan de Nieuwe Kerk aangesteld.

Dit is de geschiedenis der zoogenaamde „paneelzagerij", die nog lang daarna heel wat monden en pennen in beweging heeft gebracht en tot heel wat onware beschuldigingen geleid heeft.

Onder de geschorste kerkeraadsleden waren ook een vijftal predikanten. Zij meenden verplicht te zijn de gemeenteleden, die gewoon waren hen te hooren en die hen om hun kloek optreden voor den Naam des Heeren en de belijdenis der Kerk des te meer achtten, ook nú te moeten dienen door de prediking des Woords. Natuurlijk bleven de kerkgebouwen voor de trouwe Dienaren gesloten, maar nu werden in verschillende lokalen Bijbellezingen gehouden en trouw werden ze in dezen arbeid bijgestaan door Gereformeerde predikers van elders. Uit alle oorden des lands ontvingen de geschorste broederen betuigingen van instemming, en groot was de belangstelling allerwegen in hetgeen in de hoofdstad plaats vond. De afkeer van „de Synodale organisatie" werd steeds grooter en in veler hart leefde de begeerte om met de kerkbesturen te breken en de Kerk weder in te richten gelijk ze vóór 1816 geweest was.

Het kleine heidedorpje Kootwijk in Gelderland gaf het

voorbeeld. Dit plaatsje was gedurende achttien jaren zonder leeraar geweest en toen de kerkeraad aldaar vernam, dat de eerste kweekeling der Vrije Universiteit, de heer Houtzagers, zijne studiën voltooid had, stelde hij pogingen in het werk om den man zijner keuze tot leeraar te krijgen. Doch de kerkbesturen weigerden hunne toestemming te geven en stelden de kerken slechts beschikbaar voor de leerlingen der Staatsuniversiteiten. Nu begon men te Kootwijk ernstig te denken aan een breken met de kerkelijke besturen, doch toen de Synode dit bemerkte, werd de kerkeraad geschorst. Den 2en Februari 1886 wierp de Kootwijksche kerkeraad het Synodale juk af, stelde zich onder de kerkenorde van Dordt en gaf den Koning eerbiedig kennis van deze verandering. Den 7en Februari deed daarop de heer Houtzagers zijne intrede als herder en leeraar bij de Kerk van Kootwijk. In den loop des jaars volgden nog vier gemeenten het voorbeeld van dit dorpje, n.l. de Kerken van Voorthuizen, Reitsum, Leiderdorp en Lollum.

Predikant van eerstgenoemde gemeente was de in dien tijd zeer bekende en beminde Dr. Mr. W. van den Berg, die om zijne ernstige prediking, waarin hij steeds aandrong op ware bekeering en een wandelen waardig het Evangelie van Jezus Christus, door zijne vrienden wel eens genoemd werd „de Johannes de Dooper van zijn' tijd." Zijn dood eenige jaren later was een groot verlies voor de Gereformeerde kerken van ons land.

Niet minder geliefd was de grijze predikant van Reitsum, Ds. Ploos van Amstel, dien men vaak „den Frieschen kerkvader" noemde.

Ook nu deed de Overheid, wat ze in 1834 had gedaan, want zij zorgde door de hulp van politie en soldaten, dat de kerkelijke goederen in handen der „Synodalen" bleven. De zaak der geschorste kerkeraadsleden in de hoofdstad hield hoofden en harten aanhoudend bezig en bracht heel wat pennen in beweging. Een aantal der bekwaamste rechtsgeleerden van verschillende richting zetten zich aan het werk om de zaak der schorsing op rechtskundige gronden te onderzoeken. Schier al deze mannen stelden de geschorsten in het gelijk en konden

volgens de beginselen van de rechtswetenschap volstrekt geen misdaad zien in hun stemmen voor het gewraakte artikel 41 van het reglement op het beheer der kerkelijke goederen.

De geschorsten deden wat ze konden om zonder verloochening van hun beginsel eene breuk met de Kerk te voorkomen, maar al hunne pogingen waren vergeefsch. Den 24sten September 1886 bevestigde eene commissie uit de Synode het vonnis van het kerkbestuur van Noord-Holland, waarbij de geschorsten werden ontzet uit hunne kerkelijke bedieningen. Nog een laatste poging werd gewaagd, toen de afgezette broeders zich op de volle Synode beriepen en Dr. Kuyper zijn hoogernstig „Laatste woord" liet hooren. Hierin bood hij aan het gewraakte artikel 41 uit het reglement te schrappen en drong aan op een vergelijk, d. w. z. eene regeling, waarbij men van weerszijden zich kon neerleggen. Ook dit voorstel baatte niet en het vonnis der afzetting werd den 1en December 1886 door de volle Synode bekrachtigd.

Een kreet van verontwaardiging ging bij deze daad door het land op en schier allen, die de Gereformeerde belijdenis liefhadden, trilden van heiligen toorn. Terwijl de loochenaars van den Christus Gods ongehinderd van de kansels het zaad des ongeloofs mochten uitstrooien, werden zij, die pal stonden voor de belijdenis der Kerk en het koningschap van Christus, smadelijk uitgeworpen.

De vijf afgezette predikanten Ds. P. van Son, Ds. H. W. van Loon, Ds. B. van Schelven, Ds. N. A. de Gaay Fortman en Ds. D. J. Karssen, bij wie zich ook Ds. Renier voegde, riepen met de 70 andere afgezette ambtsdragers [1]) de gemeente samen en den 16en December 1886 trad de Nederduitsche Gereformeerde Kerk, de historische voortzetting van de Kerk der vaderen vóór 1816, als Doleerende Kerk [2]) op. Men bedoelde volstrekt geen prijsgeven van de kerkelijke goederen, maar wachtte

---

[1]) Van de 80 geschorste kerkeraadsleden hadden er zich vijf teruggetrokken.

[2]) Doleerende kerken beteekent klagende kerken.

gelaten de uitspraak van den burgerlijken rechter af. Deze stelde later de Doleerende Kerken in het ongelijk, waardoor voor haar alle bezittingen verloren gingen. Met waardige kalmte berustten de verongelijkten in dit vonnis, hoewel tienduizenden guldens aan proces-kosten moesten betaald worden. Nadat door nog een paar gemeenten de banden met de Synode verbroken waren, werd van 11—14 Januari 1887 te Amsterdam een kerkelijk congres gehouden voor hen, die afwerping van het juk der Synode plicht achtten voor ieder, die den Heere Jezus wilde eeren als Koning Zijner Kerk. Op deze samenkomst werden maatregelen genomen tot vrijmaking der Kerken.

Nog in hetzelfde jaar vergaderden de vrijgeworden Kerken als Synode en alras werd besloten om te beproeven, of men tot vereeniging kon komen met de Christelijke Gereformeerde Kerk en met andere vrije Gereformeerde Kerken. Op latere Synoden werd deze belangrijke zaak verder behandeld en we hebben reeds in § 12 gezien, met welk een heerlijk gevolg deze pogingen in 1892 bekroond werden.

Groot was de haat, waarmede de wereld tegen de Doleerende Kerken bezield was. Zeker, geldboeten behoefden de trouwe belijders der waarheid niet te betalen en de gevangenissen werden voor hen niet geopend, maar dit lag niet aan meerdere toegeeflijkheid der tegenstanders, maar aan de staatswetten, die in 1848 gewijzigd waren.

In weerwil van allen tegenstand gingen de vrijgemaakte Kerken rustig haar gang. Er werden vergaderingen gehouden voor ouderlingen en voor diakenen, waar afgevaardigden van alle vrij geworden Kerken samenkwamen om de beteekenis en de verplichtingen van deze ambten in het ware licht te stellen. Maar in haar volle kracht openbaarden zich de Gereformeerde Kerken eerst ná de vereeniging in 1892. Op alle gebied des levens werd er gearbeid, vooral op het gebied der Christelijke barmhartigheid, en menige vrucht op het werk onder kranken en ongelukkigen wees op de hulp en den zegen Gods. De Zending werd krachtig ter hand genomen en in de kerkelijke sporen geleid, maar evenmin werd het onderwijs

vergeten en steeds is men bedacht het hooger-, het middelbaar- en het lager onderwijs zooveel mogelijk te verbeteren. Ook de opleiding tot den Dienst des Woords, d.i. het predikambt, werd geregeld, opdat de Kerken steeds door wetenschappelijk gevormde leeraars kunnen gediend worden. De opleiding tot het predikambt geschiedt aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en aan de Theologische School te Kampen. Pogingen om beide inrichtingen te vereenigen zijn tot heden niet gelukt, zoodat beide scholen door de Kerken gesteund worden.

Veel is er dus reeds door de Gereformeerde Kerken onder den zegen des Heeren tot stand gekomen en uitgebreid is het veld van hare werkzaamheden. Toch valt er nog heel wat te doen, vooral op het gebied der inwendige zending. Ach, er leven in onze omgeving, vooral in de groote steden des lands, duizenden bij duizenden, die van allen godsdienst vervreemd zijn, die „den lieflijken Naam, die ruischt langs de wolken," slechts als een vloekwoord kennen en gebruiken. Menschen, die als gedoopte heidenen in ons midden leven in allerlei zonde en ellende. Wat wordt er voor hen gedaan? Gebiedt de Heere niet om uit te gaan in de heggen en de stegen en die arme ongelukkigen te dwingen om in te gaan? Er zijn er, die in dit opzicht de Gereformeerde belijders beschamen. Dit mag niet zoo blijven.

Geve de Heere, dat onze Gereformeerde Kerken ook hierin hare dure roeping mogen verstaan en de belijders der waarheid steeds ijverig mogen zijn in allen arbeid tot uitbreiding van het Koninkrijk Gods.

§ 20. Neerland's Koningin.

Na het overlijden van koning Willem III besteeg onze tienjarige vorstin Wilhelmina den troon onder voogdij van hare koninklijke moeder, die tijdens hare minderjarigheid onder den titel van Koningin-Regentes het land bestuurde (1890—1898).

Onder ongunstige omstandigheden aanvaardde de Regentes hare moeilijke taak. 't Volk verkeerde nog algemeen onder den indruk van een wegstervend Vorstenhuis,

voor minder dan een halve eeuw nog zoo talrijk in leden en waarvan thans de beminde Koningsdochter de eenig overgebleven Spruit was. In Indië vlamde, zooals we gezien hebben, in de eerste jaren van het regentschap telkens het oorlogsvuur weer op. Het christelijk ministerie-Mackay moest weldra plaats maken voor een liberaal kabinet, waardoor de vrijzinnigen weder het roer in handen kregen.

De liberale partij, eertijds zoo machtig, werd meer en meer verdeeld en hare kracht ging daardoor grootendeels te loor. Er waren onder hare aanhangers vooruitstrevenden en achterblijvers, die men ook wel oud-liberalen noemde. Die het meest vooruit wilden op den vrijzinnigen weg noemde men „radicalen", om daardoor aan te duiden, dat ze tot den wortel van hunne beginselen wenschten door te dringen en de vrijzinnige beginselen tot de uiterste grenzen wenschten toe te passen. Tegenwoordig worden de meest vooruitstrevenden onder de liberalen „vrijzinnig-democraten" geheeten om met dezen naam aan te wijzen, dat ze vooral de belangen van „het volk", de lagere standen, willen behartigen. Deze groep vormt eene afzonderlijke partij en staat dichter bij de socialisten dan bij hare vroegere vrienden de liberalen. In den loop der jaren toch was er eene nieuwe partij ontstaan, die der socialisten, die vooral onder de lagere standen tal van aanhangers telt, maar die ook vele meer-ontwikkelden tot hare leden kan rekenen. De socialisten leeren, dat eigendom eigenlijk diefstal is, daar allen alles gemeen behooren te hebben en er dus van rijken en armen geen sprake mag zijn. De Staat behoort voor allen gelijkelijk te zorgen. Gezag boven zich erkennen ze niet, maar alle gezag berust bij het volk, dat de personen kiest, die het land zullen besturen. Deze bestuurders zijn dus niets meer dan uitvoerders van den volkswil of eigenlijk van den wil der meerderheid van het volk.

De socialisten nemen steeds toe in getal en macht. In de besturen der steden en in de vergaderzaal der volksvertegenwoordigers hebben ze hunne afgevaardigden, die ijverig aan de beraadslagingen deelnemen en waarlijk niet schromen hunne verderflijke beginselen met vuur te verkondigen.

De omstandigheden hebben tot den wasdom dezer partij medegewerkt. Velen, die hunne opleiding genoten hadden op de openbare scholen, waren langzamerhand van allen godsdienst vervreemd geworden en de leer van het ongeloof en de prediking van verzet tegen de Overheid had spoedig aanhangers gevonden onder een geslacht, dat opgegroeid was zonder God. Daarbij komt, dat er vele maatschappelijke misstanden bestaan; dat de verhouding tusschen heer en knecht, tusschen den baas of patroon en zijne arbeiders zeer dikwijls veel te wenschen overlaat. Het hart van den arbeider, die met God niet rekende, werd vaak met wrevel en wrok vervuld, als hij bij zwaren arbeid zijne vrouw en kinderen ternauwernood van het allernoodzakelijkste tot levensonderhoud kon voorzien, terwijl zijn heer zich in overvloed baadde en zich volstrekt niet bekreunde om het welzijn van zijne arbeiders. Vooral in de groote steden werd en wordt nog bittere armoede geleden. Veel heeft daartoe bijgedragen de trek van het platte land naar de steden, vooral naar de grootere steden. Er is nl. een tijd geweest, dat er ontzettend veel gebouwd werd, vaak uit winstbejag en ook wel uit zucht om de stad te verfraaien. Er kwamen handen te kort voor al het werk, dat er gedaan moest worden en hooge loonen werden geboden, waardoor vele werklieden uit kleinere plaatsen naar de steden trokken om daar werk en brood en voor een poos overvloed te hebben. Maar later, toen het bouwen afgeloopen was, werden velen broodeloos en zoo werd de ellende onder de mindere standen steeds grooter en velen hunner wierpen zich in de armen van het socialisme, wiens leiders aan hunne volgelingen een hemel op aarde voorspiegelen, als hunne beginselen slechts algemeen worden aangenomen en toegepast. Tot den groei dezer partij hebben ook vele openbare onderwijzers medegewerkt, die uit ontevredenheid met hun levensstand of positie zich niet alleen bij de socialisten aansloten, maar ook hunne beginselen met kracht helpen verbreiden. Voorts behooren tot de leiders dezer partij mannen en vrouwen van allerlei stand, zelfs menschen, die eene academische opleiding hebben genoten.

Tegenover de socialistische arbeiders staat het Nederlandsche werkliedenverbond Patrimonium, dat ook verbetering zoekt voor den arbeidersstand, maar alleen in den weg van Gods Woord. Daarom zijn de mannen van Patrimonium ijverige leden van de anti-revolutionaire partij of van de christelijk-historische, eene nieuwe partij, die in de laatste jaren opgekomen is, maar die in hoofdzaak hetzelfde beoogt als de anti-revolutionaire. Haar leider is de welbekende Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman en de beginselen der partij worden door het dagblad „De Nederlander" verbreid. De Anti-revolutionaire, Christelijk-Historische en Roomsche partij vormen samen de Christelijke partijen, ook wel die der rechterzijde genoemd.

Met uitnemend beleid heeft de Koningin-Regentes ons land bestuurd tijdens de minderjarigheid onzer vorstin en daarvoor heeft zij zeker den dank verdiend van het gansche Nederlandsche volk. Maar niet minder lof verdient H. M. wegens de voortreffelijke opvoeding, die zij aan hare koninklijke dochter gaf. Met toenemende blijdschap sloeg rijk en arm, jong en oud de ontwikkeling der beminde jeugdige Koningin gade, de laatste Oranjespruit, voor wier behoud zoo vele gebeden werden opgezonden. Groot was de blijdschap, toen Koningin Wilhelmina den 31en Augustus 1898 den leeftijd van achttien jaren bereikt had en dus meerderjarig was. Thans was het oogenblik gekomen, dat de geliefde vorstin de teugels van het bewind uit de handen harer koninklijke Moeder kon overnemen om voortaan het land zelf te besturen. Daarom werd zij den 6 September van dat jaar plechtig in de Nieuwe Kerk te Amsterdam gehuldigd, *niet* opdat zij koningin zou worden, maar omdat zij koningin *was*.

Onvergetelijk waren de eerste dagen van die Septembermaand door de groote geestdrift, de innige blijdschap, die allerwegen heerschte. Uit paleis en hut, langs velden en wegen, uit straten en stegen, uit steden en dorpen, steeg slechts één jubel op, één juichtoon, die door het gansche land luide weerklonk en duizendwerf herhaald werd, — de juichkreet: „Leve de Koningin!" Van heeler

harte en met ongekende geestdrift werden de kroningsfeesten gevierd, in het machtige Amsterdam, maar ook in het kleinste dorp, door alle standen, door elken leeftijd. Toen schenen alle partijschappen opgehouden te zijn en alle Nederlanders van welke kleur ook gevoelden zich één als burgers van hetzelfde vaderland, als onderdanen van dezelfde geliefde Koningin, de eenige Spruit uit het doorluchtige Huis van Oranje, waar Nederland zulke groote verplichtingen aan heeft.

Iets van de hooggestemde feestvreugde uit de onvergetelijke Septemberdagen van 1898 trilde in 1901 nog na, toen koningin Wilhelmina in het huwelijk trad met Hertog Hendrik van Meckelenburg-Schwerin, die den titel ontving van Prins der Nederlanden. Prins Hendrik won in korten tijd het hart des volks, niet alleen door zijne hartelijke deelneming in het lief en leed des volks, maar ook, omdat deze vorst toonde een open oog te hebben voor de belangen van zijn nieuw vaderland. Waar te helpen en te redden viel, toonde hij meer dan eens een beleid en eene onverschrokkenheid, die de bewondering van landzaat en vreemdeling opwekte. Stoutmoedig trotseerde hij gevaren, waar hij het leven van anderen meende te kunnen redden en meer dan eens werden zijne menschlievende pogingen met een gunstigen uitslag bekroond.

Maar wijdt de Prins-gemaal vooral aan het reddingswezen zijne aandacht, — de ontginning van heidegronden, de boschcultuur, de belangen van handel en zeevaart en zooveel andere zaken kunnen evenzeer aanspraak maken op zijne belangstelling en waar hij zijne krachten aan geeft, daar behartigt hij de zaken met lofwaardigen ijver. In alle opzichten toont de vorstelijke gemaal onzer beminde Koningin, dat hij zijn nieuw vaderland en volk liefheeft.

In 1902 behaalden de vereenigde Christelijke partijen de overwinning op de vrijzinnigen van allerlei kleur, waarop de Koningin aan Dr. A. Kuyper de samenstelling van een nieuw ministerie opdroeg. De leider der antirevolutionaire partij nam deze opdracht aan en weldra trad het tweede Christelijke ministerie op, het kabinet-Kuyper. Met grooten ijver aanvaardden de nieuwe ministers

hunne taak en gewichtige wetsvoordrachten werden aan de volksvertegenwoordiging voorgelegd, maar vóór deze in behandeling konden komen, werd het gansche land in beroering gebracht door de algemeene staking van het jaar 1903. De werkplaatsen waren verlaten, de fabrieken gesloten en dagelijks konden slechts enkele treinen loopen, want ook de spoorwegbeambten hadden voor een groot deel hun werk neergelegd en sloten zich bij de staking aan. De werklieden, die nog wilden werken, werden op allerlei wijzen door de stakers bemoeilijkt, die door hunne leiders werden aangezet tot volhouden, terwijl hun voorgespiegeld werd, dat er geld in overvloed zou zijn om hen in de stakingsweken flink te ondersteunen. De arbeiders, zoo riep men, hadden het thans in hunne macht het geheele raderwerk der maatschappij stil te zetten, of, zooals het in een rijmpje werd uitgedrukt:

„Heel het raderwerk staat stil,
Als uw machtige arm het wil".

Er werden bange dagen doorleefd in die eerste maanden van het door de staking beruchte jaar 1903. Gewapende tusschenkomst was dringend noodig en de regeering aarzelde dan ook niet met kracht op te treden. De spoorlijnen en stations werden door militairen bewaakt, opdat althans de weinige treinen, die er nog liepen, geregeld konden aankomen en vertrekken. Politie en soldaten handhaafden de orde op de straten en alleen aan het forsche ingrijpen der regeering was het te danken, dat deze „misdadige woeling" werd bedwongen en de rust in het land terugkeerde. Maar vele stakers boetten hunne misdadige dwaasheid met het verlies hunner betrekking, waardoor zij zichzelf en hunne gezinnen in bittere ellende dompelden. Eerst later werden de meesten hunner weder aangenomen.

Het ministerie-Kuyper had den dank van het geheele land verdiend voor de doeltreffende maatregelen, waardoor de rust overal weer hersteld was en dit werd zelfs door vele liberalen volmondig erkend. De socialisten echter waren hevig gebeten op Dr. Kuyper, het hoofd van het kabinet, en peinsden op middelen om hem ten val te brengen. Inderdaad gelukte hun dit met behulp

der liberalen, die maar niet konden vergeten, dat ze een paar jaren vroeger door de „Rechtsche partijen" van het regeeringskussen waren gedrongen en die er naar verlangden weêr plaats achter „de groene tafel" te kunnen nemen. In 1905 werd hun wensch bevredigd, toen de verkiezing voor leden der Tweede Kamer ongunstig voor de Christelijke partijen afliep en de vrijzinnigen van allerlei kleur weer de meerderheid in de Kamer vormden. Maar vóór het ministerie aftrad, was in hetzelfde jaar 1905 eene herkiezing of aanvulling der onderwijswet tot stand gekomen, waarbij aan het bijzonder onderwijs gelijke rechten werden toegekend als aan het openbaar onderwijs. Tevens werd recht gedaan aan het bijzonder hooger onderwijs.

Grooten lof oogstte Dr. Kuyper in voor zijn wetsvoorstel tot regeling van het hooger technisch onderwijs, waardoor de Polytechnische School te Delft veranderd werd in eene technische hoogeschool. Deze school dient tot opleileiding van ingenieurs en van wetenschappelijk gevormde werktuigkundigen.

Indien het ministerie-Kuyper langer aan het bewind ware gebleven, zouden waarschijnlijk nog meerdere wetten tot heil des volks zijn tot stand gekomen, want nog menig wetsvoorstel was in bewerking of lag reeds gereed op de werktafel der ministers om te bekwamer tijd te worden ingediend. Vooral ook de minister van koloniën, de heer Idenburg, bestuurde de koloniale belangen met zooveel beleid, dat zelfs de liberalen dezen bewindsman gaarne zouden behouden hebben, toen het ministerie-Kuyper aftrad. Hij legde evenwel zijne portefeuille neder, doch later, in 1908, trad hij onder het ministerie Heemskerk opnieuw als minister van koloniën op. Ook toen behartigde hij met denzelfden ijver de belangen van onze schoone bezittingen in Oost en West, tot onze Koningin hem de hoogste waardigheid in Indië opdroeg en hem benoemde tot Gouverneur-generaal, zooals in § 18 reeds gezegd is.

Na de verkiezingen van 1905 trad weer een liberaal ministerie op, dat de meeste wetsvoorstellen, die de vorige ministers hadden moeten achterlaten, weer introk of aanmerkelijk wijzigde. De voorstellen, die reeds tot wet verheven waren, werden echter door dit kabinet stipt

uitgevoerd. Het liberale ministerie-De Meester hield stand tot het einde van het jaar 1907, toen het struikelde over de legerwet, wat zeggen wil, dat een voorstel tot legerhervorming, door den minister van oorlog ingediend en door de andere ministers gesteund, door de volksvertegenwoordiging verworpen werd. Het kabinet diende zijn ontslag in en na veel getob droeg de Koningin aan den bekwamen Amsterdamschen wethouder Mr. Heemskerk, lid der Tweede Kamer en een der woordvoerders van de antirevolutionaire partij, de vorming van een nieuw kabinet op. Mr. Heemskerk nam deze opdracht aan en slaagde naar wensch, zoodat in het begin van 1908 het derde ministerie van „Rechts" optrad. Daar de meerderheid der Tweede Kamer nog altijd vrijzinnig was, had dit ministerie geen gemakkelijke taak te vervullen en moest het in het begin wel zeer gematigd optreden, zoodat de liberalen, die toch getoond hadden in de laatste jaren, dat ze niet regeeren konden, wel eens spottend vroegen: „Waar blijven nu de Christelijke beginselen?" Doch weldra bleek het, dat het Nederlandsche volk er anders over dacht, want bij de verkiezingen in Juni 1909 behaalden de Christelijke partijen eene schitterende overwinning op de vrijzinnigen, zoodat het ministerie op eene flinke meerderheid in de Tweede Kamer steunen kon. Ook deze stembus leerde weder, evenals die voor de Provinciale Staten in den zomer van 1910, dat de eens zoo machtige liberale partij steeds meer in kracht en beteekenis verliest en voortdurend in aantal slinkt, terwijl de socialisten steeds toenemen in macht en invloed.

De gewichtigste gebeurtenis onder het ministerie-Heemskerk was wel de geboorte van Prinses Juliana, den 30en April 1909. Lang had men gehoopt en innig was er gebeden, dat de Oranjezon met den dood onzer geliefde Vorstin niet zou ondergaan, maar de jaren snelden heen en steeds bleef het huwelijk onzer Koningin tot smart van het vorstelijk Echtpaar en tot droefheid van het Nederlandsche volk kinderloos. Alle hoop was reeds opgegeven, toen het gerucht zich verbreidde, dat men in het koninklijk paleis in blijde verwachting leefde. Hoe vermenigvuldigde het gebed, of het den Heere behagen

mocht aan Koningin en volk het heil te schenken, waarom zoo vele jaren gebeden was. Hoe leefde men in spanning, toen de blijde gebeurtenis aanstaande was en hoe gretig werden de berichten van het paleis door kleinen en grooten gelezen. De spanning bereikte haar toppunt in den vroegen Vrijdagmorgen van den laatsten Aprildag, want er werd eerst gefluisterd, daarna door enkelen luider herhaald, dat God de gebeden verhoord had, die uit paleis en stulp waren opgezonden, en er een Koningskind geboren was. Maar was dit gerucht wel waar? Menige blik richtte zich naar den toren, of de wapperende driekleur het bericht zou bevestigen. Eindelijk — daar worden de vlaggen van de torens en van het raadhuis uitgestoken; daar beginnen in stad en dorp de klokken te luiden, daar verkondigen de 51 kanonschoten, dat er eene Prinses geboren is. En toen — toen loste de spanning, waarin men verkeerd had, zich op in een geestdriftigen jubel, die zich uitte in de juichkreten: „Leve de Prinses, leve ,de Koningin, leve de Prins!" Vaderlandsche liederen weerklonken door de straten en stegen van steden en dorpen; muziekkorpsen lieten zich op de pleinen hooren; de vlaggen wapperden vroolijk in de lucht en ieders borst was met Oranje getooid. Van werken kwam op dien Vrijdag niet veel: wat noodzakelijk geschieden moest, deed men, maar ook meer niet; daarvoor was de blijdschap te groot. De scholen gaven vacantie en de kinderen, met Oranje versierd en van vlaggetjes voorzien, zongen vol vreugde het oude lied der hope:

„Al is 't Prinsesje nog zoo klein, Hoezee!
Eens zal ze Koninginne zijn, Hoezee!
De Oranjestam sterft nog niet uit,
Maar bloeit weer in deez' jonge Spruit,
Hoezee! Hoezee! Hoezee!"

Aan den avond van dien gedenkwaardigen 30en April vereenigden zich duizenden in de bedehuizen om gezamenlijk den Heere te loven en te danken voor den zegen, aan Vorstenhuis en Vaderland geschonken, en de gebeden op te zenden voor het geliefde koningskind en

de vorstelijke Ouders, maar ook een zegen af te smeeken voor land en volk. Die ure, in Gods Huis doorgebracht, was voor velen onvergetelijk. Er waren ouden van dagen,

H. M. De Koningin met H. K. H. Prinses Juliana in het Vondelpark te Amsterdam.

die van aandoening de tranen in de oogen hadden, toen de geestdriftige schare na het eindigen van den dienst onbewegelijk bleef staan, tot het gevoel zich oploste in

het oude Geuzenlied, in het aloude Wilhelmus, het lied des lijdens en der hope, geboren in de jaren der martelaarschap van ons Gemeenebest. Hoe krachtig klonk dit echte volkslied, begeleid door de tonen van het statige orgel, straks gevolgd door het nieuwe volkslied van Da Costa „Zij zullen het niet hebben, ons oude Nederland!" — om te eindigen in de bede: „Bescherm, o God! bewaak den grond, waarop onze adem gaat."

Geen wonder, dat in die dagen door het geheele land feest werd gevierd, het feest der kleine Prinses, die de hoop is der toekomst.

Thans is het geliefde koningskind haar tweede levensjaar ingetreden. De Heere doe haar verder voorspoedig opgroeien.

Hij spare haar met hare Koninklijke Ouders tot in lengte van dagen. Hij zegene het koninklijk Huis en stelle het tot een zegen voor ons oude Nederland. Hij zegene ons volk en doe het leven naar Zijne geboden en inzettingen; — en nimmer vergete ons Nederlandsche volk de woorden van den dichter:

„God zal met ons en Holland zijn,
Als wij Hem need'rig eeren."

Want de belofte en de bedreiging van God: „Die Mij eeren zal Ik eeren, maar die Mij versmaden, zullen licht geacht worden," gelden niet alleen voor bijzondere personen, maar ook voor volken en natiën.

§ 21. Onze Grondwet.

Een land kan op verschillende wijzen geregeerd worden. Er zijn landen, die door één persoon bestuurd worden en er zijn ook landen, die door meerdere personen worden geregeerd. In 't eerste geval noemt men zulk een land een *monarchie*, omdat aan 't hoofd van den Staat een *monarch* of *vorst* staat; de regeeringsvorm heet dan *monarchaal*.

Wordt een land door meerdere personen bestuurd, dan heet zulk een rijk eene *republiek* en de regeeringsvorm is dus *republikeinsch*.

De republikeinsche regeeringsvorm kan *aristocratisch* of *democratisch* zijn, naar gelang de bestuurders alleen uit aanzienlijken bestaan of wel uit alle standen des volks gekozen worden. Berust de regeering eener republiek bij enkele aanzienlijke familiën zonder dat het overige deel des volks eenigen invloed op het bestuur des lands uitoefent, dan noemt men den regeeringsvorm *oligarchisch*. Verder spreekt men van eene *bondgenootschappelijke* republiek en eene *een en ondeelbare* republiek. De republiek der Vereenigde Nederlanden, dus vóór 1795, was eene bondgenootschappelijke republiek, terwijl het Bataafsche Gemeenebest eene een- en ondeelbare republiek was. Evenzoo is Zwitserland eene bondgenootschappelijke republiek en Frankrijk eene een- en ondeelbare.

De landen, die een eenhoofdig bestuur hebben, waar dus een vorst aan 't hoofd staat, die dus eene monarchie vormen en een monarchalen regeeringsvorm hebben, kunnen onbeperkt of beperkt monarchaal zijn. In eene *onbeperkte monarchie* heeft de vorst alle gezag in handen en is dus in de uitoefening zijner macht door niemand of niets beperkt.

In de *beperkte monarchie* is de macht van den vorst omschreven bij eene *Grondwet*, met een vreemd woord ook *constitutie* geheeten en daarom heet zulk een staat ook wel eene *constitutioneele monarchie*.

In § 8 is reeds gezegd, dat de Grondwet de wet is, waarop alle andere wetten gegrond zijn; die dus algemeene bepalingen geeft en waarin de rechten en plichten van Overheid en Volk omschreven zijn. Tevens geeft de grondwet aan, hoe het land bestuurd moet worden, de Staatsregeling dus.

Uit al het voorgaande volgt, dat Nederland eene constitutioneele monarchie is.

Er zijn heel wat vreemde woorden op deze bladzijde gebruikt, nietwaar? Misschien meer, dan er in dit geheele boekje voorkomen. Maar nu gij de beteekenis ervan weet, zullen ze u wel niet zoo heel veel schrik aanjagen. 't Geeft dan ook veel gemak, zulke woorden te kennen, daar ze veel gebruikt worden en vaak voorkomen, zelfs in couranten en leerboeken. Overigens is het veel

beter Nederlandsche woorden en uitdrukkingen te gebruiken dan vreemde; onze taal is veel te mooi om ze te ontsieren en te bederven door woorden, aan andere talen ontleend.

Thans volgt het een en ander uit onze grondwet, wat ieder burger, dus ook gij, mijne jeugdige vrienden, als toekomstige staatsburgers van ons vaderland, behoort te weten.

Er zijn drie machten in den Staat, n.l. 1. *de wetgevende* macht, die de wetten en verordeningen maakt; 2. de *rechterlijke* macht, die de wetten toepast en door de rechters wordt uitgeoefend en 3, de *uitvoerende* macht, die zorgt, dat de wetten uitgevoerd en toegepast worden.

Aan het hoofd van den Staat staat de koning of de koningin en de kroon is erfelijk in het Huis van Oranje-Meckelenburg zoowel in de vrouwelijke als in de mannelijke lijn, wat zeggen wil, dat ook de vrouwen uit dit stamhuis regeeren mogen als er geen mannelijke nakomelingen zijn. Nauwkeurig is bepaald, wie de kroon zal dragen, als het regeerend Vorstenhuis is uitgestorven.

De Koningin is onschendbaar, wat beteekent, dat zij voor geen enkele regeeringsdaad aansprakelijk is, doch hare raadslieden of ministers zijn verantwoordelijk voor alle besluiten, in zake de regeering des lands genomen. De Koningin deelt de wetgevende macht met de volksvertegenwoordiging en zij bezit de uitvoerende macht. Daarom neemt ze besluiten tot uitvoering der wetten en benoemt ze ambtenaren, die met de uitvoering der wetten belast zijn. Tevens is de Koningin het hoofd der rechterlijke macht en daarom wordt door de rechters recht gesproken in naam der Koningin.

De ministers of dienaren der kroon worden door de Koningin benoemd en ontslagen; samen vormen zij het ministerie of het kabinet. Er zijn thans negen ministeriëele departementen, dus ook negen ministers, n.l. van Binnenlandsche Zaken, Buitenlandsche Zaken, Justitie, Financiën, Oorlog, Marine, Koloniën, Waterstaat en eindelijk van Landbouw, Handel en Nijverheid.

Verder is de Koningin het hoofd der land- en zeemacht en zij bezit het opperbestuur over de koloniën. Zij heeft

het recht, personen in den adelstand te verheffen of tot ridder te benoemen en kan gratie van straf verleenen, d.i. de straf van een' veroordeelde verminderen of ze hem geheel kwijtschelden. [1])

De Koningin kan, natuurlijk door hare ministers, wetsvoorstellen doen en iedere wet, door de Volksvertegenwoordiging aangenomen, behoeft de koninklijke bekrachtiging.

Op de volgende wijze komt eene wet tot stand: de minister ontwerpt eene wet en zendt haar met eene „Memorie van Toelichting" namens de Koningin aan den *Raad van State*. Deze raad is eene vergadering, door de grondwet ingesteld, om de Koningin voor te lichten en heeft *advies* of raad te geven over alle wetsontwerpen, welke de Koningin bij de Volksvertegenwoordiging wil indienen. De raad telt veertien leden en een vice-voorzitter, want de regeerende vorst of vorstin is ambtshalve voorzitter.

Wanneer de Raad van State het wetsontwerp heeft besproken, wordt het aan den minister teruggezonden met het advies van den raad. Het ontwerp wordt nu, al of niet gewijzigd, met de Memorie van Toelichting, naar de Tweede Kamer gezonden. Deze verdeelt zich bij loting in vijf *sectiën* of afdeelingen en elke sectie legt de uitkomst van haar onderzoek in een *rapport* neder, welke vijf rapporten tot één *verslag* worden vereenigd. Bij belangrijke wetsvoordrachten antwoordt de minister op dit Voorloopig Verslag met eene Memorie van Beantwoording en de Kamer weer met een Eindverslag. Nu komt het ontwerp in openbare behandeling, eerst *algemeene beschouwingen*, dan beraadslaging over elk *artikel* van het ingediende wetsontwerp. De Kamer heeft het recht er veranderingen in te maken; men noemt dit het *recht van amendement*. Zijn de wijzigingen niet naar den zin des ministers, dan kan hij, door de Koningin daartoe gemachtigd, zijn ontwerp intrekken. Wordt het door de Kamer aangenomen, dan gaat het wetsontwerp naar de

[1]) 't Behoeft wel niet uitdrukkelijk vermeld te worden, dat hetgeen hier van de Koningin gezegd wordt, ook van een koning geldt.

Eerste Kamer, die zich ook in vijf sectiën verdeelt, er over beraadslaagt en er over stemt. Neemt ook deze Kamer het ontwerp aan, dan wordt het door de Koningin bekrachtigd, in het Staatsblad geplaatst en treedt gewoonlijk twintig dagen later in werking. Wordt het wetsontwerp door één der Kamers verworpen, dan treedt in den regel de betrokken minister af; soms ook wel het geheele kabinet. Men drukt dit ook wel uit door te zeggen, dat de minister of het geheele kabinet de portefeuille ter beschikking van de kroon stelt. Dit geschiedt ook, als de Volksvertegenwoordiging hare afkeuring uitspreekt over regeeringsdaden of de jaarlijksche begrooting van de inkomsten en uitgaven des rijks, door de ministers ingediend, verwerpt. Treedt het geheele kabinet af, dan spreekt men van eene *ministerieele crisis*. De Koningin kan de aanvrage van het kabinet om ontslag aannemen of weigeren. In 't eerste geval wordt iemand door de vorstin belast met de samenstelling van een nieuw ministerie; zulk een staatsman noemt men kabinets-formeerder en deze neemt gewoonlijk als eerste minister zitting, doch dit is niet verplichtend. Weigert de Koningin de ontslag-aanvrage van het ministerie in te willigen, dan kan zij de beide Kamers ontbinden, want er moet samenwerking bestaan tusschen het ministerie en de volksvertegenwoordiging. Binnen een bepaalden tijd moeten dan de verkiezingen van leden voor de nieuwe Kamer plaats hebben.

Aan het hoofd der regeering van elke provincie staat een Commissaris der Koningin en aan 't hoofd der regeering van elke Gemeente een Burgemeester, die door de vorstin voor den tijd van zes jaren benoemd wordt en na afloop van dezen tijd opnieuw benoemd kan worden.

Het volk, dat kiesgerechtigd is, heeft door de volksvertegenwoordiging deel aan de regeering des lands. Hoewel de kiesbevoegdheid in het jaar 1888 aanmerkelijk is uitgebreid, is in den tegenwoordigen tijd het verlangen naar grootere uitbreiding van kiesrecht vrij algemeen. Tegenover de socialisten en hunne medestanders, die algemeen kiesrecht eischen, staat onze partij, die pleit

voor stemrecht van gezinshoofden en daarmede gelijk te stellen personen.

De vertegenwoordigers des volks, de *Staten-Generaal* genoemd, worden onderscheiden in leden der Eerste en der Tweede Kamer. De vijftig leden der Eerste Kamer worden door de Provinciale Staten gekozen uit de hoogst aangeslagenen in de Provincie (dus uit hen, die tot de rijksten behooren), maar ook uit hen, die hooge betrekkingen bekleeden of bekleed hebben. De leden der Eerste Kamer hebben negen jaren zitting; om de drie jaren treedt een derde der leden af, doch de aftredenden zijn terstond herkiesbaar.

De honderd leden der Tweede Kamer worden voor vier jaren gekozen door de stemgerechtigde burgers. Het land is daartoe in kiesdistricten verdeeld.

De Tweede Kamer heeft het recht wetsvoorstellen te doen (het recht van initiatief), het recht om voorgestelde wetten te wijzigen (recht van amendement), het recht om onderzoek te doen naar de handelingen der regeering (recht van enquête), het recht om inlichtingen te vragen van de regeering (recht van interpellatie) en het recht om de begrooting der uitgaven te veranderen.

De bevoegdheid der Eerste Kamer is vrij wat meer beperkt: zij kan de wetsontwerpen slechts aannemen of verwerpen, maar zij mag er niets in veranderen. Maar wèl heeft ze het recht van onderzoek en ook het recht om inlichtingen aan de regeering te vragen.

Dezelfde kiezers, die de leden der Tweede Kamer verkiezen, vaardigen ook de leden der Provinciale Staten af, die voor zes jaren zitting hebben en waarvan de helft om de drie jaren aftreedt. De aftredenden zijn terstond herkiesbaar. Zij besturen onder voorzitterschap van den Commissaris der Koningin hunne provincie, houden toezicht op de Gemeentebesturen en kiezen de leden der Eerste Kamer. Uit hun midden kiezen zij de *Gedeputeerde Staten*, die met het dagelijksch bestuur der provincie belast zijn, elk jaar de begrooting voor hunne provincie indienen en een jaarlijksch verslag geven over den algemeenen toestand van hun gewest. De leden van den *Gemeenteraad* worden door de kiezers ook voor den

den tijd van zes jaren gekozen; om de twee jaren treedt het derde deel der leden af. *Het Dagelijksch Bestuur* der gemeente bestaat uit den Burgemeester en twee of vier *Wethouders*, die uit en door den Gemeenteraad gekozen worden. De burgemeester is voorzitter van den gemeenteraad, het hoofd der gemeente-politie en de uitvoerder van de besluiten, die de Gemeenteraad genomen heeft.

Het beheer over de geldmiddelen des rijks staat onder toezicht van de *Algemeene Rekenkamer*, die uit zeven leden bestaat. Deze leden worden voor hun leven gekozen door de Koningin uit een voordracht van drie personen, door de Tweede Kamer opgemaakt.

Behalve de genoemde regeeringslichamen of vergaderingen moet ook nog genoemd worden het *Kabinet der Koningin*, dat de oorspronkelijke staatsstukken bewaart en de wetten en besluiten, welke de Koningin geteekend heeft, verzendt. Aan het hoofd van dit Kabinet staat een Directeur.

Het Kabinet der Koningin, de Algemeene Rekenkamer en de Raad van State vormen *de Hooge College's van Staat*.

Natuurlijk handelt de Grondwet ook over de rechten en verplichtingen des volks.

Allen, die zich in ons land bevinden, zijn Nederlanders of vreemdelingen. Nederlander is men door geboorte; vreemdelingen kunnen door de regeering als Nederlander erkend worden; men noemt dit *naturalisatie*.

De rechten des volks worden verdeeld in *burgerlijke* en *burgerschapsrechten*.

Burgerlijke rechten bezitten zoowel vreemdelingen als ingezetenen. Deze rechten zijn o. a. vrijheid van godsdienst, bescherming van persoon en goederen, vrijheid van drukpers, brievengeheim, recht van vereeniging en vergadering, onschendbaarheid van woning.

Burgerschapsrechten bezitten alleen Nederlanders. Deze rechten zijn: het recht van benoembaarheid tot alle landsbedieningen, het kiesrecht en het recht van gekozen te kunnen worden.

Tegenover deze rechten staan ook verplichtingen. Hiertoe behooren: gehoorzaamheid aan de wetten en aan de

Overheid; betaling van belastingen, verdediging van de onafhankelijkheid van den Staat, het bekendmaken van misdrijven, het verleenen van hulp aan de Overheid, het geven van getuigenis, verplichting tot afstand van eigendom ten algemeenen nutte.

Onze verplichtingen hebben we zoo getrouw mogelijk na te komen. Velen hebben het zeer druk over hunne rechten, maar aan hunne plichten denken ze liefst niet te veel. Dit is zeker allesbehalve behoorlijk. In Romeinen 13: 1—7 vinden we den regel, hoe we ons te gedragen hebben tegenover de machten, die over ons gesteld zijn. Ook vermaant de Heere ons, dat we bidden zullen voor koningen en allen, die in hoogheid zijn, opdat wij een gerust en stil leven leiden mogen in alle godzaligheid en eerbaarheid (1 Tim. 2: 1, 2).

Hoe beter christen, hoe beter burger.

§ 22. De Zending in Indië.

Vóór de Heere Jezus deze wereld verliet, gaf Hij Zijn discipelen den last: „Gaat dan henen, onderwijst alle volken, dezelve doopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb" (Matth. 28: 19). Dit bevel geldt voor de Kerk van alle eeuwen en het heeft dan ook nooit ontbroken aan mannen, die naar alle oorden der aarde gezonden werden om de blijde boodschap des Evangelies te brengen.

De Zending moet van de Kerken uitgaan. In Handelingen 13 lezen we, dat de Kerk van Antiochië op bevel des Heeren Paulus en Barnabas uitzond. Met welk een ijver de Zending in de Apostolische eeuw en nog lang daarna behartigd werd, weet ieder, die niet geheel een vreemdeling is in de geschiedenis der Christelijke Kerk. Ook aan onze heidensche voorouders werd in de zevende en achtste eeuw het Evangelie gebracht door ijverige Zendelingen. Wie herinnert zich niet de namen van Eligius, Willebrord en Bonifacius?

Later dommelde de Kerk, helaas! in en vergat, waar zij het Woord Gods ter zijde stelde en in allerlei bijgeloof

verzonk, ook het koninklijk bevel van den Heere Christus: „Predikt het Evangelie aan alle creaturen.”

Met de Hervorming ontwaakte ook de oude zendingsijver weer, niet het minst bij de Kerken dezer landen, waar in de zeventiende eeuw meer op zendingsgebied gearbeid is dan in andere landen. Op de beroemde synode te Dordt in 1619 werd onder zooveel meer goeds ook besloten, de Zending in Indië krachtig ter hand te nemen en een kweekschool te stichten ter opleiding van predikers op het zendingsveld. Jammer dat deze kweekschool, te Leiden geopend, zoo kort bleef bestaan.

Maar later verflauwde niet alleen de *ijver* der Kerken voor de Zending, maar zelfs het *besef* van hare dure roeping ten opzichte van de heidenen ging bij de Kerken ook in ons land verloren. Hoe kon het ook anders, waar de geest des ongeloofs in dien tijd hand over hand toenam!

Toen de Kerk allerwegen hare dure roeping zoo schromelijk verwaarloosde, verwekte de Heere overal in Europa en Amerika kleine kringen van godvreezende mannen, die hunne groote schuld tegenover de arme heidenen diep gevoelden en daarom gingen doen, wat de Kerken verzuimden.

Ook Nederland bleef niet achter. In 1797 werd door eenige vrome mannen het Nederlandsche Zendelinggenootschap gesticht. Na verloop van jaren ontstonden meerdere vereenigingen, die de Zending ter hand namen, zooals de Nederlandsche Zendingsvereeniging, de Utrechtsche Zendingsvereeniging, de Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereeniging en eenige kleinere. Door deze vereenigingen werden tal van mannen uitgezonden en heerlijk zijn de vruchten, die de Heere op dezen arbeid der liefde en des geloofs geschonken heeft. Vooral in onze bezittingen in Oost-Indië hebben onze zendelingen met veel zegen gewerkt. Slecht eenige namen kunnen hier genoemd worden, want een boekdeel zou gemakkelijk te vullen zijn met hetgeen door deze mannen is verricht.

Te Soerabaja op Java woonde de oud-militair en horlogemaker „vader” Emde, die met grooten zegen in

het Evangelie werkzaam was en spoedig in dit werk gesteund werd door den zendeling Jellesma. Deze mannen zullen evenmin vergeten worden als de zendeling Van Asselt, uitgezonden door Ds. Witteveen van Ermeloo. Van Asselt maakte de woeste bewoners van Sumatra met den Heere Jezus bekend; andere zendelingen kwamen hem later in dit werk ondersteunen en ook de Bijbel werd in de landstaal overgezet. Ook hier ontbrak het niet aan verblijdende uitkomsten van een zeer moeilijken arbeid.

Op Java werkten met veel vrucht o. a. de Doopsgezinde zendeling P. Jansz Sr.; de geleerde zendeling Coolsma, die den geheelen Bijbel in het Soendaneesch, de taal van West-Java, vertaalde en tevens een woordenboek en eene spraakkunst in die taal uitgaf; de zendeling Kruyt, die zijne taak met zulk eene heerlijke uitkomst bekroond zag, dat de door hem gestichte gemeente met alle recht een voorbeeld voor andere kon genoemd worden.

Borneo, het grootste eiland der aarde, grooter dan geheel Duitschland, Nederland en België samen, is alleen aan de kusten bekend. De bewoners zijn Dajaks en Alfoeren, berucht wegens hunne woestheid. Bloedwraak is er algemeen en moord en doodslag is onder hen aan de orde van den dag. Geen jongeling kan een huwelijk sluiten, of hij moet zijne bruid een aantal schedels kunnen aanbieden van menschen, die hij met eigen hand geveld heeft. Het begin van den zendingsarbeid onder deze woeste stammen was uiterst moeilijk en ging met eene hevige vervolging gepaard, doch langzaam ging de arbeid der zendingsvereenigingen voort en ook hier is het gebleken, dat het bloed der martelaren het zaad der Kerk is; de zegen bleef niet uit. Heerlijk zijn de vruchten der Zending in de Minahassa van Menado, het noordelijk deel van het eiland Celebes. In natuurschoon zijn er niet vele streken van Indië, die dit eiland overtreffen, maar ten opzichte der Zending „schittert de Minahassa als een der schoonste paarlen aan de kroon der Protestantsche Zending". (Tiemersma).

Vooral 1857 was voor deze streek een jaar van bui-

tengewonen zegen, want plotseling ontwaakte bij de bevolking eene groote begeerte naar het Evangelie en duizenden Alfoeren wierpen hunne afgoden weg en bogen hunne knieën voor Jezus. Deze snelle uitbreiding van het Christendom is alleen te danken aan den wonderbaren zegen des Heeren, maar geenszins aan de medewerking der regeering. Al had het Gouvernement aan de zendelingen toegestaan te prediken, — meer dan een der beambten stond het werk der Zending eer tegen dan dat hij dezen heerlijken arbeid begunstigde en zelfs hooggeplaatste ambtenaren toonden door fijnen spot of een medelijdend schouderophalen hunne afkeuring over het aannemen van het Christelijk geloof. Nooit was in de Minahassa de overgang tot het Christendom en vooral het leven als een waar Christen eene aanbeveling om tot eenige onderscheiding te komen. Dit was vroeger trouwens in schier alle streken van Indië het geval. Gelukkig is hierin thans eene verandering ten goede gekomen, vooral, door den invloed en den arbeid van mannen als Keuchenius en Idenburg zooals boven reeds verhaald is.

Groot waren ook op maatschappelijk gebied de gevolgen van de bekeering der bevolking van de Minahassa. Vóór dien tijd toch waren de heidensche Alfoeren volkomen wilden, die schier aanhoudend met elkander in oorlog waren. Hunne hutten bouwden ze op houten palen om gevrijwaard te zijn tegen vijandelijke aanvallen en zij versierden hunne armoedige woningen met de hoofden hunner verslagenen. „Verscheurend gedierte was er niet in de schoone Minahassa; alleen de mensch loerde in den duisteren nacht op zijn medemensch, om den weerlooze onverwachts te bespringen en de aarde te drenken met zijn bloed." Hunne kleeding bestond uit boomschors en hun godsdienst in eene aanbidding der booze geesten.

Welk eene verandering na de invoering van het Chistendom! Thans geen moord en doodslag meer, maar overal rust en beschaving. Vriendelijke dorpjes, bestaande uit nette woningen, zijn door goede wegen verbonden en kerken ontbreken nergens. Inderdaad, dit is van den Heere geschied en het is wonderlijk in onze oogen.

Toch zijn er nog vele zaken, die zorg baren. De bevolking gaat onder zware lasten gebukt en de oprichting van neutrale scholen door de regeering heeft hier en daar den godsdienstzin tamelijk ondermijnd. De zendelingen zijn door hulppredikers vervangen en de gemeenten, die door de regeering verzorgd worden, zijn nog verre van zelfstandig. Moge de doorwerking van het Evangelie in de rijk gezegende Minahassa door deze schaduwzijden niet belemmerd worden!

Maar ook bij de Kerken ontwaakte weder het besef van hare verplichting. De voormalige Christelijke Gereformeerde Kerk nam al heel spoedig de kerkelijke zending ter hand en toen de vereeniging met de Nederlandsche Gereformeerde Kerken in 1892 tot stand was gekomen, werd de kerkelijke zending opnieuw geregeld; daarom hield de zendingsarbeid der Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereeniging in 1891 op, maar de vereeniging bleef bestaan om de Kerken geldelijk te steunen in het zendingswerk.

Met ijver en kracht hebben de Gereformeerde Kerken den zendingsarbeid ter hand genomen. Soemba en Java zijn aangewezen als de velden, waar het zaad des Evangelies gestrooid wordt.

Is de arbeid onder de heidenen moeilijk, onder de Mohammedanen is hij nòg zwaarder, daar de volgelingen van den valschen profeet in hun godsdienst alles meenen te bezitten, wat ze voor tijd en eeuwigheid noodig hebben. Daarbij komt nog, dat sommige Mohammedaansche priesters bezield zijn met een dweepzieken ijver voor de leer van hun profeet en daarom het werk der zending met kracht zoeken te beletten en op alle wijzen tegenstaan. Daarom is het noodig, dat de predikers des Evangelies mannen zijn, die ook wetenschappelijk genoegzaam ontwikkeld zijn om met vrucht de vaak spitsvondige tegenspraak dier Mohammedaansche priesters te wederleggen.

De Gereformeerde Kerken van ons land — 't is boven reeds opgemerkt — werken met grooten zegen op Java. De Keucheniusschool te Djokjokarta is eene inrichting, die uit twee afdeelingen bestaat. De eerste afdeeling staat thans onder leiding van den heer D. Koelewijn als directeur en dient tot opleiding van onderwijzers. De tweede

afdeeling, aan wier hoofd Ds. Bakker staat, is meer ingericht voor opleiding van helpers in den dienst des Woords. Ook worden aan de Keucheniusschool helpers voor den dienst van het Hospitaal gevormd. Zoo belooft deze onderwijs-instelling in de toekomst onder den zegen des Heeren van uitgebreid nut voor de Zending te worden.

De eigenlijke zendingsarbeid wordt door predikanten verricht, die „Missionaire predikanten" genoemd worden en door de Kerken van het moederland worden uitgezonden. Deze dienaren des Woords, die in den regel niet ouder mogen zijn dan dertig jaren, worden vóór hunne uitzending geneeskundig onderzocht en moeten ook nog een examen afleggen in de zoogenaamde zendingsvakken. Op Soemba en Midden-Java zijn thans acht missionaire predikanten werkzaam, die met voorbeeldigen ijver hunne moeilijke taak vervullen en getrouw door hunne inlandsche helpers worden bijgestaan. Bovendien zijn er nog Europeesche Kerken gevestigd te Batavia en te Soerabaja, die ook door Gereformeerde predikanten gediend worden.

Hoe verblijdend het ook is, dat de Gereformeerde Kerken in Nederland tot het besef van hare verplichting in zake de Zending gekomen zijn, toch vergete men niet, dat pas de eerste schreden op dezen weg gezet zijn. Hoe klein is het aantal predikers voor de millioenen Javanen, die moeten bekend gemaakt worden met den eenigen Naam, waardoor wij moeten zalig worden. We mogen nooit vergeten, dat de prediking des Evangelies aan de heidenen eene dure verplichting is, die op ons rust, en bij de bede: Uw Koninkrijk kome," doe een ieder, wat zijne hand vindt om te doen. Zelfs kinderen kunnen in dit opzicht nuttig bezig zijn. Zoo bestaat bijv. in de hoofdstad des lands eene Kinder-zendingsvereeniging, die jaarlijks honderden guldens voor de Zending verzamelt, terwijl bovendien op aantrekkelijke wijze vele kinderen met het werk der Zending worden bekend gemaakt door hun op bepaalde tijden tafereelen uit de zendingsgeschiedenis te vertellen, soms door fraaie lichtbeelden verduidelijkt. Zóó wordt een dubbel doel bereikt: er wordt liefde en kennis voor de Zending aangekweekt en de arbeid zelf niet weinig gesteund. Als dit voorbeeld der

hoofdstad overal in ons vaderland navolging vond, zou dit onder den zegen des Heeren in alle opzichten der Zending ten goede komen.

Krachtig wordt de prediking van het Evangelie op Midden-Java bevorderd door de Medische Zending, die te Djokjokarta het Petronella-hospitaal heeft gevestigd. Deze stichting, die onder de uitnemende leiding van den Zendeling-arts Dr. Scheurer en zijne helpers en opvolgers zich in toenemenden bloei verheugen mag, geniet zelfs den steun van inlandsche vorsten. Lieflijke vruchten heeft de Medische Zending reeds mogen dragen, want meer dan eens was de genezing des lichaams voor den inlander het middel, dat hij met belangstelling naar het Evangelie luisterde, dat hem wees op den grooten Geneesmeester van lichaam en ziel.

Zegene de Heere het werk van al onze mannen, die op het terrein der Zending arbeiden, opdat weldra geheel Indië voor onzen Koning Jezus gewonnen worde en zóó door Nederland de groote schuld worde betaald, die het heeft aan den lande van Overzee.

§ 23. Inwendige Zending.

Behalve de Zending onder heidenen en Mohammedanen wordt ook de Inwendige Zending door de Christenen behartigd en de Gereformeerde Kerken en vereenigingen staan ook bij dit werk niet van verre. Door inwendige zending verstaat men den arbeid in eigen kring, dus onder hen, die wel in naam tot de Christelijke Kerk behooren, maar eigenlijk „gedoopte heidenen" zijn, daar ze zonder God en Christus leven, verzonken in zonden en ellende. Ook het werk der barmhartigheid en der dienende liefde onder kranken, verlatenen, verwaarloosden en ongelukkigen kan men tot de inwendige zending rekenen. Dit veld is dus ontzaglijk uitgebreid en in § 19 is aan het slot reeds opgemerkt, hoeveel ook onze Gereformeerde Kerken en kringen moesten doen, wat helaas! nog niet gedaan *wordt*. Toch is onder 's Heeren zegen reeds heel wat door de christelijke liefde tot stand gebracht.

Behalve hetgeen gedaan wordt voor het Christelijk

onderwijs, heeft schier elke gemeente in ons land hare Zondagsscholen, om de kinderen onzes volks, die geen Christelijk onderwijs ontvangen, met Gods Woord bekend te maken en vele zijn de vruchten, die God op dezen eenvoudigen arbeid heeft geschonken.

Van groot belang zijn ook de Christelijke Jongelingsvereenigingen, die niet alleen beoogen den jongeling nuttig bezig te houden en den lust tot onderzoek van Gods Woord bij hem aan te wakkeren en levendig te houden, maar die ook trachten hem datgene aan te brengen, wat den Christelijken jongeling inderdaad siert. Vooral de Bond van Jongelingsvereenigingen op Gereformeerden grondslag werkt met kracht en ijver tot bereiking van het doel, dat hij zich voorstelt. Dit doel is: den jongeling op te leiden voor zijne drievoudige roeping als lid der Kerk, burger van den Staat en lid der maatschappij. Deze bond werd in 1888 opgericht en telt meer dan 11.000 leden. Op vele plaatsen, waar militairen zijn, vindt men Tehuizen voor Militairen, waar onze soldaten een vriendelijk Christelijk tehuis vinden, dat ze in de karzerne missen. Daar vinden ze gelegenheid hunne brieven te schrijven of goede boeken en tijdschriften te lezen, terwijl ginds een groepje krijgers onder 't genot van een pijpje of sigaar gezellig zit te praten. Straks plaatst een der „zonen van Mars" zich voor het orgel en weldra weerklinkt de medodie van een Christelijk of vaderlandsch lied, dat uit volle borst door de aanwezigen wordt aangeheven. Heeft een soldaat goeden raad noodig, gaarne wordt hem die verstrekt, want de Huisvader, gewoonlijk een oud-militair, „is van alle markten thuis". Ernstige gesprekken worden dikwijs gevoerd, want het is de innige begeerte zoowel van den vader als van de bestuurders der inrichting, dat onze soldaten, die getrouw onze geliefde Koningin dienen, den Koning der koningen eeren en vreezen òok in het soldatenkleed.

Vaak worden er in het Tehuis muziek- en zanguitvoeringen gegeven, voordrachten en lezingen gehouden, maar ook Gods Woord gelezen en besproken onder goede leiding. Den geheelen dag staat de deur van het Tehuis open en ververschingn zijn er goedkoop verkrijgbaar.

Ook in Indië worden deze nuttige instellingen hier en daar gevonden en vinden ook daar veel waardeering.

Hoeveel er gedaan wordt op het gebied der Christelijke barmhartigheid bewijzen, om maar iets te noemen, de Heldringgestichten voor ongelukkige meisjes te Zetten en de Weesinrichting te Neerbosch, waar honderden weezen verpleegd worden. Door den heer Joh. van 't Lindenhout voor tal van jaren zeer klein begonnen, breidde deze stichting zich snel uit en staat daar als een toonbeeld van Gods genade en als een bewijs, dat het geloof nooit te veel kan verwachten.

Voor de ongelukkige krankzinnigen wordt voortreffelijk gezorgd door de Vereeniging tot Christelijke verzorging van krankzinnigen en zenuwlijders in Nederland. Den stoot tot de oprichting van deze Vereeniging gaf Prof. L. Lindeboom te Kampen, die nog heden, 1910, haar ijverige voorzitter is. Deze man kan met volle recht „de prins der philantropen[1]) in ons vaderland" genoemd worden.

Werden vroeger deze ongelukkigen in groote gebouwen verpleegd, thans volgt men eene andere wijze van behandeling. Op een uitgestrekt terrein in een rustig oord met veel boschgrond verrijzen verschillende vriendelijke woningen, paviljoenen genaamd, waar de arme krankzinnigen liefderijk verpleegd worden, terwijl men hen met doelmatigen arbeid bezig houdt. Aan 't hoofd van elk paviljoen staat een Christelijk echtpaar, terwijl verplegers en verpleegsters onder voortdurende leiding van den geneesheer de patienten verzorgen. Aan een predikant is de godsdienstige leiding toevertrouwd.

Er zijn thans vijf dergelijke gestichten, waarvan enkele meer dan vijfhonderd lijders herbergen. Ze zijn: Veldwijk te Ermeloo, Bloemendaal te Loosduinen, Dennenoord te Zuidlaren, Wolfheze in de nabijheid van Arnhem en Vrederust bij Bergen op Zoom. Laatstgenoemde stichting gaat uit van de vereeniging tot Christelijke verzorging van krankzinnigen in Zeeland.

Het kenmerkende van al deze stichtingen bestaat hierin,

---

1) Wat is een philantroop? En wat verstaat men door philantropie?

dat de ongelukkige lijders niet alleen eene uitmuntende verzorging genieten en verpleegd worden volgens de nieuwste uitkomsten der wetenschap, maar ook onder voortdurende beademing van Gods Woord worden gebracht en steeds worden gewezen op Hem, die gezegd heeft: „Ik ben de Heere, uw Heelmeester" (Ex. 15. 26 c).

De Johannes-stichting te Nieuwveen herbergt onverzorgde, hulpbehoevende, zwakke en oude lieden, terwijl de Vereeniging tot Christelijke liefdadigheid te Wagenborgen in Groningen een getal van 240 idioten en andere ongelukkigen in hare vier gebouwen liefderijk verpleegt.

Op eene bijeenkomst van diakenen der Nederl. Gereformeerde Kerken, in Maart 1888 gehouden, wees de toenmaals welbekende en beminde prediker Dr. Mr. W. van den Berg op de roeping en plicht der Kerken om zich over de arme idioten en achterlijke kinderen te ontfermen. Dit woord heeft den stoot gegeven tot de oprichting van 's Heeren Loo in de nabijheid van Veldwijk. Dit gesticht, omgeven door dennenbosschen in de onmiddellijke nabijheid der Zuiderzee, is ingericht tot een toevluchtsoord voor idioten, die daar niet alleen eene uitmuntende verzorging genieten, maar ook onderwijs ontvangen, opdat er met Gods hulp nog iets van deze ongelukkige kinderen gemaakt moge worden. Op 's Heeren Loo worden thans ongeveer 250 jongens en meisjes verpleegd en aan zegen heeft God het niet doen ontbreken.

Hetzelfde bestuur, dat voor deze nuttige stichting zorgt, heeft niet ver van daar de stichting Groot Emaus geopend ten behoeve van achterlijke kinderen, om te trachten met Gods hulp van deze arme „sukkeltjes en brekebeentjes" nog nuttige leden der maatschapij te vormen. Aan het hoofd van beide stichtingen staat van de oprichting af de heer F. Kortlang, die in zijn moeilijk werk krachtig gesteund wordt door den geneesheer, die op het terrein van 's Heeren Loo woont, en de beide hoofdonderwijzers der stichtingen.

In de Gravenstraat te Dordrecht verheft zich het gesticht Effatha, eene stichting, waar doofstomme kin-

deren huisvesting, eene Christelijke opvoeding en onderwijs ontvangen. Deze taak is opgedragen aan den heer A. Kes, die in dit hoogst moeielijk werk wordt bijgestaan door een drietal onderwijzers. Den eersten Donderdag van iedere maand wordt er des namiddags van 3—4 uur eene openbare les gegeven en zeer zeker is het belangwekkend om eens te zien, hoe doofstomme kinderen onderwezen worden en de vruchten van dit hoogst moeilijk onderwijs te aanschouwen. De zorg voor de huishouding berust bij een inwonend echtpaar, een „vader" en „moeder" dus, terwijl het catechetisch onderwijs door een der predikanten der Gereformeerde Kerk van Dordt wordt gegeven. Er worden thans 35 kinderen verpleegd, terwijl er drie externe leerlingen zijn. Weet ge wel, wat men hierdoor verstaat? Zoo niet, vraag het dan eens aan Meester of Vader.

Ook de Weezen worden niet vergeten. Het Geuzengesticht te Brielle, dat ook te Utrecht een Tehuis voor weezen geopend heeft, bestaat reeds tal van jaren, terwijl de diaconieën der Gereformeerde Kerken in enkele steden ook toevluchtsoorden voor hare weezen hebben geopend. Zoo vindt men te Amersfoort de Scheltus-stichting, te Rotterdam het Gereformeerde Weeshuis en te Amsterdam de Weezenstichting der Gereformeerde Kerk. Laatstgenoemde stichting bestaat niet uit één groot gebouw, maar uit twee vriendelijke paviljoenen, die plaats bieden voor hoogstens 25 kinderen. Door dit stelsel tracht men de opvoeding in het huisgezin zooveel mogelijk nabij te komen en de inrichting der paviljoenen wordt zeer geroemd, ook door hen, die niet tot de Gereformeerde Kerk behooren. Neemt het aantal weezen toe, zoodat de paviljoenen hen niet zouden kunnen herbergen, dan worden er meerdere bijgebouwd.

Evenmin laat men de kranken aan hun lot over. De hoofdstad des lands bezit een prachtig Gereformeerd Ziekenhuis, terwijl de Vereeniging tot bevordering van Gereformeerde Ziekenverzorging in Nederland te Ermelo eene opleidingsschool voor ziekenverpleegsters heeft gesticht. Dit tehuis, Salem geheeten, is tevens voor ziekenhuis ingericht, waar voorloopig een tiental vrouwelijke

patiënten kunnen verpleegd worden. Deze vereeniging zendt hare verpleegsters op aanvrage overal heen, terwijl deze zusters te Salem weer haar tehuis vinden, als hare taak elders is afgeloopen.

Op „Sonnevanck" bij Harderwijk is een Christelijk Sanatorium voor longlijders gevestigd; te Zeist bevindt zich eene stichting voor zenuwlijders en zoo zou er nog heel wat meer te noemen zijn, ook buiten de Gereformeerde kringen.

Toch — hoeveel er op het veld der christelijke barmhartigheid en op het gebied der inwendige zending ook gearbeid wordt, ook door de Gereformeerde Kerken en kringen, — er is nog zoo ontzaglijk veel te doen. Vooral in de achterbuurten onzer groote steden bestaan dieptreurige toestanden, zooals aan 't slot van § 19 reeds is opgemerkt. 't Is de dure roeping onzer Kerken om ook in de meest verwaarloosde kringen den troost des Evangelies te brengen, want:

„De godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomenden levens" (1 Tim. 4: 8b.).

Zeker, dankbaar erkennen we, wat er gedaan wordt op dit gebied, ook het werk van het Gereformeerd Traktaatgenootschap „Filippus", dat boekjes en traktaatjes in alle kringen verspreidt, maar het *gaan* tot het verlorene ontbreekt nog maar al te veel. Wèl mag daarom de gemeente des Heeren gedurig denken aan de woorden van onzen Heiland: „De oogst is wel groot, maar de arbeiders zijn weinige; bidt dan den Heere des oogstes, dat Hij arbeiders in Zijnen oogst uitstoote" (Matth. 9: 37b. en 38).

§ 24. Besluit.

Zoo hebben we dan de lotgevallen van ons land en volk sedert het jaar 1795 gadegeslagen. We hebben ons land gezien in zijne vernedering, maar ook in zijne herleving, in zijn druk, maar ook in zijn bloei. We zijn getuigen geweest van rampen en onheilen, die ons volk troffen, en van weldaden en zegeningen, die God ons

schonk. We hebben de worsteling der Gereformeerde Kerk aanschouwd, maar ook hare aanvankelijke zegepraal; de moeilijkheden, waarmede de Zending tal van jaren te worstelen had en de ruimte, die God haar gemaakt heeft. We hebben gelezen van hetgeen op het gebied der inwendige zending reeds tot stand is gekomen, maar ook, hoeveel er op dit gebied nog te doen is.

In vele opzichten is de geschiedenis der laatste honderd jaren een zeer belangrijk stuk onzer historie, vooral het tijdperk ná 1870, dat de opkomende en toenemende worsteling tusschen geloof en ongeloof teekent.

Veel ook is er in de laatste eeuw tot stand gekomen en tal van wetenschappelijke instellingen werden geopend, zooals de Militaire Akademie te Breda tot opleiding van officieren, het Instituut voor de Marine te Willemsoord, waar zeeofficieren worden gevormd, de Veeartsenijschool te Utrecht tot opleiding van veeartsen, enz. Ook de landbouwscholen werden opgericht, terwijl op vele plaatsen wintercursussen werden geopend, opdat de landbouw meer wetenschappelijk zou beoefend worden.

Op wetenschappelijk gebied hebben tal van mannen in ons land een grooten naam verworven en velen hunner zijn verre over onze grenzen bekend en beroemd als geleerden van den eersten rang. Onze schilderschool handhaaft nog altijd haar ouden roem en onze letterkunde in de negentiende eeuw telt tal van groote dichters en schrijvers. Sedert 1880 heeft zich op dit gebied eene nieuwe richting baan gebroken. Jammer, dat zeer velen dezer schrijvers, met groote talenten begaafd, deze gaven misbruiken om toestanden en feiten, die tegen Goddelijke en menschelijke wetten ingaan, in een aanlokkend kleed te hullen en de zonde te bedekken, hoogstens voor te stellen als eene vergeeflijke zwakheid. Toch zijn ook hier gelukkig gunstige uitzonderingen.

Groote dingen heeft de Heere aan ons land en volk gedaan, vooral na 1870. Hoe treurig was de toestand des lands in menig opzicht omstreeks dien tijd! Amsterdam stond op het punt eene doode stad aan de Zuiderzee te worden; Rotterdam miste eene behoorlijke verbinding met de zee. De handel begon te kwijnen en onze fabrie-

ken stonden heel wat achter bij die van het buitenland. Van eene bloeiende nijverheid was geen sprake en de boerenstand had het in die dagen allesbehalve voordeelig.

Hierin is door Gods goedheid in de laatste dertig jaren eene verandering ten goede gekomen. Het Noordzeekanaal heeft Amsterdam voor een gewissen ondergang bewaard en door den nieuwen waterweg, die Rotterdam met de zee in verbinding brengt, kan deze stad wedijveren met de voornaamste havensteden van Europa. Onze handel is weer wereldhandel geworden en onze nijverheid is beduidend vooruitgegaan. De meeste machines onzer fabrieken kunnen in ons eigen land vervaardigd worden. Onze boerenstand kan het hoofd weer wat opheffen, dank zij ook het landbouw-onderwijs, waardoor met den ouden sleur gebroken werd. Ons postwezen, onze telegraaf- en telefoon-dienst kunnen den toets met andere landen best doorstaan en evenals in den vreemde hebben ook wij onze „stations" voor draadlooze telegrafie.

In 't kort: Holland leeft weer!

Of in den tegenwoordigen tijd dan alles even goed en mooi is?

't Lijkt er niet naar.

Onze arbeidersstand is nog lang niet, wat hij moest zijn; in dit opzicht is Duitschland en Engeland ons heel wat vóór. Het vakonderwijs is nog pas in wording en zoo zou er nog meer te noemen zijn.

De weelde is vermeerderd; de levensbehoeften voor elken stand zijn steeds hooger opgevoerd, niet alleen in de groote steden, maar ook op het platte land. Genotzucht gaat daarmede hand aan hand; de oud-Hollandsche deugd van huiselijkheid wordt nog slechts zelden gevonden; de hartstocht voor *sport* neemt in onze dagen bedenkelijke afmetingen aan en ontevredenheid en wrevel heerschen bij alle standen. Daarbij heeft het ongeloof schrikkelijke verwoestingen aangericht en het Socialisme, dat van geen God en geen meester weten wil, vindt steeds meer aanhangers.

Maar tegenover deze donkere schaduwzijden van ons volksleven staat ook ontzaglijk veel, dat tot groote dankbaarheid stemt. De Heere heeft ook op geestelijk gebied

eene heerlijke herleving gegeven, die goede hope geeft voor de toekomst. De Christenen zijn wakker geworden en hebben in dit tijdperk geijverd en gestreden voor hunne heilige overtuiging, dat op alle gebied des levens moet gerekend worden met de beginselen van Gods Woord. De eens zoo diep verachte en miskende Gereformeerden nemen steeds in kracht en beteekenis toe en zijn op elk terrein van het leven eene macht geworden, waarmede moet worden gerekend. De meerderheid van ons volk heeft in de laatste jaren getoond, dat het den weg van ongeloof en revolutie niet op wil. Onze vrije Kerken en scholen bloeien, de geloovige wetenschap begint meê te tellen en mannen onzer richting zitten in het gestoelte der eere.

Inderdaad, groote dingen heeft de Heere aan ons land en volk gedaan, rijke zegeningen heeft Hij ons geschonken. Laat ons Zijne weldaden nimmer vergeten, maar Hem ook ootmoedig en aanhoudend smeeken, dat Hij ons volk leide in de paden van Zijn Woord.

En als ons volk in den weg des Heeren wandelt, dan zal Hij Zijn zegen over land en volk gebieden. Dan daagt eene gelukkige toekomst voor het land, dat we liefhebben, dan bloeit ons oude Nederland weer als nooit te voren!

Psalm 75 : 1.

INHOUD:

Een inleidend woord.
Een woord vooraf.
Inleiding.

I. Ons land onder de Fransche overheersching.

1. Terugblik 11
2. Ons land onder Franschen invloed 15
3. Vervolg 19
4. Het Bataafsche Gemeenebest onder eenhoofdig bestuur 22
5. Het koninkrijk Holland (1806—1810) 25
6. Ons land als een deel van het Fransche keizerrijk 30
7. Het morgenrood der verlossing 35

II. Het herboren Nederland.

8. Het begin van Willem's regeering 41
9. Het koninkrijk der Nederlanden onder Willem I 45
10. De Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden gescheiden 51
11. Het Réveil en de Afscheiding 58
12. Voortgang der Afscheiding 65
13. De laatste regeeringsjaren van Willem I . . . 72
14. Onze Koloniën 75
15. Koning Willem II 83

16. De eerste regeeringsjaren van Willem III (Thorbecke en Groen van Prinsterer. De Aprilbeweging) 88
17. De Schoolstrijd en het Volkspetitionnement . . 94
18. Verdere gebeurtenissen tijdens de regeering van Willem III. (Wetten, volksrampen, oorlogen in Indië, laatste regeeringsjaren van Willem III) 101
19. Een kerkelijke strijd van veertig jaren (De Doleantie en wat eraan voorafging) 110
20. Neêrland's Koningin (Maatschappelijke en staatkundige toestand des lands). 119
21. Onze Grondwet (een kort overzicht onzer staatsregeling) 129
22. De Zending in Indië 136
23. Inwendige Zending 142
24. Besluit 147

Uitgaven van H. A. VAN BOTTENBURG te Amsterdam

Beelden en Schetsen uit de Kerkgeschiedenis

DOOR

H. A. VAN DER MAST.

Prijs gebonden f 3.75.

Geschiedenis des Vaderlands.

EEN LEESBOEK

voor Christel. Scholen en Huisgezinnen

DOOR

H. A. VAN DER MAST.

Prijs f 1.—

Geschiedenis van het Christelijk Lager Onderwijs in Nederland.

16 n. Chr. — 1904

DOOR

J. KUIPER.

2e met 24 portretten herziene en veel vermeerderde druk.

Prijs gebonden f 2.90.